

ALASTARON KIRKKO

RAKENNUSHISTORIA

2025

KOHDE

Alastaron kirkko
Papintie 1
32440 Alastaro
430-471-3-96

TILAAJA

Loimaan seurakunta
Turuntie 32, 32200 Loimaa
Anni Mainela
Kiinteistöpäällikkö
anni.mainela@evl.fi
040 6374768

SELVITYKSEN LAATIJA

Elo Sødergren arkkitehdit Oy
Arkkitehti Hanna Elo
Kettelintie 213
23930 Pyhämaa
Y-tunnus 3268516-3

Etukannen kuvat:

Vasen: Kirkko kuvattuna lounaasta 1895. Museoviraston arkisto.

Oikea: Kirkko kuvattuna lounaasta 2025. Elo Sødergren arkkitehdit Oy.

JOHDANTO

Selvityksen tarkoitus
Käytetyt lähteet
Sijainti ja suuntaus
Voimassa oleva asemakaava
Yleistiedot ja tiedettävät muutosvaiheet

1. ALASTARON KIRKKO RAKENNETTIIN LOIMAALLE

1700-luvun puolivälin maisema
Päätös uuden kirkon rakentamisesta

Loimaan emäseurakunnan kirkko
Henrik Kattil
Loimaalla sijainneen kirkon sisustus
kuori, alttari ja alttaritaulu
saarnastuoli
ikkunat ja ovet
julkisivut

Liian pieneksi käyneen kirkon laajennus

2. PURETTU JA UUELLEEN PYSTYTETTY KIRKKO

Kirkon suunnitelmat
Pehr Johan Gylich
Uitettu vai hevosin vedetty

Minkäläinen kirkko oli valmistuttuaan uudelle paikalleen 1841

3. MUUTOSVAIHEET

Muutokset inventaariossa 1870-1897.
Bror Axel Thulén urut
Kirkko lämpimäksi

Josef Stenbäckin suunnittelemat muutokset
Josef Stenbäck

Uusi saarnastuoli
Parvien kaiteiden muutokset
Lehterien uudet porraskäytävät ja sakariston sisäänkäynti
Penkit
Seinä-, lattia- ja alakattopinnat
Ikkunat ja ovet
Vuosisadan vaihteen aika
Alastaron kirkkoa ympäröivä maisema

1900-luvun alku
Suomen sisällissodan aika – maailmansotien aika

Sotien jälkeinen aika
1950-luvun palauttavat korjaukset
1960- ja 70 -luku
1990-luvun muutokset
Muutokset uudella vuosituhannella
Arvoituksiksi jääneet muutoskohdat

4. SÄILYNEISYYS

Julkisivu
Kirkkosali
Sakaristo
Tornin alaosa
Tornin kerrokset
Yhteenveto muutoksista - yleiskatsaus säilyneisyyteen
Säilyneisyyskaaviot

5. ARVOT JA NIIDEN SÄILYTTÄMISEN KEINOT

Alastaron kirkko ympäröivässä maisemassa 1841 - 2024
Käyttäjien tarpeiden muutosten vaikutus kirkkorakennukseen 1751-1839 ja 1841 -
Rakennuksen sisätila
Rakennuksen julkisivu

LÄHDELUETTELO

Johdanto

Selvityksen tarkoitus

Tämän selvityksen tarkoitus on luoda kattava käsitys Alastaron kirkon rakennushistoriasta eli siitä millainen rakennus alun perin oli ja minkälaisia muutoksia se on kokenut ajan myötä.

Selvitys toimii tausta-aineistona niin rakennuksen kuntoa ylläpitäville korjaustöille kuin tuleville restaurointi- ja muutossuunnitelmille.

Käytetyt lähteet

Selvityksessä on yhdistetty arkistolähteistä saatu tieto havaintoihin rakennusten nykytilasta.

Selvityksen päälähteinä ovat Kansallisarkiston Turun toimipisteessä säilytettävät Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston Alastaron seurakuntaa koskevat arkistoasiakirjat¹, Kansallisarkiston Turun toimipisteessä säilytettävä Loimaan seurakunnan arkisto², Loimaan seurakunnan omassa arkistossa säilytettävät asiakirjat³ ja rakennusta koskevat muutossuunnitelmat. Lisäksi on käytetty mm. Kansallisarkiston, Museoviraston, Suomen elinkeinoelämän keskusarkiston ja paikallisen Loimaa-Seuran sekä muutamien yksityishenkilöiden kokoelmissa säilytettäviä valokuvia.

Kirjallisista lähteistä mainittakoon vielä erityisesti Hannes Seppälän vuonna 1939 keskeneräisenä mutta perinpohjaisena julkaisema tutkimus *Loimaan kirkko 1751-1837*, Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, jota olen käyttänyt täydentävänä lähteenä luvussa 1. Kirjassa on lähdeviitteet, mutta ilmeisesti lähdeluettelo oli määrä julkaista kirjan toisen osan mukana. Toista osaa ei tiettävästi kuitenkaan koskaan ilmestynyt, joten lähteet ovat hämärän

¹ Yksikkö E VI 10 1869-1906. Aineisto käsittää suurimmaksi osaksi erilaisiin kirkollisiin vaaleihin liittyvää aineistoa ja valtakirjoja. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia ovat kirkkorakennusta käsittelevät inventaarit. Vanhempi aineisto on ruotsinkielistä. 1800-luvun lopulle tultaessa aineisto muuttuu pääosin suomenkieliseksi.

² Kansallisarkiston Turun toimipisteen manuaaliluettelot

peitossa. Esipuheessa Seppälä kertoo käyttäneensä lähteenä Loimaan seurakunnan arkistoa. Tässä valossa vaikuttaa, että jotain arkistoja on siirretty sittemmin toisaalle, sillä tietoja ei läpikäymästäni materiaalista löytynyt. Seppälän tietoja käyttäessäni olenkin viitannut suoraan häneen, ilman alkuperäistä viitettä, jota ei ole päästy tarkistamaan.

Selvitystä laadittaessa on käyty läpi myös muuta kirjallisuutta, joka liittyy rakennuksen käyttö- ja kulttuurihistoriaan. Täydellinen lähdeluettelo on selvityksen lopussa.

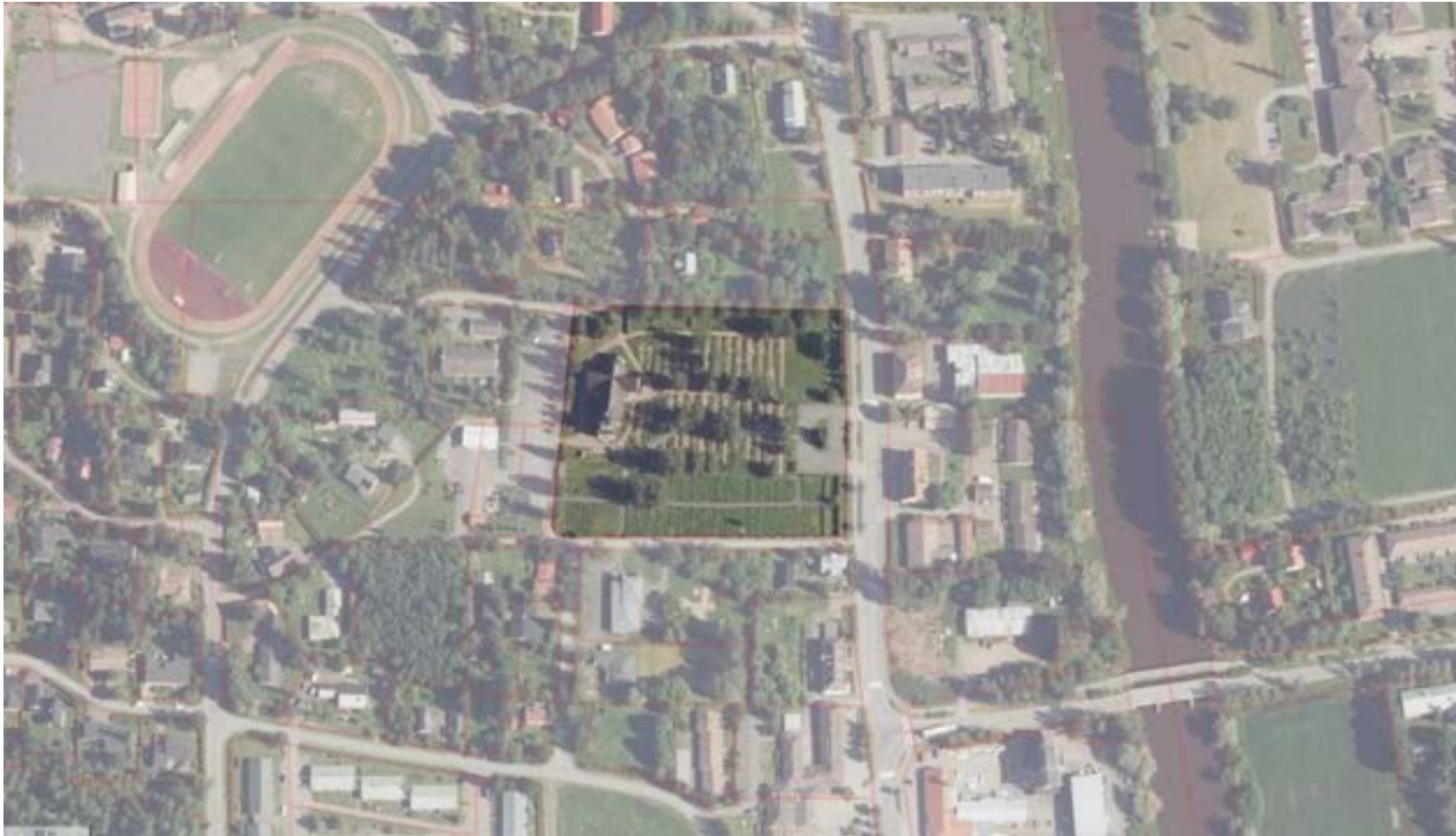

Oheisen valokuvan ajoituksesta ei ole tietoa. Rakennuksen julkisivu on vaalea. Ovi on kuvassa jälkepäin väritetty siniseksi. Arkkitehtuurin historian opetus kuvakokoelma, Aalto-yliopiston kuvakokoelma.

³ mm. Josef Stenbäckin piirustukset 1893-94, ajalta, jolloin kirkko muutettiin nykyiseen asuunsa sekä mm. Alastaron kirkkohallintokuntien, kirkkokokouksen ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1840-luvulta eteenpäin. Loimaan vanhan kirkon ajalta ei löytynyt tämän tutkimuksen yhteydessä varsinaista vanhaa arkistoaineistoa. Mahlamäen arkiston asiakirjat ovat ajallisesti oikeat, alkaen 1746, mutta viitteitä kirkkoon ei näistä löytynyt.

Sijainti ja suuntaus

Kirkko sijaitsee Alastarossa, Loimijoen länsipuolella. Kirkon torni on nykyisellä paikallaan eteläpäädyssä ja sakaristo kuoripäädyssä.

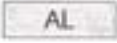

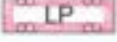

Kirkko ja sitä ympäröivä, vajaa 0,4 ha kokoinen kirkkomaa, sijaitsevat Loimijoen varrella Alastaron taajamassa. kartta.paikkatietoikkuna.fi. Korostus selvityksen tekijän.

Voimassa oleva asemakaava

Asemakaavamerkinnyt ja -määräykset:

	AO	Erillispientalojen korttelialue.
	AL	Asuin-, liike- ja toimistorakennusten korttelialue.
	YK	Kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten korttelialue.
	LP	Yleinen pysäköintialue.
		3 m kaava-alueen rajan ulkopuolella oleva viiva.
		Korttelin, korttelinosan ja alueen raja.
		Osa-alueen raja.
		Ohjeellinen alueen tai osa-alueen raja.
		Ohjeellinen tontinrakennuspaikan raja.
	18	Korttelin numero.
	5	Ohjeellisen tontinrakennuspaikan numero.
	KIRKKOKUJA	Kadun, tien, katuaukion, torin puiston tai muun yleisen alueen nimi.
	400	Rakennusokaisu kerrosalanelämetreinä.
	I	Romaalinen numero osoittaa rakennusten, rakennuksen tai sen osan suurimman sallitun kerrosluvun.
	½ k I	Murtoluku romalaisen numeron edessä osoittaa, kuinka suuren osan rakennuksen suurimman kerroksen alasta saa kellarikerroksessa käyttää kerrosalaa luettavaksi tilaksi.

Kiinteistöllä voimassa oleva asemakaava on vahvistettu 26.4.2000.
kartat.sweco.fi/static/loimaa/kaavayhdistelma/alastaro/

Yleistiedot ja tiedettävät muutosvaiheet

Kohde

Alastaron kirkko osoitteessa Papintie 1

Kiinteistötunnus

430-471-3-96

Asemakaava

Kiinteistöllä voimassa oleva asemakaava on vahvistettu 26.4.2000.

Suojelu

Kirkkorakennus on suojeltu kirkkolain 14 luvun nojalla.

Rakentamisaika

Rakennettu vuonna 1751 Loimaalle, purettu ja rakennettu nykyiselle paikalleen 1841

Suunnittelijat

Kirkkorakennuksen alkuperäisenä suunnittelijana voidaan pitää rakentaja Henrik Kattilia. Siirron yhteydessä muutossuunnittelijana toimi arkkitehti P.J. Gylich ja nykyasun suunnittelija oli arkkitehti Josef Stenbäck.

Nykyinen omistaja ja käyttäjä

Loimaan seurakunta

Käyttötarkoitus

Kirkko

Rakennuttaja

Alastaron seurakunta

Tiettävät muutosvaiheet ja toimenpiteet

1751 Kirkko rakennettiin Loimaalle, n. 15km yläjuoksuun nykyisestä sijainnistaan. Henrik Kattil.

Kirkon muoto 1751: Kuoripäädystään kolmiseinäinen tukipilarikirkko. Kylkiäisinä asehuone ja sakaristo. Ei tornia, jyrkkä vesikatto.

1753 Kirkon julkisivu tervattiin.

1756 Kirkon julkisivu punamullattiin.

1764-65 Kirkko vuorattiin ulkoa leveillä pystylaudoilla.

1767 Kirkon julkisivu punamullattiin.

1768 Kirkon julkisivu punamullattiin toistamiseen

1791 Uudet sivuparvet

1839-41 Kirkko siirrettiin nykyiselle paikalleen. P.J. Gylich.

Kirkon muoto 1841: Alkuperäinen perusmuoto, johon lisättiin torni. Kirkkolaivaa korotettiin yhden hirsikerran verran entisestä, ja asehuone sekä sakaristo korotettiin muun kirkkotilan korkeuteen. Katto tehtiin loivempana kuin aiemmin. Ikkunat uusittiin suuremmiksi ja ne saivat kaarevat yläosat. Sisätila paneloitiin. Uudet penkit. Sivuparviin tehtiin marmoroitujen pilasterien jakamat peilikaiteet.

1850 Kattokruunujen kiinnityskohtien ja katon alareunan koristekuviointi, sininen drapedia alttaritaulun ympärille.

1882 Ensimmäiset urut

Urkuparvi sai nykyisen muotonsa ja kaiteen. Urkujen taakse jäänyt puolipyöreä ikkuna ummistettiin.

1893 Kaminalämmitys

Ikkunoihin lisättiin sisäpuitteet ja ovet uusittiin. Lattia uusittiin ja katto paperoitiin. Kattoholveihin tehtiin ruoteita imitoiva koristelu kapeista rimoista.

1896 Kirkko sai nykyisen muotonsa. Josef Stenbäck.

Alkuperäinen perusmuoto Gylichin lisäyksin, johon vielä lisättiin pienet eteiset ja uusi sakaristo kuorin taakse. Sisätilassa kylkiäiset runkokuoneesta erottaneet seinät purettiin, jolloin kylkiäiset tulivat osaksi kirkkosalia. Sivuparviin tehtiin sorvattujen pylväiden kannattamat avokaiteet. Seinien alaosa paneloitiin ja yläosa peitettiin kankaalla. Kiinteää sisustusta uusittiin laajasti mm. kirkonpenkit ja saarnastuoli. Altтарin aluetta muutettiin. Altтарitauluksi asennettiin suurikokoinen kullattu krusifiksi. Aiemmin marmoroidut pylväät muutettiin ruskean sävyisiksi. Torni korjattiin sekä sisältä, että julkisivustaan. Tornin korjaustoimenpiteiden tarkkaa luonnetta ei tiedetä.

1897 Tornin julkisivu maalattiin pellavaöljymaalilla

1927 Kirkon julkisivu ja ikkunat maalattu.

1948 Lattialaudoitus uusittiin (vanhojen lankkujen päälle uusi laudoitus) ja lattia eristettiin. Kuorin korotetun alueen lankku on vanhempi.

1952 Sähkövalo ja sähkölämmitys

1950 Paanukatto uusittiin.

1950-luvun palauttavat korjaukset arkkitehti Bertel Strömmer ja arkkitehti Paavo Riihimäki

Sivuparviin kaiteet yhtenäistettiin urkuparven kaiteen kanssa. Sisustusta pyrittiin entistämään ja väritystä uusittiin. Katon ruodejäljitelmät poistettiin. Konservattori Reino Mattila entisti kattokruunujen kiinnityskohtien ja katon alareunan koristekuviot ja alttarikehystä ympäröivän drapedian. Penkkien yksityiskohtia yksinkertaistettiin ja alttari restauroitiin. Vanha alttaritaulu palautettiin. Kirkon sisäseinien yläosa peitettiin eristyslevyllä.

1953 Kirkon paanukatto tervattiin ja peltikatto-osa lakattiin mustaksi.

1954 Uudet urut, Kangasalan urkutehdas

Vanhat urut myytiin Merijärven seurakunnalle. Julkisivun maalaus: kellertävä pääsävy, vaaleanruskeat yksityiskohtat.

1970-luku Julkisivumaalaus

Harmaan eri vivahteita. Ikkunanpuitteissa tummahko harmaan vihreä. Ovet ruskeat.

1990-luku Paanukatto korjattiin ja tervattiin.

1994-96 Korjaus- ja muutostöitä Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkinen-Raunio

Lattiarakenteiden korjaus, kirkon ulkomaalaus ja laajempi sisäkorjaus.

2000-luvun alkupuoli Teknisiä korjauksia

Sprinklerijärjestelmä 2009

Tiedossa olevia tulevia korjaustöitä 2025

Julkisivun ja ikkunoiden huoltokorjaustyöt

1. Alastaron kirkko rakennettiin Loimaalle

1700-luvun puolivälin maisema

Seurakuntalaisilla oli 1600-1700 -lukuilla velvollisuus antaa panoksensa seurakunnan yhteisten rakennusten rakentamiseksi. Talolliset toimittivat yleensä rakennustarpeet ja tilattomat tekivät rakennustyön. Töiden sääntillistä toteuttamista valvottiin kirkon taholta.

Tällaisen laajan rakennusvelvoitteen ansiosta syntyi ajan kuluessa niin kutsuttuja rakentajasukuja, ja taitavimmat sukujen edustajat kiersivät paikkakunnalta toisellekin rakennusmestareina.⁴

Alastarossa sijaitseva kirkko rakennettiin alun perin Loimaan emäkirkoksi nykyisen Oripääntien ja Loimijoen risteyksen luoteiskulmaan. Alue korostettu punaisella. Karttapohja kypfi.fi, merkinnät selvityksen tekijän.

⁴ Toropainen Veli-Pekka, Talonpoika kirkon palvelijana, s. 4-6. Academia.edu.

⁵ Tiedot kirjasta Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, Seppälä Hannes, Loimaan kirkko 1751-1837, vuodelta 1939. Tiedon alkuperä ei ole tiedossa.

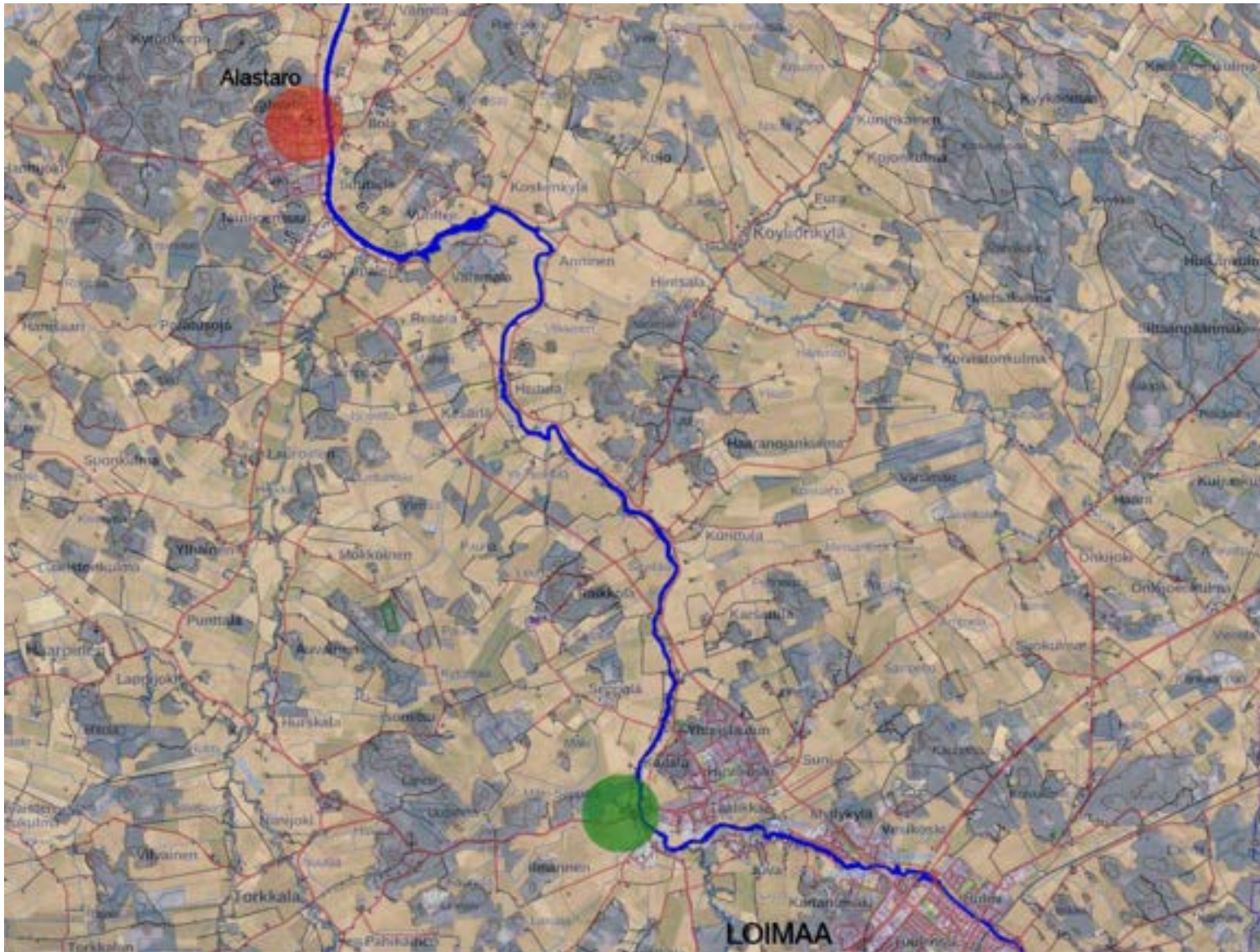
1700-luku oli Suomessa monin tavoin kuohuvaa aikaa. Vuosisata alkoi Suurella Pohjan sodalla. Venäjä piti Suomen miehittettynä 1723-1721. Uudenkaupungin rauha neuvoteltiin 1721. Uusi sota Ruotsin ja Venäjän keisarikuntien välillä käytiin 1741-43. Tänä aikana Suomi oli jälleen venäläisten miehittämä. Sota ja miehitys päättyivät Turun rauhan 1743.

Päätös uuden kirkon rakentamisesta

Kirkonkokousten pöytäkirjoja ei ole käytettävissä vielä 1750-luvulta tai sitä edeltävältä ajalta, joten emme tiedä paljoa kirkon rakentamista edeltävistä vaiheista ja päätöksistä. Kirkkoherrana toimi kirkon rakentamisen aikaan Kustaa Haartman. Vanhan kirkon kerrotaan olleen huonokuntoinen, jopa hengenvaarallinen, ja päätös uuden kirkon rakentamisesta tehtiin nopeasti ja kirkkoherran ja Tuomiokapitulin kirjeenvaihto asiasta oli kiivasta.

Loimaan vanhassa kirkossa järjestettiin kuntotarkastus vuoden 1751 alkupuolella. Tämä on voitu päätellä vuoden 1751 tiliin merkityistä palkan maksuista, joiden saajina on ollut mm. kruununvouti, lautamiehiä, rakennusmestari ja kaupunginkirvesmies Piimänen Turusta. Kaikesta päätellen 16.4.1751 Loimaan kirkonkokouksessa päätettiin rakentaa uusi kirkko vanhan tilalle. Tuomiokapituli ilmoitti kirjeessään 17.4.1751 että Loimaan uusi kirkko voidaan rakentaa vanhan paikalle.

Viimeinen jumalanpalvelus pidettiin vanhassa kirkossa 21. huhtikuuta 1751, ja jo seuraavana päivänä sitä alettiin purkaa uuden tieltä. Kirkon rakentaminen kävi joutuisasti, sillä jo elokuun 11. päivä pidettiin jumalanpalvelus uudessa kirkossa.⁵

Alastarossa sijaitseva kirkko rakennettiin Loimaan emäkirkoksi Loimijoen ja Loimaan nykyisen taajaman länsipuolelle, vihreällä ympyrällä merkitylle alueelle vuonna 1751. Kirkko purettiin ja siirrettiin Alastaroon, n. 15 kilometrin päähän vuosien 1839-41 aikana. Kirkon nykyinen sijaintipaikka on merkitty punaisella ympyrällä. Loimijoki korostettu sinisellä. Karttopohja kyppi.fi, merkinnät selvityksen tekijän.

Loimaan emäseurakunnan kirkko

Alastaron kirkko rakennettiin alun perin 1751 Henrik Kattilin johdolla⁶ Loimaan emäseurakunnan kirkoksi.⁷

Kirkko oli pitkänomainen, niin kutsuttu tukipilarikirkko, eli sivuseiniä tuki kaksi paria hirsistä salvottuja arkkuja eli tukipilareita. Vanhimmassa muodossaan Loimaalla se käsitti idässä kolmiseinäiseksi päättyvän pitkäläivan ja siihen ristikäytävän päissä toisiaan vastapäätä liittyvät, matalammat, sakariston ja eteisen. Pitkäkirkon sisämitat olivat noin 30,50 x 11,20 metriä.⁸ Kirkko edusti muotoa, joka on ollut käytössä jo ainakin 1600-luvun kirkkorakennuksissa.⁹

Kirkon katto oli korkea ja jyrkkä, pääläivan seinät olivat ainakin yhtä hirsikertaa matalammat kuin nykyisessä asussaan.

Loimaan emäseurakunnan kirkon paikan historia ulottuu 1300-luvun puolivälin tienoille.¹⁰ Tutkimuksemme alaisen kirkkorakennuksen siirtämisen jälkeen paikalle ei enää rakennettu uutta kirkkoa. Tällä hetkellä kirkkomaalla on kiinteän muinaisjäännöksen status. Aluetta ympäröi edelleen hirsiaita, joka rakennettu alun perin 1750-luvulla, eli samaan aikaan nykyisen Alastaron kirkoksi siirretyn rakennuksen kanssa. Aidan vieressä on muutamia hautakiviä, mutta hautausmaana paikkaa ei enää käytetä. Näkyviä merkkejä paikalla olleesta kirkkorakennuksesta ei ole. Alueen keskivaiheilla on muistokivi, jonka luoteispuolella maankolossa havaittiin inventoinnissa laastia ja tiilenkappaleita.¹¹ Paikalle on kuitenkin tuotu täytemaata esiin nousseiden luiden peittämiseksi. Alueella kasvaa muutamia suuria katajia ja lehtipuita.

Loimaalla aikanaan sijainnut kirkko nousi ympäristöstään maamerkinä. *Maa kun on täällä tasaista ja aukeaa, ei täällä voinut Hiidetkään asua muualla kuin yhdessä paikassa, Salpausselänteellä. /... / kauan on jo kirkko*

⁶ Toropainen Veli-Pekka, Talonpoika kirkon palvelijana, s. 4-6. Academia.edu.

⁷ Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna www.kyppi.fi.

⁸ Toropainen.

⁹ Lindberg Carolus, Suomen kirkot – Die Kirchen Finnlands.

¹⁰ Loimaan kirkko perustettiin Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Hämeen alueiden väliselle erämaa-alueelle sen raivauksen ja maanviljelykseen käyttöön ottamisen

siinäkin ollut, jossa vielä on vanha hautausmaa. Sitä todistaa se, että siinä lähellä on ikivanha pappila, /...¹²

Loimaan emäkirkoksi 1751 rakennetun nykyisen Alastaron kirkon alkuperäinen sijaintipaikka on edelleen ympäröity 1750-luvulla rakennetulla hirsiaidalla. Kuva Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna/ kohde nro 1000000532. Teija Tiitinen.

Kuva Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna/ kohde nro 1000000532. Teija Tiitinen.

kirkolliseksi keskuspaikaksi pian 1300-luvun puolivälin jälkeen. Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Kyppi.fi/ kohde nro 1000000532.

¹¹ Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Kyppi.fi/ kohde nro 1000000532.

¹² Killinen K., Kiinteitä muinaisjäännöksiä Loimaan kihlakunnassa, 1876. Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi.fi

Emäkirkko purettiin 1839 ja pystytettiin nykyiseen paikkaansa Alastarolle 1841. Vanhalla emäkirkon paikalla on säilynyt kirkkomaata rajaamaan rakennettu hirsiaita. Ilmakuva kirkkorakennuksen alkuperäisestä sijainnista kartta.paikkatietoikkuna.fi

Henrik Kattil

Henrik Thomasson Kattil, jota pidetään Loimaan emäseurakunnan kirkon rakennusmestarina, oli talonpoika, joka toimi nuorena oppipoikana seurakunnan velvoittamilla työmailla ja varttuneempana johti ainakin kolmen kirkon, mahdollisesti kahden muunkin, rakennustöitä.¹³ Kaikki nämä kirkot sijaitsivat suomenkielisillä alueilla, joten Kattil oli luultavasti suomenkielinen.

Kattil syntyi Vöyrin Jöralassa 1693 ja kuoli samassa paikassa talollisena 1766. Hän toimi rakentamisen ohella myös muissa seurakunnan tehtävissä, kuten Vöyrin kirkontilien tarkastajana.

Voidaan olettaa, että Kattil toimi varhaisina vuosinaan vanhemman kirkonrakentajan Knubbin työmailla ja oppipoikana. Nimittäin esimerkiksi Knubbin kirkoksi tunnettu Paltamon vuonna 1726 rakennetun kirkon kattokulma on identtinen Loimaan emäseurakunnan kirkon kattokulman kanssa, ja Loimaan kirkon kuorin sisäpuolen kattolista muistuttaa suuresti Paltamon kirkon kattolista.¹⁴ Syynä yhteneväisyyteen toki voi olla muikin,

¹³ Toropainen

vaikkapa opintomatkat eri kirkkoihin, mutta luonnollisimmin 1700-luvulla taidot ja tekniikat ovat siirtyneet juuri oppipoikajärjestelyjen kautta.

Kirkollisia rakennuksia, joiden rakentamista Henrik Kattilin tiedetään tai oletetaan johtaneen:

Kuortaneen kellotapuli (1735-37)

Pietarsaaren kellotapuli (1742)

Alavuden kirkko (1745)

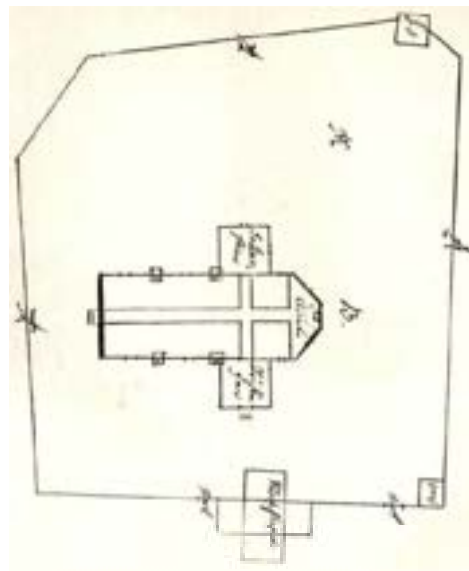
Ylistaron kirkko (1748-49)

Lapuan kirkko (1749-50)

Loimaan kirkko (1751)

Ähtärin kirkko (1754)

Loimaaalle rakennettu, Alastaroon siirretty kirkko on näistä tiettävästi viimeinen edelleen säilynyt.

Loimaaalle 1751 rakennetun kirkon sijainti kirkkomaalla. Kirkkoa ympäröivä hirsiaita on edelleen sijoillaan. Kirkko on itä-länsi-suuntainen. Sakaristo on sijainnut kirkkolaivan pohjoispuolella ja asehuone eteläpuolella. Erillinen, vuonna 1800 rakennettu kellotapuli sijaitsi kirkon eteläpuolella aidan kupeessa.

Kuva kirjasta Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, Seppälä Hannes, Loimaan kirkko 1751-1837, vuodelta 1939. Piirustuksen alkuperä ei ole tiedossa.

¹⁴ Idem.

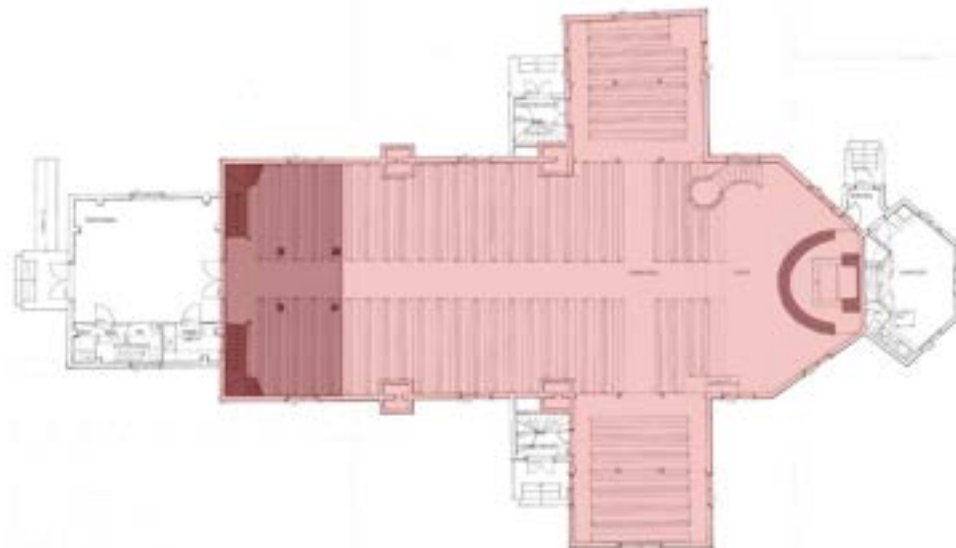
Loimaalla sijainneen kirkon sisustus

Kirkon vanhimmasta sisustuksesta tai yksityiskohdista ei ole löydetty juurikaan tarkkaa tietoa, paitsi niiltä osin, kun kiinteää sisustusta tiedetään siirretyn kirkon mukana Alastaroon. Tiedämme että Loimaalla sijaitessaan kirkossa oli nykyisessäkin kirkossa sijaitseva urkuparvi sekä alttarikehystys ja alttarikaide¹⁵. Kirkon penkkien ulkonäöstä emme tiedä, sillä ne on uusittu kirkkoa siirrettäessä.

Voidaan olettaa, että kirkon lattialankut ovat olleet maalaamattomat ja hirsiseinät näkyvillä. Seinät ja kattokin ovat saattaneet olla pitkään täysin vailla pintakäsittelyä. Saarnastuoli, alttarikaiteet ja parven kaide ynnä muut tärkeät sisustuselementit ovat olleet pellavaöljymaalein maalatut jo varhaisessa vaiheessa.

Kirkon eteläosassa sijaitsevat, urkuparvelle johtavat portaat lienevät alun perin Loimaalle rakennetusta kirkosta eli todennäköisesti rakennusvuodelta 1751. Kaiteet ovat Josef Stenbäckin aikaisesta muutostyöstä 1890-luvun lopulta. Alkuperäiset kaiteet lienevät olleen yksinkertaiset puusta tehdyt käsijohtimet. Parvelle on noustu hirsipintaisen seinän viertä. Portaat ovat todennäköisesti olleet maalaamattomat.

Loimaan emäkirkosta peräisin olevat Alastaron kirkon rakenteet ja rakennusosat. Kirkko sijaitsi Loimaan kirkkomaalla itä-länsi-suuntaisena. 1751 rakennettu kirkko koostui punaisella korostetusta osuudesta eli pitkästä, hirsiarkein tuetusta runko-osasta. Pohjoisella puolella oli matala sakaristo ja eteläpuolella matala asehuone. Länsipäädyssä oli neljän pilarin kannattelema parvi, johon kuljettiin runkokuoneen perältä. Nämä seurasivat kirkon muuta rakennetta Loimaalta Alastaroon 1836-41. Alttaritaulun kehys ja kaareva alttarikaide samaten.

Tiettävästi mukana tuli myös saarnastuoli, mutta se lahjoitettiin Turun linnanmuseoon 1890-luvun lopulla, missä se tuhoutui 1941 tulipalossa. Taustalla oleva pohjapiirustus on vuodelta 1993, Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Se kuvaa likimain Alastaron kirkon nykytilaa. Merkinnät selvityksen tekijän.

¹⁵ Tosin alttarikaiteen balusterit ovat olleet Loimaalla ollessaan ylösalaisin. Riska Tove, Suomen kirkot, osa 10, Alastaron, Mellilän ja Metsämaan kirkot. Valtion painatuskeskus 1980. Tiedon alkuperästä ei ole varmuutta.

Loimaan uudessa emäkirkossa pidettiin ensimmäinen jumalanpalvelus elokuun 11. päivänä 1751. Kesän aikana oli siis ahkeroitu valmiiksi perustukset, hirsikehikot, paanuista tehty vesikatto, lattia, holvattu välikatto sekä ovet ja ikkunat.¹⁶

Sisustuksena käytettiin ensin ilmeisesti uuden kirkon tieltä puretun vanhan kirkon sisustusta, sillä uuden kirkon sisustus kerrotaan tehdyn seuraavana vuonna 1752.¹⁷ Kuorin lattia korotettiin muusta lattiasta. Kirkkoon tehtiin muutoin uudet penkit, paitsi parven penkit muokattiin vanhoista penkeistä.

Kirkon sisustusta maalattiin valikoiden. Turkulainen maalari Jonas Bergman maalasi saarnastuolin, alttarin kehystyksen, alttariaidan, kuorin pääseinän ja lattian sekä kuorissa olevat penkit. Lisäksi hänen tiedetään maalanneen kirkon pääoven, sakariston ja eteisen ovet sekä ovien ja ikkunoiden karmit ja listat. Värisävyistä ei ole tietoa, muutoin kuin meidän päiviimme säilyneiden rakennusosien osalta. Pääosin kirkon sisätilat olivat maalaamattomat.

¹⁶ Seppälä Hannes, *Loimaan kirkko 1751-1837*, Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, 1939.

Yllä: On mahdollista, että alttarin edustan korotus ja polvistumispenkki ovat peräisin 1751 rakennetusta kirkosta. Alttarin kehys ja kaide tiedetään siirretyn Loimaalta nykyiselle rakennuspaikalle varsin täydellisenä. Maalipinta ja mm. polvistumispengin verhoilu ovat 1990-luvulta.

Vasemmalla: Kirkon vanhoja maalipintoja otettiin esille 1990-luvulla tehdyn korjauksen yhteydessä. On mahdollista, että tämä urkugarvelle johtavan portaikon pilari rakennettiin jo 1751 tehdyn kirkon osaksi. Mikäli näin on, olisi äärimmäisenä oikealla esiin otettu tumman ruskea rakennusosan varhaisin pintakäsittely. Kuvattu 2025.

¹⁷ Idem.

Kuva Petäjäveden vanhasta kirkosta (Unescon maailmanperintökohde) joka on rakennettu 1764-65. Alkuperäisiä lyijylasisia ikkunoita on säilynyt mm. kuorin ja myöhemmin rakennetun sakariston välisessä seinässä. Voimme arvailla Loimaan emäkirkon alkuperäisten ikkunoiden olleen saman kaltaiset.

Petäjäveden vanhan kirkon parvi, joka on säilynyt vuoden 1764 asussa. Todennäköisesti myös Loimaan emäkirkon parvi penkkeineen oli alun perin yksinkertaisuudessaan tämän kaltainen.

Kymmenen vuotta Loimaan emäkirkkoa myöhemmin rakennettu Petäjäveden vanha kirkko on edelleen liki rakennusaikaisessa asussaan, joten voimme ajatella yleisilmeen olevan varsin samankaltainen kuin Loimaan emäkirkko valmistuttuaan 1751.

Kuori, alttari ja alttaritaulu

Kirkon alttaritaulun kehystys ja alttariaita ovat lähteiden mukaan siirretyt Loimaalta ja on näin peräisin vuodelta 1751. Alttarinkehystäystä ympäröivä seinälle maalattu drapedia on tehty, kun kirkko on siirretty nykyiselle paikalleen 1841.

Loimaalle maalattu kaksiosainen alttaritaulu sijaitsee nykyään Virttaan kirkossa. Em. alkuperäisen alttaritaulun maalasi turkulainen maalari Jonas Bergman 1752 samalla kun hän maalasi uuden kirkon sisätilat muutoinkin. Alttaritaulun maalaajasta ei ole erikseen lähdetietoa, mutta muille kuin hänelle ei ole tuona vuonna maksettu palkkaa maalaamisesta. Lisäksi 1900-luvun alussa on tutkittu nykyään Virttaan kirkkoon siirretyn alttaritaulun ja Alastaron kirkossa sijainneen sittemmin tuhoutuneen saarnatuolin

apostolien maalaustekniikkaa ja todettu että nämä olisivat samanaikaiset ja saman maalarin maalaamat.¹⁸ Maalari Bergman sai työnsä valmiiksi 7.10.1752.¹⁹

Altтарin kehystys on peräisin Loimaan emäkirkosta. Altтарitaulu on Alastaron edellisestä kirkosta.

¹⁸ Seppälä

Tänä päivänä Alastarossa sijaitseva alttaritaulu on samankaltainen kuin Loimaan kirkkoon maalattu. Kaksiosaisuuden sijaan alttaritaulu on nyt kolmiosainen. Alttarikaidetta kannattelevat balusterit ovat Loimaalla sijaitessaan olleet ylösalaisin.

Altтарin alue on tätä nykyä huomattavasti alkuperäistä runsaampi ja koristeellisempi.

Alun perin altтарin molemmin puolin on ollut pieniruutuiset, pienemmät ikkunat, seinäpinnat ovat olleet hirttä ja maalaamattomat, altтарia ympäröivää drapediaa ei ollut. Kattolaudat ovat olleet maalaamattomat. Kuorin ylös nostettu lattia on ollut maalattu, samoin kuin altтарin kehystys ja kaide, värisävyjä emme tiedä. Kaiteen pehmusteita ei todennäköisesti ollut.

Loimaan emäkirkkoon 1752 maalattu altтарitaulu on nykyään Virttaan kirkossa. Kuvattu tammikuussa 2025.

¹⁹ Idem.

Altтарin alue on tätä nykyä huomattavasti alkuperäistä runsaampi ja koristeellisempi kuin Loimaan emäkirkon alttari on ollut, vaikka alkuperäisiä elementtejä onkin säilynyt. Kuva marraskuulta 2024.

Ylhäällä alttaripöytä, jota muutettiin 1800-luvun lopulla ja jonka muotoa palautettiin alkuperäistä mukailevaksi 1950-luvulla. Alhaalla vasemmalla alttarin puolikaaren muotoinen pylväskaide, jonka pylväät Loimaalla ollessaan olivat tieltävästi ylösalaisin.

Urkuparvea kannattavat pilasterit kuten koko nykyisen urkuparven rakenne, on peräisin Loimaalle rakennetusta kirkosta, rakennusvuodelta 1751. Pintakäsittelyt vastaavat alttarin alueelle Loimaalta siirrettyjen muiden alkuperäisten kalusteiden pintakäsittelyä, joka tosin ei ole alkuperäinen vaan peräisin 1900-luvun puolelta. Vasemmalla olevassa kuvassa

näkyvät penkit ja oikealla näkyvät alakaton ja parven alakaton paneeloinnit ovat Josef Stenbäckin suunnitelmien aikaiset, 1890-luvun loppupuolelta. 1800-luvun puolivälissä alttarin pilarit, todennäköisesti myös alttarikaide ja parven pilarit, olivat valkoiseksi marmoroidut.

Kuvassa oleva, neljästä laudasta muodostuva taulu on todistusvoimaisin kirkon alkuperästä kertova esine. Taulu on mahdollisesti ollut kiinnitettynä alttaripöydän etusivulle. Se on poistettu viimeistään Josef Stenbäckin suunnittelemien muutostöiden myötä 1896. Näin arveltiin, kun se löytyi 1900-luvun alkupuolella kirkon alttaripöydän alla olevasta tilasta.²⁰

Chorbalken(?), fönster och dörrar målade af Jonas Bergman. Būd den aldrahögsta igenom hvars tilhielv (?) detta alt giordt hans heliga namn till åhra och hans församling til mitta (?), beware detta sit huus för skada och måda, samt late sit heliga ord rikeligen boo här, nü och i allan tiid.”

”Denna Kyrkia är år 1751 då magister Gūstaf G. Hartman, war Kyrkioherde wid församlingen, bygd af kyrkiobugmästaren Kattil. Och åhret deruppå Predikstolen, Altaret,

Suomennos Hannes Seppälän 1939 mukaan: ”Tämän kirkon on 1751, kun maisteri Kustaa G. Haartman oli seurakunnan kirkkoherra, rakentanut kirkonrakentaja Kattil ja seuraavana vuonna maalasi Jonas Bergman saarnatuolin, alttarin, kuorin lattian, akkunat ja ovet. Kaikkein korkeimman Jumalan avulla on tämä kaikki tehty Hänen pyhän nimensä kunniaksi ja seurakuntansa hyödyksi. Varjelkoon Hän tämän huoneen vahingoilta ja vaaroilta sekä sallikoon pyhän sanansa runsaasti asua täällä nyt ja kaikkina aikoina.”

²⁰ Seppälä

Saarnastuoli

Alastaron (Loimaan) kirkon saarnastuoli kuvattuna 1895 Alastarossa, ennen Josef Stenbäckin kirkossa suunnittelema muutostöitä. Saarnastuoliin on kuljettu sakaristosta johtaneen oven kautta. Kuva Arkkitehtuurin historian opetuskuvakokoelma Aalto yliopisto 1895.

²¹ Seppälä

"Schröderin piirtämä Alastaron saarnastuoli" 1770-luku. Valokuva 1927 julkaistusta, Heikki Klemetin kirjasta *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla*.

Loimaan emäkirkkoon 1752 rakennettu saarnastuoli kuten muutkin kalusteet, olivat turkulaisen puuseppä Lindstetin tekemät. Kirkon sisätila, ja myös saarnastuoli ja sen sivuja koristaneet apostolit olivat turkulaisen Jonas Bergmanin maalaamat.²¹ Se siirrettiin kirkon muun rakenteen mukana Alastaroon, ja Stenbäckin suunnitteleminen muutosten jälkeen Turun linnamuseoon. Saarnastuoli tuhoutui jatkosodan alussa Turun linnan pommituksissa.²² Joissain yhteyksissä saarnastuolin kerrotaan olevan

²² Turun linna vaurioitui pahoin jatkosodan ensimmäisenä päivänä kesäkuussa 1941.

saksalaisen muurarimestari Christoph Friedrich Schröderin suunnittelema²³
Tästä todistaisi 1770-luvulla piirtämä suunnitelma *Alastaron saarnastuoli*.

*Valokuva esittää
Loimaan 1752
valmistunutta
saarnastuolia Turun
linnamuseossa 1930-
luvulla, minne
saarnastuoli siirrettiin
1890-luvulla, ja missä
se tuhoutui
tulipalossa jatkosodan
alussa 1941.*

*Kuva kirjasta Loimaan
historia I,
Seurakuntaelämä,
1939. Seppälä
Hannes, Loimaan
kirkko 1751-1837.*

²³ Schröder toimi Turussa vuosina 1756-1789. Klemetti Heikki, Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla. S. 133 ja 317. Klemetin kuvälähde ei yksiselitteisesti selviä 1927 julkaistusta kirjasta. Kirkon historiaa 1960-luvulla selvittänyt Tove Riska on kysynyt asiaa Tukholman Kungliga Byggnadsstyrelsenistä. Vastauksena kyselyyn intendentti Laine on lähettänyt kopion samaisesta Schröderin piirtämästä Alastaron saarnastuolista kertoen

Toisaalta voidaan kysyä, esittääkö edellisen sivun Schröderin piirros valokuvissa olevaa saarnastuolia. Identtisethän ne eivät ole. Lisäksi piirroksen kerrotaan esittävän nimenomaan Alastaron kirkon saarnastuolia, jolloin tämä saattaa tarkoittaa sitä, että Schröder onkin suunnitellut saarnastuolin Alastarossa sijainnutta vanhempaa kirkkoa varten²⁴. Turun Tuomiokapitulin arkiston inventaarissa 1874 kerrotaan yksiselitteisesti, että saarnastuoli siirrettiin Loimaalta Alastaroon kirkon rakenteen mukana.

Näyttää todennäköiseltä, että Schröderin suunnittelema saarnastuoli ei ole Loimaalle rakennettu, vaan Alastarossa sijainneeseen aiempaan kirkkoon rakennettu saarnastuoli. Tätä tulkintaa puoltaa myös se, että Loimaan kirkko ja saarnastuoli valmistuivat 1752 ja Schröderin suunnittelemaan saarnastuoliin on tehty kustannuslaskelmia vasta 1778²⁵

*Kuva Turun linnamuseosta
kesällä 2024. Loimaan,
myöhemmin Alastaron
kirkon saarnastuoli
sijoitettiin tähän Turun
linnan kirkkoon 1890-luvulla,
ja se tuhoutui 1941
jatkosodan pommitusten
aiheuttamassa tulipalossa.
Turun linnan kirkon nykytila,
eli rekonstruointi 1700-luvun
alun asuun, valmistui 1961.*

piirustuksen arkistoidun Tukholmaan: Riksarkivet, serien Överintendentens skrivelser till Kungl. Maj:t, vol. 138.

²⁴ Ellei sitten nimitys *Alastaron kirkon saarnastuoli* juonnu siitä, että em. Saarnastuoli oli kirjan kirjoitushetkellä Alastarossa.

²⁵ Klemetti Heikki, Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla.

Sanottakoon vielä, että Loimaan seurakunnan Virttaan kirkon saarnastuolin kerrotaan ostetun Loimaan kirkosta ja että se olisi valmistunut 1782²⁶. Tämä sopisi yhteen edellä esiteltyyn muurarimestari Christoph Friedrich Schröderin suunnitteleman saarnastuolin ajoituksen kanssa, vaikka paikkakunta onkin toinen. Virttaan kirkossa tänä päivänä oleva saarnastuoli on kuitenkin varsin erilainen kuin Schröderin suunnitelmassa.

Virttaan kirkon saarnastuoli vuodelta 1782, kuvattuna 2025. Tämän saarnastuolin alkuperä ei ole tiedossa.

²⁶ Varsinaista lähdetietoa ei tälle Virttaan kirkolle siirretyksi kerrotusta saarnastuolista lähdetty tässä yhteydessä selvittämään, vaan tieto perustuu mm. Museoviraston vuoden 1948 tarkastuskertomuksessa 46/92 1948 olevaan mainintaan.

Lisäksi toisaalla kerrotaan, että Loimaan emäkirkon ”Saarnastuolissa olevien apostolien kuvien ja alttaritaulun maalaustyö on, asiantuntijain lausunnon mukaan, samanaikaista ja saman miehen käsialaa.” Virttaan kirkossa olevassa saarnastuolissa ei ole apostolin kuvia. Sen sijaan Turun linnanmuseoon siirretyssä ja myöhemmin siellä tuhoutuneessa saarnastuolissa oli.

Yhteenvetona voimme olla melko varmoja, että tutkimuksemme aiheen, Loimaan emäseurakunnan kirkoksi rakennetun ja myöhemmin Alastaroon siirretyn kirkon rakenteen mukana siirrettiin emäkirkon vuonna 1752 valmistunut saarnastuoli. Se korvattiin uudella Stenbäckin suunnitelmien mukaisesti 1890-luvun lopulla ja alkuperäinen tuhoutui jatkosodan alussa 1941 Turun linnassa.

Ikkunat ja ovet

Kirkon pääsisäänkäynti on ollut lännessä, suoraan ulkoa kirkkolaivan parvenpuoleisesta päästä. Eteistilana toimivaa tornia ei ollut. Parioven sijaan alkuperäinen ovimalli on varmaankin ollut leveämpi yksilehtinen ovi. Kirkkokansa kulki kirkkoon etelässä sijainneen eteisen kautta eli eteisestä kirkkosaliin tullessa oikealla kuori ja alttari olivat oikealla.

Ovet ja ikkunat valmisti loimaalainen puuseppä Wikström, ja ikkunalasit leikkasi ja kiinnitti lasimestari Jonas Nebb.²⁷

Ikkunat ovat olleet hyvin todennäköisesti pieniruutuiset, muutoinkin nykyistä pienemmät. Mahdollisesti lasit ovat olleet lyijyllä kiinnitetyt.²⁸

Ikkunat uusittiin samalla kun kirkko siirrettiin Alastaroon.

Samalla ikkunoita lisättiin. Alun perin kirkon eteisessä ei ollut lainkaan ikkunoita, vain sisään johtava ovi. Sakaristossa ikkunoita oli kaksi,

²⁷ Seppälä Hannes, *Loimaan kirkko 1751-1837*, Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, 1939.

²⁸ Lyijylasi oli vielä 1700-luvun puolivälissä tavallisempi kuin puinen urajakopuite.

pohjoiseen ja itään, ja ne olivat pienemmät kuin kirkon muut ikkunat.²⁹ Tornin alaosassa ei ollut ikkunoita. Ilmeisesti parvelle tuli valoa kahdesta

²⁹ Tämä nähdään Loimaan emäseurakunnan kirkon aluepiirustuksesta, joka on mahdollisesti piirretty 1836-37 ennen kuin kirkko on purettu ja siirretty. Seppälä Hannes, *Loimaan kirkko 1751-1837*, Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, 1939

pienestä, suorakaiteen muotoisesta ikkunasta. Muutoin pääkerroksen ikkunoiden paikat lienevät samat kuin tänäkin päivänä.

Alastaron kirkon monin tavoin kiehtovin ja todistusvoimaisin kohta on tornin toisessa kerroksessa. Noustessa ylös portaita, on vastassa seinä, joka 1751 rakennettiin kirkon ulkoseinäksi. Puolipyöreä, sittemmin ummistettu aukko, kertoo meille 1840-luvun alun parvelle valoa antaneen ikkunan sijainnin. Tove Riska³⁰ on arvioinut, että puolipyöreän aukon molemmin puolin olevat vaakasuorat aukot olisivat aiemmat ikkunoiden paikat. Periaatteessa tämä olisi loogista, kun ajatellaan kirkon ikkunoiden muodon ja koon kehitystä. Ikkunat ovat aiemmin olleet pienemmät ja neliskanttiset.

Kuitenkin kirkon muun kehityshistorian ja oletettujen ikkuna-aukkojen korkeusasema huomioiden ajattelen olevan epätodennäköistä, että nämä olisivat ikkuna-aukot.

Oman tulkintani mukaan tässä nähdään kirkon kehikon korotuksen jäljet.

Käsittääkseni 1751-1839 ulkoseinän näkyvä osuus on päättynyt punamullattuun hirteen. Jos muita ikkunoita on parven suuntaan ollut, on todennäköisempää, että ikkunat ovat olleet alempana, korkeintaan kaariaukon alareunassa.

³⁰ Suomen kirkot 10, Alastaron, Mellilän ja Metsämaan kirkot. Museovirasto, Valtion painatuskeskus 1980.

Julkisivu

Vastarakennetun kirkon hirsikehikon piti antaa painua ennen julkisivun vuoraamista laudalla. Vuonna 1753 puuseppä Wikströmille onkin maksettu mm. kirkon ulkopuolen tervauksesta. Samalla hän on tervannut kirkkomaata ympäröivän hirsiaidan.³¹ Tammikuussa 1756 pidetyssä kirkonkokouksessa³² päätettiin julkisivu maalata punamullalla. Punamultaus tehtiin seuraavana kesänä. Terva ja punamulta ovat suojanneet kirkon julkisivua, kunnes se on voitu vuorata.

Julkisivu vuorattiin leveillä pystylaudoin kolmetoista vuotta kirkon rakentamisen jälkeen. Asiasta päätettiin kirkonkokouksessa 27.11.1763 ja työ suoritettiin seuraavana kesänä. Tämän jälkeen laudoitus punamullattiin. Kyseiset vuorilaudat siirrettiin kirkon mukana Alasteroon uudelle rakennuspaikalle 1840-luvun alussa. Ilmeisesti tämä julkisivulaudaus hävitettiin 1890-luvun lopulla, kun julkisivu uudistettiin Stenbäckin suunnitelmien mukaan.

Liian pieneksi käyneen kirkon laajennus

Kirkko havaittiin liian pieneksi muutama vuosikymmen sen rakentamisen jälkeen. Esitettiinkin että kirkkoon rakennettaisiin nykyisen yhden lehterin lisäksi yksi tai kaksi lehteriä lisää.

Kirkkoherra Haartmanin kuolema seuraavana vuonna ilmeisesti viivytti lehterien rakentamista, sillä työhön ryhdyttiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin, seuraavan kirkkoherran, Careniuksen, aikana. Careniuksen 20-vuotiselta toiminta-ajalta ei ole tiettävästi säilynyt pöytäkirjoja. Vuoden 1791 tilien mukaan kirkkoon rakennettiin kaksi uutta sivulehteriä.

On epäselvää, miten sivulehterit ovat sijainneet tilassa, jos nykyiset ristisakarit eli tuon ajan sakaristo ja eteinen olivat matalia. Voikin olla mahdollista, että ristivarret korotettiin jo tuolloin muun kirkkolaivan

korkeuteen, jotta lehterit saatiin mahtumaan tilaan. Muussa tapauksessa lehterit olivat todella matalat. Hannes Seppälän mukaan tuolloin on lehteriaidat myös koristettu maalatuin apostolien kuvin.³³ Tiedon alkuperä on epäselvä, mutta todennäköisesti paikkansa pitävä.

Alastaron kirkon itäinen lehteri kuvattuna marraskuussa 2024. Lehterin kaiteeseen on kiinnitetty tiettävästi kolmen apostolin kuvat, joiden alkuperä on epäselvä. Avonainen kaidemuoto on vuodelta 1953, jolloin sivuparviin kaiteet muutettiin samanlaisiksi kuin urkugarven 1882 rakennettu kaide.

³¹ Seppälä.

³² Idem.

³³ Seppälä Hannes

2. Purettu ja uudelleen pystytetty kirkko

Kirkon suunnitelmat

Alastarolaiset ostivat Loimaan kirkkona palvelleen rakennuksen 1837 ja siirsivät sen hirret nykyiselle paikalleen 1840-1841. Linnuntietä matka Loimijokea luoteeseen oli n. 15 km.

Siirrossa kirkko säilytti alkuperäisen pitkän perusmuotonsa tukipilarirakenteineen. Torni ja uusi loiva vesikatto sekä korotetut kylkiäiset rakennettiin arkkitehti P.J. Gylichin suunnitelmin. Gylichin kirkkoa koskevat suunnitelmat on mainittu kadonneiksi myös aiemmissa kirkkoa koskevissa tutkimuksissa. Suunnitelmia ei ole tämänkään tutkimuksen myötä etsinnöistä huolimatta löytynyt.

Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, kirkon hirsien lisäksi siirrettiin Alastarolle uuteen pystytyspaikkaan myös kiinteää sisustusta. Saarnastuolin lisäksi myös mm. parvirakenne ja alttarikehystys sekä alttarikaidetta kannattelevat balusterit siirrettiin Loimaalta kirkon rakenteen mukana³⁴. Lisäksi tiettävästi siirrettiin lattiaa kannattava pääpalkisto³⁵ sekä leveät, pystyyn asennetut ulkovuorauslaudat, jotka oli maalattu punamullalla useaan otteeseen. Kirkon penkkien kerrotaan olleen siirtoajankohtana huonokuntoiset, joten Alastarolle siirrettyyn kirkkoon tehtiin uudet penkit 1841. Näihin uusiin penkkeihin kuitenkin käytettiin vanhojen penkkien materiaalia³⁶. Kirkko rakennettiin uuteen paikkaansa tavallisesta poiketen etelä-pohjoissuuntaiseksi.³⁷

---

³⁴ Ibid.

³⁵ ”Pääkannattajien kylkiin on eri puolilla kirkkoa veistetty nimikirjaimia ja vuosilukuja 1700- ja 1800- luvuilta, joten voidaan olettaa, että ne ovat kuuluneet jo alkuperäiseen, Loimaalle pystytettyyn kirkkoon.” Alastaron kirkko, Korjaustyön esisuunnitelma 1993, Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio.

Pehr Johan Gylich

Bårosissa, Ruotsissa syntynyt ja vuonna 1812 Turkuun asettunut kauppias ja arkkitehti Pehr Johan Gylich (1786-1875) nimitettiin Turun kaupunginarkkitehdiksi vuonna 1829.³⁸

Gylich suunnitteli pääosin Turussa, mutta jonkin verran myös muualla Suomessa. Tyrvään, Mouhijärven ja Kiikoisten kirkot ovat Gylichin suunnitteleimia, mutta Alastaron kirkon muutostyö lienee hänen varhaisin kirkkosuunnitelmansa.

Uitettu vai hevosin vedetty

Seurakuntalaisia on tiettävästi askarruttanut, kuinka Loimaalla rakennetun kirkon hirret ja muut rakennusosat ja kiinteä sisustus on siirretty uuteen rakennuspaikkaansa. Yhden arvelun mukaan hirret on uitettu jokea pitkin³⁹, kun taas toinen arvaus on, että kuorma on vedetty uuteen paikkaan talvella hevosvoimin. Varmaksi voidaan olettaa, että ainakaan kiinteän sisustuksen osia ei ole uitettu.

Kirkko tiedetään myydyin alastarolaisille jo vuonna 1837. Purkaminen on ottanut oman aikansa, ja onkin oletettavaa, että kaikki siirrettäväksi halutut kiintokalusteet ja muut sisäpuoliset rakenteet on irrotettu ja kuljetettu uuteen paikkaansa Alastarolle ensin. Mikäli ikkunoita ja ovia on siirretty, on nämä irrotettu ja kuljetettu uuteen paikkaansa seuraavaksi. Tämän jälkeen on tehty oletettavasti ainakin parin kuukauden ajan töitä, jotta ensin kirkon katto ja julkisivulaudoitus on saatu purettua. Nämä on joko varastoitu purkupaikalla tai kuljetettu sitä mukaa kun kuljetettavaa on kerääntynyt. Hirsiseinät ja lattiapalkit on merkitty ja purettu viimeiseksi.

³⁶ Ibid.

³⁷ Kirkonkokouspöytäkirja 1840.

³⁸ Gardberg 1998. Empire. Suomen taiteen historia. Toim. Haatanen, s.147-148

³⁹ Tämä on mahdollista, sillä Alastaro sijaitsee Loimaalta alajuoksuun.

Koska kesällä kyläläisten työpanos on tarvittu pitkälti pelloilla, ja talvi on perinteisesti ollut hirsirakentamisen aikaa, voidaan ajatella, että ainakin suuri osa työstä on pyritty ajoittamaan talvikuukausille. Purkuun ja siirtoon on varmaankin kulunut jopa pari vuotta. Todennäköistä on, että kuljetukseen on käytetty montaa eri keinoa, niin uittamista kuin reki- ja kärrykuormaa.

Kaikki kykenevät kyläläiset todennäköisesti osallistuivat kirkon rakennustyöhön. Vaikka suuri osa rakennustavarasta oli peräisin Loimaalta puretusta kirkosta, tehtiin oletettavasti ainakin alimmat hirret uudesta puusta. Samoin on tieto, että kirkkoa korotettiin yhdellä hirsikerralla. Lisäksi hirsä tarvittiin koska asehuone ja sakaristo korotettiin samaan korkeuteen kuin runkokuone.⁴⁰

Uudet puut valittiin tarkoin ja kaadettiin talvella. Ainakin suurimpien talollisten metsissä riitti tähän aikaan tarvittavan mittaista järeää puuta. Puut luultavimmin karsittiin ja kuorittiin, myös pelkattiin metsässä, ja kuljetettiin sitten hevosvoimin uudelle rakennuspaikalle.

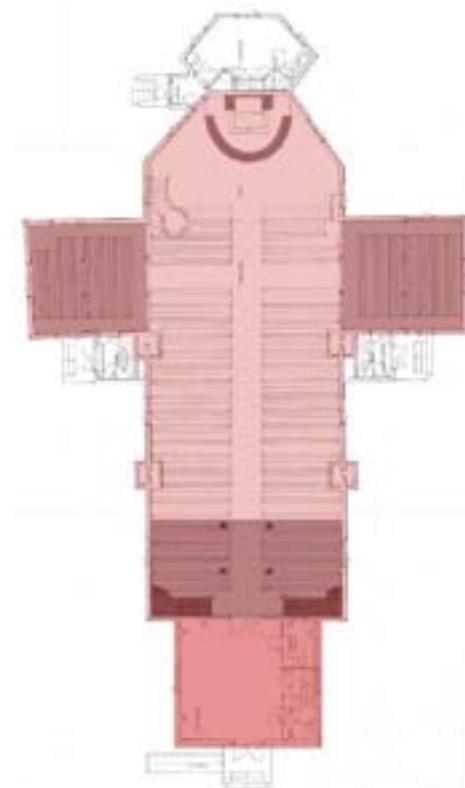
On oletettavaa, että vanhan kirkon kantavaa rakennetta ei ole käytetty uudestaan nykyisessä Alastaron kirkossa, sillä kerrotaan että vanha kirkko purettiin vasta, kun uusi kirkko oli valmis.⁴¹

Työn määrä olisi tämänkin päivän työkaluilla suuri. Vielä seinähirsiäkin järeämpää puuta tarvittiin lattia- ja katoniskoiksi, joita ei varmaankaan kaikkia saatu Loimaalta siirrettyä. Puut kaadettiin, kuorittiin, halkaistiin, pelkattiin, ja varaukset veistettiin käsityökaluin. Käytössä oli muun muassa kuhunkin työvaiheeseen sopivalla terällä varustettuja kirveitä. Valmiiksi veistetyt ja salvotut hirret oli myös nostettava paikalleen ilman nykyaikaisia nostureita, luultavasti taljojen ja erilaisten paikalla rakennettujen laitteiden avulla.

⁴⁰ Alastaron kirkon inventaario 11.9.1874. Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

⁴¹ Riska Tove, Suomen kirkot, osa 10, Alastaron, Mellilän ja Metsämaan kirkot. Valtion painatuskeskus 1980. Lähde ei tiedossa.

Kiviperustusta varten tarvittiin myös suuri määrä kiviä. Kivet lienevät lähialueelta. Kiviperustuksen muurasi muuan Graan.⁴²

Siirrettäessä Alastaroon, kirkko rakennettiin kuori pohjoiseen. Alkuperäiseen pohjamuotoon lisättiin etelätorni. Kyliäiset korotettiin muun rakennuksen mukaisiksi. Taustalla oleva pohjapiirustus on vuodelta 1993, Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Se kuvaa likimain Alastaron kirkon nykytilaa. Merkinnot selvityksen tekijän.

⁴² Idem.

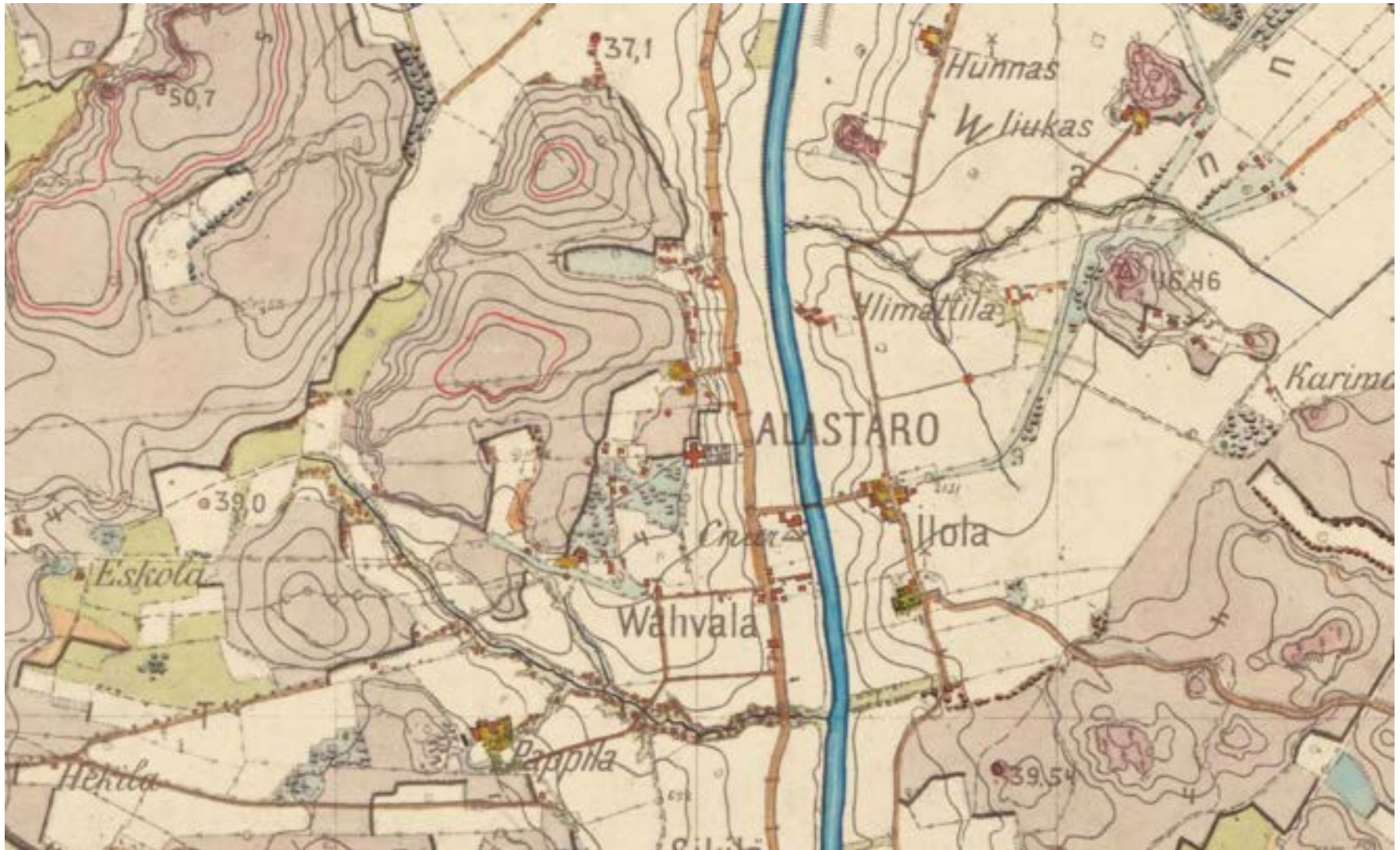
Vanhimmat valokuvat ovat tietävästi vuodelta 1895, jolloin kirkko oli jo siirretty ja ollut uudessa paikassaan Alastarossa yli neljäkymmentä vuotta. Voidaan kuitenkin olettaa, että kirkko on vielä vuosisadan loppupuolella ollut varsin pitkälti saman näköinen kuin paikalle siirrettäessä. Joitain muutoksia oli jo kuitenkin tehty. Urut oli asennettu 1882 ja samalla urkuperäsi kaiteineen oli uusittu ohessa olevan valokuvan kaltaiseksi. Kaksi kamiinaa lisättiin 1893. Katto paperoitiin ja saumat peitettiin ruotein, ja lattia uusittiin sekä ikkunat tuplattiin. Kirkossa on valokuvan ottoaikaan vielä marmoroidut pylväät, klassiset penkit ja muita arkkitehti Gylichin aikaisia yksityiskohtia.

Kiikoisten kirkko. Arkkitehti Pehr Johan Gylich suunnitteli Kiikoisten kirkon 1851 eli kymmenen vuotta Alastaron kirkon muutossuunnittelun jälkeen.

Oheisessa kuvassa kirkkotila kuvattuna kohti urkuperäsiä. Tässä kuvassa peräsiä kantavat, Loimaan emäkirkosta peräsiä olevat pilasterit näyttävät vaaleilta. Vasemmalla näkyvässä seinäpinnassa voi aavistaa marmorointikuvion. Ilmeisesti myös pilarit oli käsitelty marmoroinnilla 1800-luvun puolivälissä. Alastaron Arkkitehtuurin historian opetuskuvakokoelma Aalto yliopisto 1895.

Alastaron kartta vuodelta 1883, kun siirretty kirkko oli ollut paikallaan nelisenkymmentä vuotta. Kartta: www.vanhatkartat.fi.

Minkäläinen kirkko oli valmistuttuaan uudelle paikalleen 1841

Kansallisarkiston Turun toimipisteen arkistossa on säilynyt Inventaariot Alastaron kirkosta vuodelta 1874 ja 1895. Voidaan olettaa, että kirkko, joka on ensimmäisen inventaarion aikaan ollut käytössä 33 vuotta, olisi vielä varsin alkuperäisessä asussa.

Alastaron kirkon inventaario 11.9.1874. Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

Alla oleva teksti *kursiivilla* on vapaa käännös kyseisestä vanhimmasta ruotsinkielisestä inventaariosta 11.9.1874.

Kirkkosali

(Kirkko on) puusta Alasteroon pystytetty vuonna 1840, sen jälkeen, kun se vuodesta 1751 vuoteen 1837 palveli Loimijoen emäkirkkona. Hänen Keisarillinen Majesteettinsa antoi luvan siirtää ristikirkko uudelle paikalleen ja korottaa sen sakaristo sekä eteinen kirkon pääläivan korkuisiksi.

Kirkko on valmistuessaan 51 kyynärää pitkä ja 19 kyynärää leveä. Sisäkorkeus katon rajaan on 11 kyynärää ja 12 tuumaa.

Sisäkatto on ristiholvi ja lattia lankuista.

Kuorin lattia on 13 tuumaa korkeammalla kuin muualla. Alttarin lattia 7 tuumaa korkeammalla.

Ikkunoita on 8 (kirkkosalissa?). 5 ja ½ kyynärää korkeita, 2 kyynärää ja 9 tuumaa leveitä. Yläosa on puolipyöreä.

Etuhuoneen ikkunat ovat yhtä korkeat ja leveät kuin kirkkosalin. Sakariston kaksi ikkunaa ovat vain 2 kyynärää korkeat, mutta ne on maalattu öljymaalilla ja listoitettu samoin kuin muut ikkunat.

Salissa on kolme parvea, 6 kyynärää lattian pinnasta. Sivuilla oleville parville saadaan valoa puolipyöreistä ikkunoista, jotka ovat 3 kyynärää leveät ja 5 ja 5/8 kyynärää korkeat. Altaria vastapäätä olevalle parvelle saadaan valoa etuhuoneen päällä olevan tornin ikkunasta, joka tuo valon parvelle asti parven seinään vuonna 1842 rakennetusta ikkunasta, joka on 4 ja ½ kyynärää leveä ja 2 ja 1/8 kyynärää korkea.

Saarnastuoli on vanhasta kirkosta mukana siirretty ja alttaritaulu on vanhanaikainen, maalattu. Se on peräisin aiemmasta kappelikirkosta. Alttaritaulu esittää ehtoollisen siunaamista, Kristuksen ristikuolemaa sekä Hänen ylösnousemustaan.

Sakaristoon johtaa aiempi ovi (vanha?), mutta kirkon kaksi ovea ovat verhoiltuja pariovia, 5 ja ¼ kyynärää korkeita ja 2 kyynärää ja 21 tuumaa leveitä, ja ne aukeavat ulospäin.

Sakaristo

Sakaristo on 11 kyynärää per sivu ja 6 kyynärää korkea, eikä siellä ole penkkejä, kaakeliuunia tai kellaria.

Toisella puolen kirkkoa, sijaitsee sakariston kanssa samankokoinen eteinen.

Kirkko on sekä sisä- että ulkopuolelta lautaverhoiltu.

Katto on vuorattu paanuilla 1850, ja tervattu. Kirkon julkisivu on maalattu 1844: Seinät punaisella vesivärillä (punamulta) ja ikkunat karmeineen ja vuorilautoineen valkoisella liimamaalilla⁴³ Kirkko on koristeltu viidellä suurella vaaleansinisellä rosetilla (tämä ilmeisesti tarkoittaa sisäkaton viittä pyöreää rosettia), ja tehty alttaritaulun ympäröivä sininen drapedia sekä katonrajan koristemaalaus.

Seinät katonrajasta ikkunapenkkien korkeudelle on maalattu öljyvärillä vaaleanharmaaksi, marmoroitu. Erotettu listalla(?).

Penkit ja parvien eteunat on maalattu setripuun värisiksi, penkkien (ovet) mahongin väriset ja penkkien alapuut ruskeiksi. Penkit on numeroitu.

Pilarit on maalattu valkoisen marmorin värisiksi. Ikkunat sekä ikkunoiden ja ovien listat ovat valkoiset, mutta ovilehdet ovat seetripuun väriset (och pallen utom dem svart).

Sakaristo ja eteiset on maalattu samankaltaisesti kuin kirkkosali.

Kullekin sisäänkäynnille johtavat kiviportaaton rakennettu 1852.

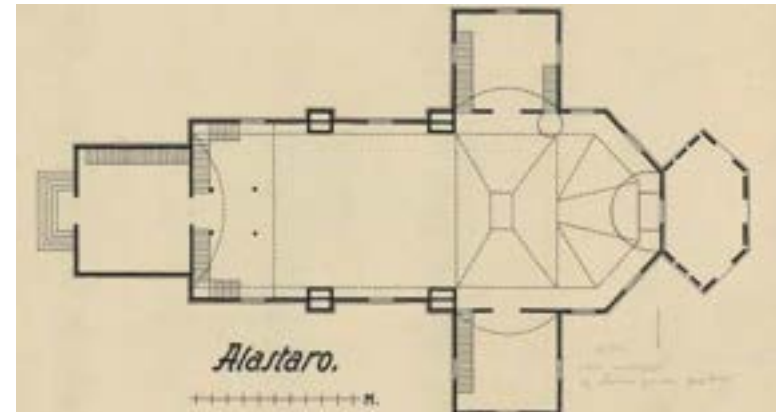
Kirkko vihittiin käyttöön 11. elokuuta 1842.

Kirkon vesikatto tervattiin 1860. Ulkoseinät maalattiin kauttaaltaan punaisella vesivärillä (punamullalla) 1864. Ikkunat karmeineen ja listoineen valkoisella öljyvärillä ja ovet setripuun värisellä 1865.

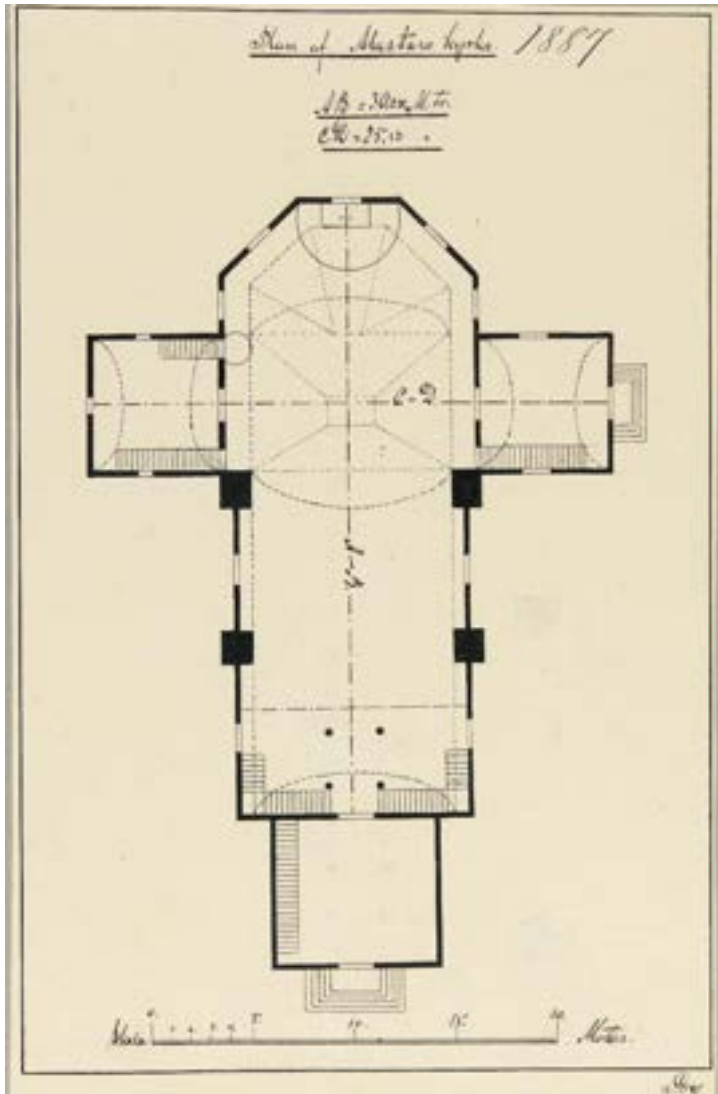
⁴³ Tässä kohtaa teksti vaihtuu puhumaan sisätiloista, sillä liimamaalia ei luultavasti olisi käytetty ulkopuolella, sillä sen ominaisuuksiin kuuluu veteen liukeneminen.

Torni

Samanaikaisesti kirkon kanssa rakennettu, korkeus 50 kyynärää. Alaosa saman korkuinen kuin kirkko, 12 kyynärää pitkä ja 13 kyynärää leveä. Seinät ovat ulkopuolelta laudoitetut ja katto paanutettu. Torni on punaiseksi maalattu kuten kirkko. Luukut ja ulkopuoliset listat ovat öljymaalilla valkoisiksi maalatut. Tornissa on kaksi kelloa. Suurempi niistä on valmistettu Tukholmassa 1840 ja pienempi 1869. Tornin paanukate tervattiin vuonna 1860 samaan aikaan kuin kirkon päkatto. Samoin tornin julkisivu maalattiin punaisella vesivärillä ja luukut sekä ulkolistoitukset valkoisella öljyvärillä, 1864.

Vuonna 1939 osana arkkitehtikoulutusta pidettävää Suomen kirkot-kurssia laadittu kopiopiirustus Loimaan vanhasta kirkosta, eli Alastaron kirkosta. Aalto yliopiston arkisto. Kuvan sanotaan esittävän kirkkoa vuoden 1841 asussa. Mielenkiintoista kuvassa ovat tornin sekä ristivarsien portaikot. Kuorin taakse on kuitenkin piirretty 1895-96 rakennettu sakaristo, joten emme voine luottaa kuvan oikeellisuuteen muissakaan yksityiskohdissa.

Plan of Alastaro kyrka 1887. Museoviraston historian kuvakokoelma HK18871231:242
Piirtäjä K.G. Grahns.

Oheinen K.G. Grahnin piirtämä pohjapiirustus perustuu todennäköisesti mittauksiin ja todistaisi näin ollen vuoden 1887 pohjapiirroksen tilanteen. Piirustuksen mukaan sivuparville on kuljettu kirkkosalin puolelta lähteviä portaita pitkin. Urkuparvelle on kuljettu kuten tänä päivänäkin. Saarnastuoliin on noustu sakariston puolelta. Tämä näkyy myös valokuvassa vuodelta 1895. Huomionarvoista on, että inventaarissa vuodelta 1895 kerrotaan että sakariston eteläseinään tehtiin ovi vuonna 1878. Ovea ei kuitenkaan näy Grahnin piirroksessa, eikä myöskään alla olevassa valokuvassa vuodelta 1895. Piirustuksen mukaan alttariseinällä on ollut ikkuna. Torniin olisi noussut portaikko länsipuolelta, kun nykyään se nousee itäpuolelta. Ristinvarret ovat vielä olleet hirsiseinin erotetut pääläivasta. Sisäänkäynnit sekä idästä että etelästä tornin alaosan kautta. Holvit on piirretty kuvaan tarkasti ja ylipäättään piirustusjälki on hienostunut. Alla oleva valokuva tietyvästi ainoa, joka esittää kirkkoa arkkitehti Gylichin suunnittelemassa klassisessa asussa.

Museovirasto, historian kuvakokoelma HK10000:3467

Kirkon kattoon, kristallikruunujen kiinnityskohtiin, maalattiin vuonna 1850 suuret vaaleansiniset rosetit. Saman tapainen koristeornamentti maalattiin seinien yläosiin. Altaritaulua ympäröimään maalattiin sininen drapedia. Josef Stenbäckin kirkossa suunnitteleminen muutostöiden myötä holvikatto peitettiin kankaalla ja listoitettiin. Ornamentit ja osa drapediaa jäivät niiden alle piiloon. Drapedia ja siniset ornamentit palautettiin 1950-luvulla.

Alastaron kirkon alttaria ympäröivä drapedia ja katon ornamentit palautettuina. Valokuva 2024.

Alastaron kirkon alttarin aluetta kuvattuna 1895 ennen Josef Stenbäckin suunnittelemaa muutostöitä, Arkkitehtuurin historian opetuskuva-kokoelma Aalto yliopisto 1895.

Altтарin ympärille on jätetty näkyväksi pinnaksi katkelma 1840-luvulla asennettua pystylautaa. Valokuva 2024.

Uudelle paikalleen 1841 pystytetyn kirkon seinät pystylaudoitettiin myös sisäosistaan ja maalattiin öljymaalilla vaaleanharmaaksi sekä roiskemaalattiin katonrajasta ikkunapenkkiin korkeudelle. Ikkunoiden alaosan korkeudella kulki lista, ja sen alapuolella vaakaan asennettu paneeli, joka valokuvien perusteella näyttää marmoroidulta. Sivuparviin tehtiin kirkon siirtämisen yhteydessä marmoroitujen pilasterien jakamat peilikaiteet. Uudet penkit ja parvien etureunat maalattiin setripuun värisiksi, penkkien ovet olivat mahongin väriset ja alapuut ruskeat. Penkit oli numeroitu. Pilarit oli maalattu valkoisiksi ja marmoroitu. Ikkunat sekä ikkunoiden ja ovien listat olivat valkoiset, mutta ovilehdet seetripuun väriset.

Kuvassa nähdään 1840-luvulla tehty tilallinen muutos. Sakaristo ja eteinen korotettiin niin, että niiden päälle jäi tilaa parville. Kuvasta voi aavistaa seinien pystypaneloidut vaaleat yläosat ja vaakaneloidut alaosat. Kuva otettu ennen J. Stenbäckin suunnittelemaa muutoksia. Kattoholvit paperoitiin ja rimoitettiin 1893. Valokuva Arkkitehtuurin historian opetuskuva-kokoelma Aalto yliopisto 1895.

Valokuva Alastaron kirkosta arkkitehti Pehr Johan Gylichin suunnittelemassa asussa, ennen Jakob Stenbäckin suunnittelemaa muutostöitä.

Kirkon julkisivussa on yksinkertainen pystylauditus ja vähäeleiset yksityiskohdat, mikä onkin P.J. Gylichin tyylille tyypillistä.

Nurkkia ei ole korostettu. Vain ikkunat karmilautoineen ja tornin kattolistoitus ovat valkoisiksi maalatut. Seinät lienevät punamullatut ja paanukate tervattu.

Kuva: Arkkitehtuurin historian opetusvakokoelma Aalto yliopisto 1895.

3. Muutosvaiheet

Muutokset inventaariossa 1870-1897

Verratessa vuoden 1895 inventaariota⁴⁴ edelliseen, huomataan että ne ovat niiden perustiedot ovat liki identtiset. Suuri muutos on 1882 alttaria vastapäätä olevalle parvelle tuodut urut. Urkujen asentamisen myötä tältä parvelta kellotorniin antanut puolipyöreä ikkuna poistettiin.

Muita muutoksia kuvataan vuonna 1895 seuraavasti:

Kirkon katto (ilmeisesti vesikatto) maalattiin mustalla öljyvärillä 1875-76.

Tästä eteenpäin alun ruotsinkielinen teksti muuttuu suomenkieliseksi. Lainausedelleen kursivilla:

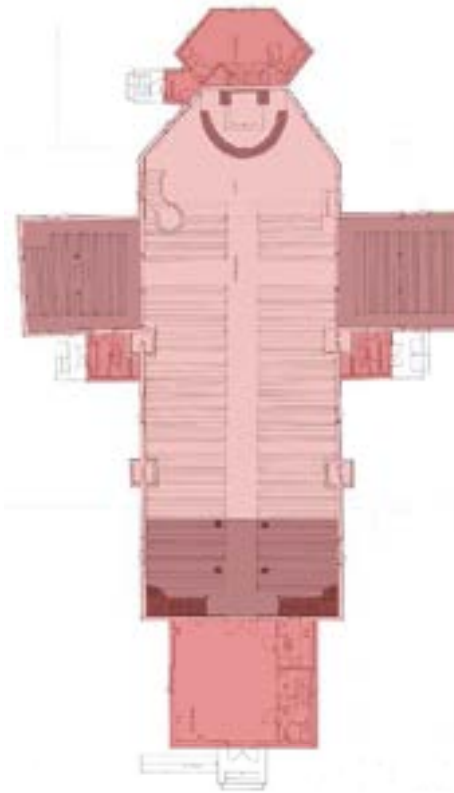
Sakariston eteläseinään tehtiin vuonna 1878 ovi., 3 kyynärää korkea ja 1 ja ¼ kyynärää leveä. Kaksitoista äänikertaiset urut kahdella manuaalilla ja erityisellä bedalilla, tehnyt B.A. Thulé vuonna 1882, hinta 10500 mk. Kirkko ja torni maalattiin punamullalla ja katto mustalla öljyvärillä suvella 1886. Kirkko palovakuutettiin vuonna 1888, 28 000 markkaan, laskettuna kirkon osalle 20 000 ja urkuin osalle 8000 markkaa.

1893 asetettiin kirkkoon sekä sakaristoon lämmitysuunit, kirkkoon kaksi ja sakaristoon yksi, jota paitsi molemmat varustettiin kaksinkertaisilla akkunoilla, trossilaattialla ja uusilla ovilla sekä kirkonkatto paperoitiin ja maalattiin.

*1896⁴⁵ kokonaan uudesti sisustettiin ja korjattiin kirkko sekä ulkoa että sisältä ja lisättiin porstuan ja sakariston yhdistämisellä kirkkoon ja **uuden sakariston rakentamisella**. Kirkkoon asetettiin myös lisää yksi lämmitysuuni. Piirustuksen teki arkkitehti J. Stenbäck.⁴⁶ 1897 maalattiin kirkko sekä ulkoa että sisältä öljymaalilla. Kirkko ja torni*

ovat varustetut ukkosenjohdattajalla. Kirkko torneineen ja urkuineen ovat nykyään palovakuutetut 53 000 markkaan.

Tämän jälkeen kerrotaan tornista ruotsinkielisessä tekstissä liki täydellisesti samoin sanankääntein kuin inventaariossa vuodelta 1874. Viimeisenä suomenkielinen lause: *1896 korjattiin torni sekä ulkoa että sisältä ja maalattiin öljyvärillä 1897.*

1800-luvun lopulla kirkkorakennus laajentui nykyiseen volyymiinsa, kun siihen lisättiin kuorin takainen sakaristo sekä kolme pientä eteistä.

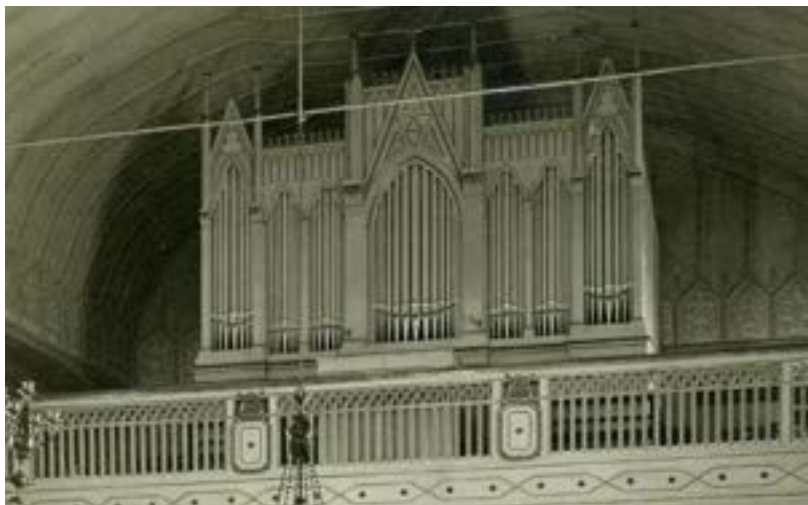
Taustalla oleva pohjapiirustus on vuodelta 1993, Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Se kuvaa likimain Alastaron kirkon nykytilaa. Merkinnät selvityksen tekijän.

⁴⁴ Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

⁴⁵ Ilmeisesti suomalainen teksti on lisätty jälkeempään, mahdollisesti kun inventaariota on ollut tarve kopioida, sillä tämä inventaario on päivätty 1895.

⁴⁶ Stenbäckin piirustukset ovat säilyneet laajana, joskaan eivät täydellisenä, sarjana Loimaan seurakunnan arkistossa.

Bror Axel Thulén urut

Urut saatiin Alastaron kirkkoon vuonna 1882. Ne toimitti urkurakentaja B.A. Thulé.⁴⁷

Ote kuvasta vuodelta 1927. Kuva: Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä 2561 /38.

Bror Axel Thulé syntyi 1847 urkujenrakentaja Anders Thulén toisena poikana. 22-vuotiaana hän äänitti ensimmäiset urkunsuoraansa Hollolaan. Muutamaa vuotta myöhemmin hän vastasi myös urkujen pystytyksestä Orivedellä. Isänsä kuoleman jälkeen Anders Thulén rakentamo siirtyi Bror Axelin nimiin. Hän laajensi rakentamon toimintaa ja oli pitkään johtavia urkurakentajia Suomessa Zachariassenin rinnalla. B.A. Thulé rakensi kaikkiaan 195 uutta urkua, joista lähes 40 oli yksiäänikertaisia koulu-urkuja. Bror Axel Thuléta on säilynyt kesken jäänyt urkukirjan käsikirjoitus.⁴⁸

⁴⁷ Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

Seuraavana päivänä oli kokoontunut Alastaron kirkolle tavaton kansan paljous. Kirkkoon se ei puoleksiakaan mahtunut; waan kun ilma oli kaunis ja lämmin ja kirkon ikkunat auki, oli kansalla tilaisuus kuulla Jumalan sanaa ulkonakin. Voimallisesti puhuitin taas Kurwinen e t s i k k o - a j a s t a, wiitaten siinä myös pakanoihin, joita Herra, kuten kaikkien, etsii armollansa. Alastaron kirkko on wanha, Loimaalta sinne muutettu, sittenkuin viimeksi mainitun pitäjän komea tiwikirkko oli valmistunut; waan ei wanhus ole mitään ruma, ja kauneus on sillä ylönsuuri, kun ajattelee, kuinka paljon lunastuksen sana siellä on sielulle julistettu, kuinka paljon armon välikkappaleita wiljelty. Monen armon todistajana on sellainen huone, ja kunnioituksesta mielellään kohottaa matkustaja lakkiansa sen ohitse kulkiessaan. Siinä on vielä siwät, kaunis-ääniset urut, joiden sulosointu juuresti hartautta herättää, ja hywin niitä soitettiinkin. Itse kirkon paikka on mitä ihain: ylhäinen, puilla ja pensailta runsaasti koristettu mäki, ikäänkuin "paratiisun maan paria, Katamin ajuntomaota." — Sieltä

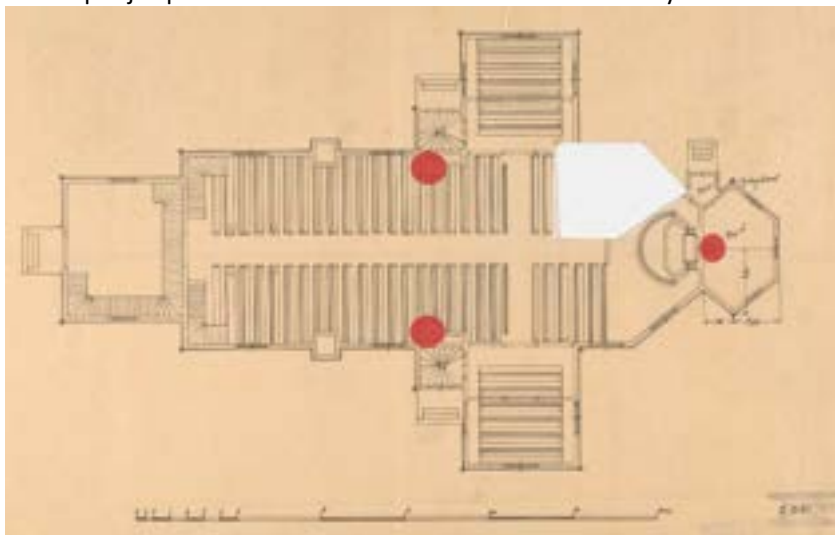
Lehtileike 29.7.1884, Aura nro 87. digi.kansalliskirjasto.fi

⁴⁸ Pentti Pelto, Kaksi suomalaista urkuperinnettä, Sibelius-Akatemia. Vammala 1994.

Kirkko lämpimäksi

Vuonna 1893 kirkon päälaivaan asennettiin kaksi kamiinaa⁴⁹. Tuolloin muusta tilasta erillisessä sakaristossa, eli kuvassa ylhäällä olevassa ristinvarressa, joka Stenbäckin suunnitelmien mukaisesti otettiin osaksi kirkkotilaa, on saattanut ensin olla erillinen kamiina. Koska lämpö haluttiin pitää sisällä, lisättiin ikkunoihin sisäpuitteet ja ovet uusittiin. Lattia uusittiin ja katto paperoitiin. Samaan aikaan holviin kiinnitettyjen ruuteiden merkitys lienee paperin saumojen kiinnitys.

Stenbäckin suunnitelman mukaan 1895-96 rakennettu uusi sakaristo kuorin pohjoispuolella sai oman kamiinan muutostöiden myötä.

Alastaron kirkko/pääkerroksen mittauspiirustus. Signeeraamaton ja ajoittamaton, saattaa olla mittauspiirustus 1940-luvun lopun tilanteesta ennen muutoksia, sillä pohjapiirroksessa näkyvät vielä kamiinat, jotka poistettiin 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Museoviraston arkisto.

Kuvassa vasemmalla toinen kamiinoista sekä katon uusi paperointi ja ilmeisesti uusi ovi. Arkkitehtuurin historian opetuskuvakokoelma Aalto yliopisto 1895.

⁴⁹ Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

Josef Stenbäckin suunnittelemat muutokset 1895-96

Kirkko muutettiin nykyasuunsa 1890-luvun lopulla arkkitehti Josef Stenbäckin suunnitelmien mukaan. Piirustukset on päivätty pääsääntöisesti 1894, työt tehtiin 1895-96. Tuolloin rakennukseen mm. lisättiin pienet eteiset sekä uusi kuusikulmainen sakaristo. Julkisivut muutettiin nykyiseen uusrenessanssiasuunsa. Sisätilat muutettiin liki täydellisesti.

Muutoin toimittiin varsin pitkälle J. Stenbäckin suunnitelmien mukaisesti, mutta ikkunoita, jotka vielä olivat hyväkuntoiset, ei uusittu.

Josef Stenbäck

Stenbäck syntyi Alavudella 1854 ja kuoli Helsingissä 1929. Hän on yksi tuotteliaimmista suomalaisista kirkkoarkkitehteistä. 1900-luvun alkupuolella hänen suunnitelmansa edustivat kansallisromantiikkaa. Näistä esimerkkeinä mm. Koiviston ja Luvian kirkot. Hän myös sekoitti suunnitelmissaan yhteen uusgotiikkaa ja jugendia, kuten Raahen ja Joensuun kirkko. Alastaron kirkon muutos kuuluukin selkeästi hänen varhaisempaan tyylikauteensa sillä yksityiskohdat viittaavat uusrenessanssiin.

Ajoittamaton postikortti, 1900-luvun alkupuoli. Ulla Kaskiluodon arkisto.

Ajoittamaton valokuva, 1900-luvun alkupuolelta. Loimaa seuran arkisto.

Tuntematon kuvaaja, 1940-luku. Loimaa seuran arkisto.

Risti toistuu Josef Stenbäckin suunnitelmien mukaan muutetun kirkon interiörissä, kuten penkkien päätykoristeissa, parvien kaiteissa ja saarnastuolin sivupeileissä.

Julkisivupiirroksissa risti esiintyy myös ovien peileissä, mutta näitä ei ilmeisesti koskaan toteutettu. Myös alttaritaulu vaihdettiin suurikokoiseksi krusifiksiksi.

Kuva vuodelta 1927. Kuva: Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä 2561 /37.

Urkuja ja urkuparvea ei muutettu Josef Stenbäckin suunnitteleminen töiden yhteydessä, sillä ne olivat valmistuneet uuteen asuunsa vain kymmenen vuotta aikaisemmin, 1882. Kattoa ei muutettu muutoin, mutta sen ruoteiden väliin jäävien alueiden koristekuviot uusittiin. Niistä ei ole meidän päiviimme säilynyt tarkkaa kuvaa. Ilmeisesti kaikki hävitettiin vuoden 1953 palauttavassa korjauksessa.

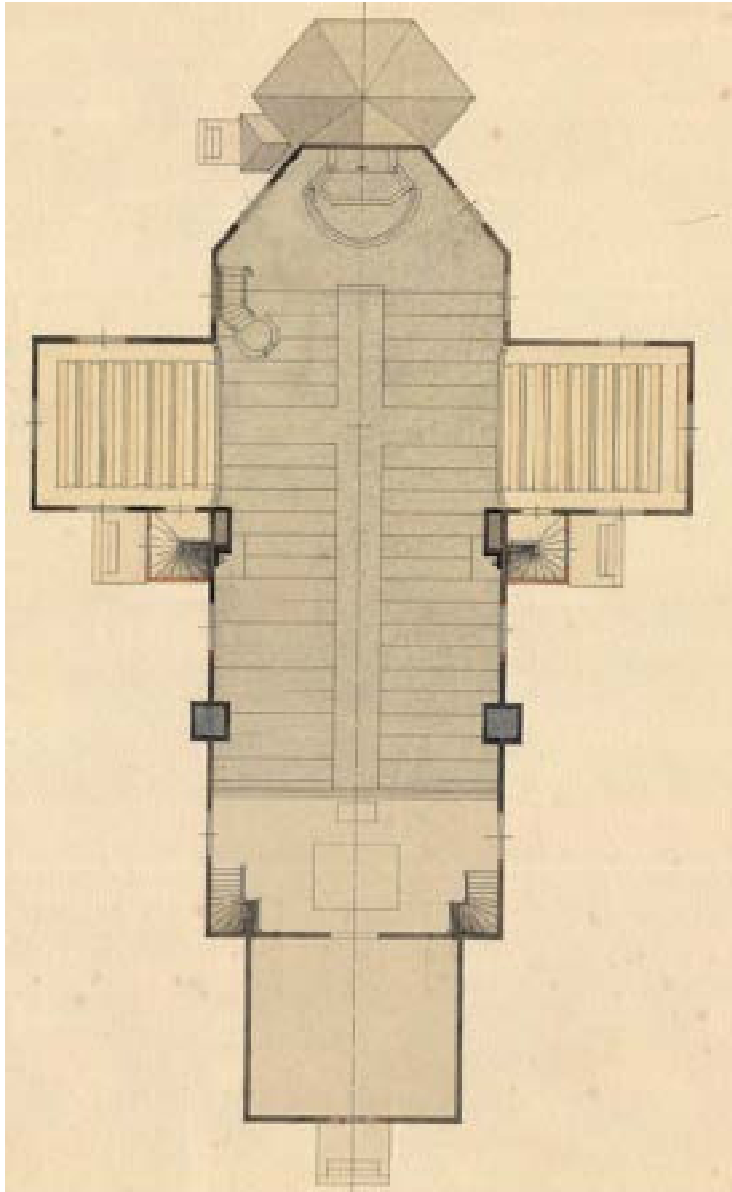
Kuva vuodelta 1927. Kuva: Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä 2561/38.

Julkisivuverhous on edelleen Josef Stenbäckin 1890-luvun puolivälissä suunnittelemassa muutosasussa. Stenbäckin lisäyksiä kirkon ulkoiseen massaan ovat oikeassa kuvassa näkyvä monikulmainen sakaristo, ja sakariston ja kuorin sekä ristikaroiden eteläpuolisiin kulmiin jäävät pikkueteiset, jotka samalla toimivat porraskäytävinä ristikaroiden parville.

Ikkunoita ei pääasiassa uusittu 1890-luvun korjausten yhteydessä. Kuitenkin ristivarsien päätyikkunat levennettiin Stenbäckin suunnitelmissa esitetyn mukaisiksi. Kuvat loppuvuodesta 2024.

*Ote pohjapiirustuksesta (parvien taso) 1896 tehtyjä muutoksia varten.
"Piirustus Alastaron kirkossa tehtävistä lisärakennus- ja korjaustöistä" Allekirjoittanut Josef Stenbäck Helsingissä 1894.
"Hyväksytty ja noudatettavaksi vahvistettu seurakunnan päättämällä muutoksilla, Helsingissä, Keisarillisen Suomen Senaatin Talous-Osastolta Marraskuun 3. päivänä 1894. Käskystä: Gustaf Rancken. Loimaan seurakunnan arkisto."*

Kirkonkokouksen valitseman komitean esitys Stenbäckin suunnitelmista

Kirkonkokous käsitteli arkkitehti Josef Stenbäckin laatimia suunnitelmia ensi kerran 25.4.1894. Tällöin todettiin kuitenkin, ettei näin suurta asiaa voi päättää yhdeltä istumalta, ja nimettiin komitea, jonka tehtäväksi annettiin ensin pohtia suunnitelmien sisältöä ja tuoda sitten seuraavaan kokoukseen esitys päätöksestä asian suhteen. Näin toimittiin, ja komiteaan valittiin Kirkkoväärti Filppula, Rusthollarit Konkka ja Rautala, alolliset Mikola ja Kraatari, Maakauppias Pippingsköld ja Torppari Talvitie.

Seuraavien viikkojen aikana asetettu komitea tutustui Helsingistä lähetettyihin arkkitehdin suunnitelmiin, ja laati esityksen, joka luettiin seuraavassa kirkonkokouksessa pappilassa 19.5.1894:

Kirkonkokouksessa huhtikuun 25 päivänä 1894 valitun komitean mietintö erinäisten kirkossa tehtävien uusien, sekä korjaustöitten suorittamisesta, ja johonka piirustukset on tehnyt arkkitehti J. Stenbäck Helsingistä.

Syystä että kirkko monesta kohden on rappiutilassa ja pikaisen, jopa välttämättömän korjauksen puutteessa, niin katsoo komitea tämmöisten töitten toimeen pantavaksi ja sen johdosta ehdottaa kuitenkin muutamilla poikkeuksilla arkkitehti J. Stenbäckin piirustuksista, joista osa kustannusten vähentämiseksi voisi toistaiseksi ilman haittaa nyt tekemättä jättää ja osa ainaiseksi.

*Ote julkisivupiirustuksesta (etelään ja itään) 1896 tehtyjä muutoksia varten.
Allekirjoittanut Josef Stenbäck Helsingissä 1894.*

1 si: Mitä kirkon ulkopuoliseen korjaukseen tulee, seurattaisiin siinä piirustusta, paitsi että pidettäisiin vanhat akkunat, koska kehät ja ulkomaiset puitteetkin ovat vielä hyvät ja sisimmäiset nykyisin tehdyt, sekä ne neljä akkunaa, jotka piiriustuksen mukaan kirkkoon tuleepi lisäksi, tehtäisiin

saman mukaiset, paitsi päätyakkunat piirustuksessa olevan leveyden mukaan, sekä jätettäisiin pois seinävuoraushuopa, jonka hän ehdottaa vuorauksen väliin, sillä täysikämmenyksinen lautavuoraus suojelempi seinän ilman sitäkin, eikä lämpöisyydenkään tähden sitä tarvinne, kuin myöskin toistaiseksi räystäskourut ja syöksytorvet. Samoin jätettäisiin pois uuden sakariston seinävuoraushuopa.

2 si: Kirkon sisustamisen suhteen poikettaisiin piirustuksesta siinä, että seinäin ylemmän lautavuorauksen sijaan käytettäisiin pinkohuopaa ja kangasta, koska nykyinen lautavuoraus on hyvä keskiosassa kirkkoa, niin, olisi ristikirkko ja ylempi keskiosuus kuorin kanssa alhaalta vuorattava piirustuksen mukaan, mutta alemman keskiosan vuoraus jätettävä siksi, kun keskiosaan tehdään uudet penkit, joiden tekeminen nyt jätettäisiin, koska ne on muutoin hyvät, tosin epämukavat ja vanhanaikuiset.⁵⁰

3 si: Tornin porstua, joka nyt on ilman sisävuorausta olisi, samoin kuin ristikirkko ja ylempi keskiosuus kirkosta, vuorattava.

4 si: Olisi urkulehterin portaat siirrettävä pois kirkosta ja pantava käymään tornin porstuasta, jos ne isompia esteittä ja kustannuksitta saisi sinne siirretyksi⁵¹, koska sen kautta saisi tilan lisäystä kirkkoon ja niistä syntyvä käymisen häiriö poistuisi.

5 si: Kirkon välikatto ei myöskään tarvinne välitälteen lisäystä.

Muita muutoksia ja toistaiseksi siirrettäviä töitä ei komitea ole arkkitehdin piirustuksesta ja ehdotuksesta huomannut tarvitsevan tehdä, kuin edellä mainitut.

Komitean yllä oleva ehdotus äänestettiin noudatettavaksi ja pöytäkirja julistettiin Alastaron kirkossa 27.5. 1894.

19.5.1894 kirkonkokouksen päätöksen mukaisesti Alastaron kirkko sai pitää osan vanhoista ikkunoistaan ja uudet tehtiin niiden mallin mukaisiksi. Muilta osin julkisivu uudistettiin Stenbäckin suunnitelmien mukaan.

⁵⁰ Penkit uusittiin vasta 1897.

⁵¹ Portaita ei siirretty.

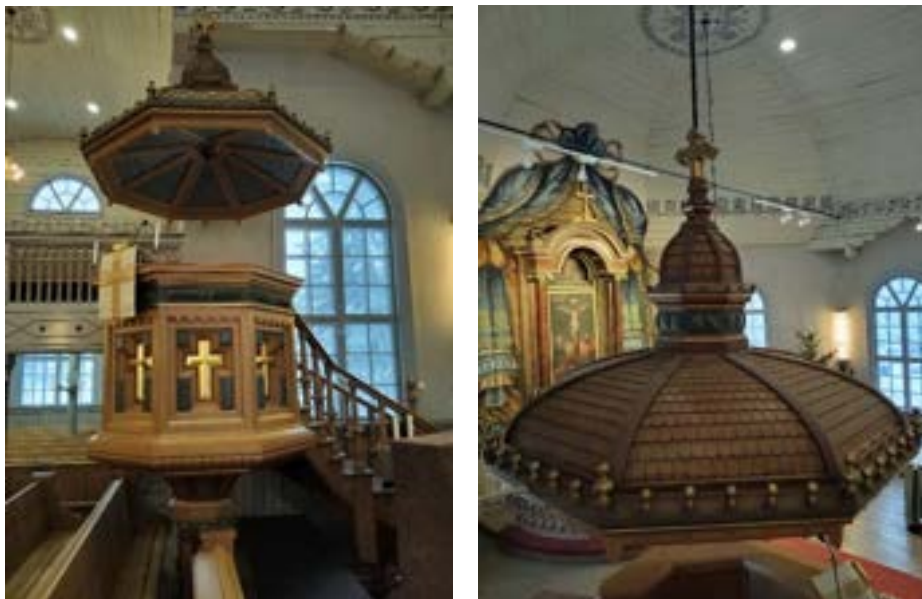
*Ote leikkauspiirustuksesta 1896 tehtyjä muutoksia varten.
Allekirjoittanut Josef Stenbäck Helsingissä 1894. Sisätilojen muutokset toteutuivat
pääpiirteissään suunnitellusti, paitsi seinien sisäpintojen ylkäosan panelointia. Yläosissa
säilytettiin vanha pystypanelointi, ja pinnat paperoitiin ja maalattiin.*

Uusi saarnastuoli

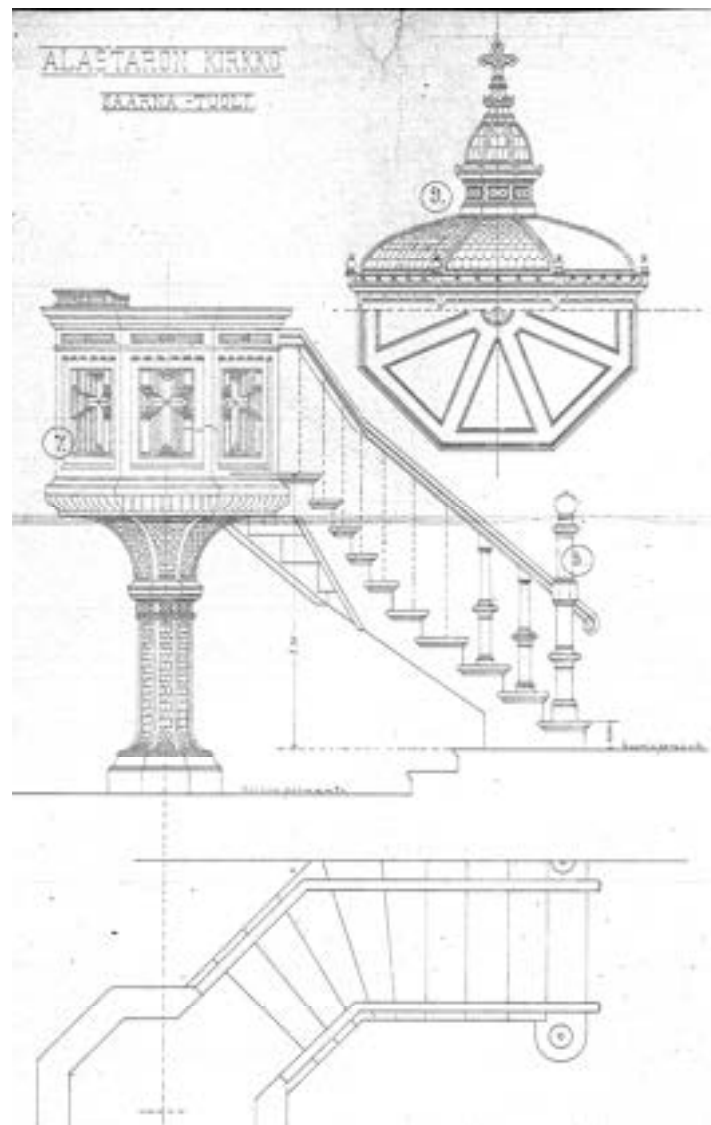
Josef Stenbäckin 1894 suunnittelemaa saarnastuolia kuvattiin Arne Appelgrenin ja Esa Kahilan 5. ja 6. elokuuta vuonna 1934 suorittamassa inventoinnissa seuraavasti:

Kulmikas, sivupinnoissa kullatuilla risteillä koristetut peilit, joiden sivulla suorakulmaisia voimakkailla sivuprofiileilla varustettuja pintoja. Katto 8-kulmainen, yläpuolelta suomuskoristeinen päätyen pyöreään huippuun ja sen päällä olevaan ristiin. Reunassa sorvattuja nuppeja. Alapuoli jaettu kolmiopintoihin, maalattu siniseksi ja koristettu kultaisilla tähdillä. Rapuissa balusterikaide.

Yllä olevat valokuvat esittävät Alastaron kirkon saarnastuolia tammikuussa 2025.

Oikealla Josef Stenbäckin suunnitelma uudeksi saarnastuoliksi 1894.
Loimaan seurakunnan arkisto.

Parvien kaiteiden muutokset

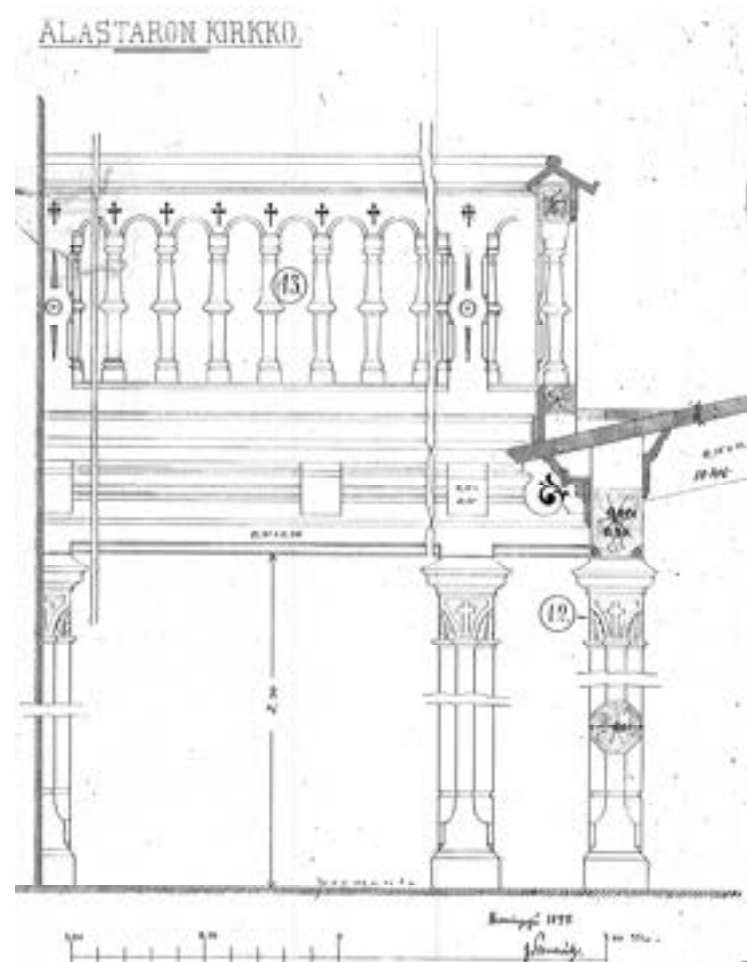
Varhaisimpien kaiteiden ulkonäöstä ei ole tietoa, mutta ne ovat hyvin luultavasti olleet yksinkertaiset peilikaitteet. Kun kirkko siirrettiin 1840-luvun alussa nykyiseen paikkaansa, arkkitehti Gylich suunnitteli parvien kaiteiksi peililliset umpikaiteet, joita jakoivat marmoroidut pylväät.⁵²

Urkuparven nykyinen kaide on todennäköisesti vuodelta 1893, jolloin kirkkoon hankittiin urut ja urkuparvi uusittiin. Muutama vuotta myöhemmin myös sivuparvien kaiteet muutettiin, nyt arkkitehti Stenbäckin suunnitelman mukaisesti (ohessa). Vuonna 1953 sivulehterien kaiteet muutettiin vastaamaan urkuparven kaidetta.

Yllä valokuva Alastaron kirkon itäisestä parvesta tammikuussa 2025. Sivuparvien kaiteet ovat vuodelta 1953, jolloin ne muutettiin vastaamaan vuonna 1893 rakennettua urkuparven kaidetta.

⁵² Näin kerrotaan mm. Riskan teoksessa vuodelta 1980. Tätä tutkimusta tehdessä ei ole löytynyt alkuperäislähteitä, joista seikan voisi varmistaa.

Yllä Josef Stenbäckin suunnitelma uudeksi lehterin kaiteeksi sekä lehterien pylväiksi koristeineen vuodelta 1894. Näistä kaiteista ei tiettävästi ole säilynyt valokuvaa. Loimaan seurakunnan arkisto.

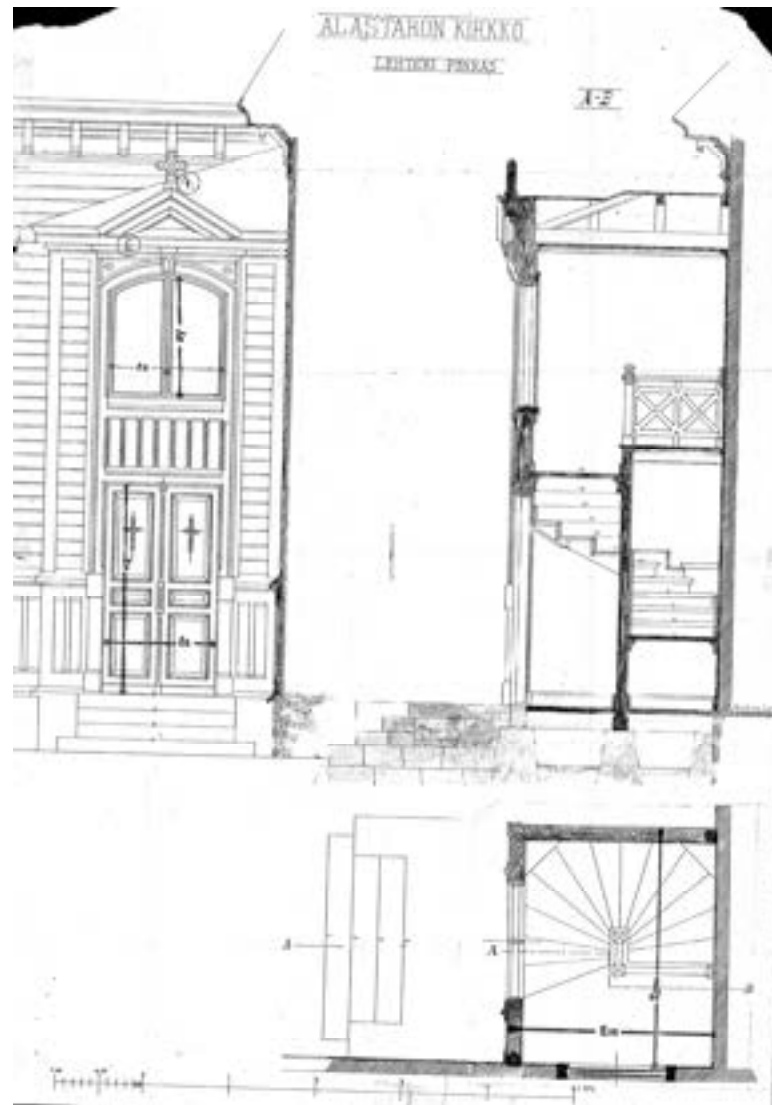
Lehterien uudet porraskäytävät ja sakariston sisäänkäynti

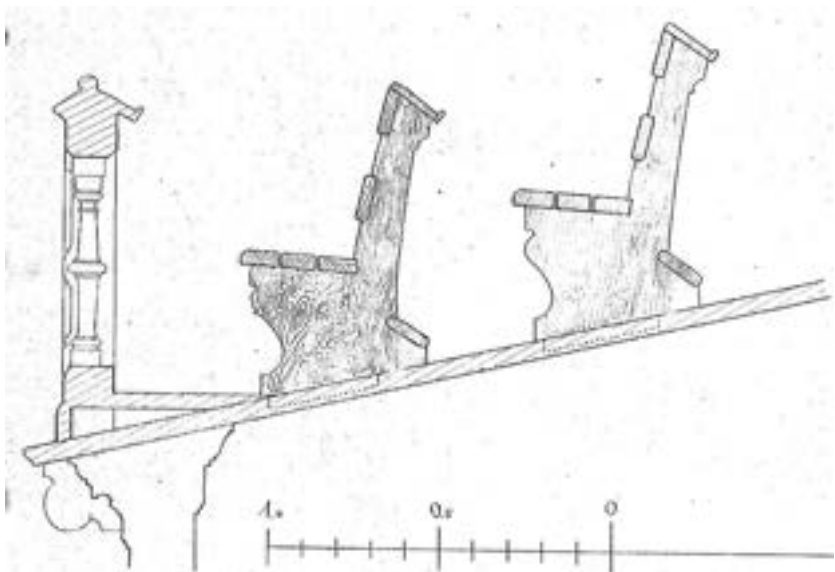
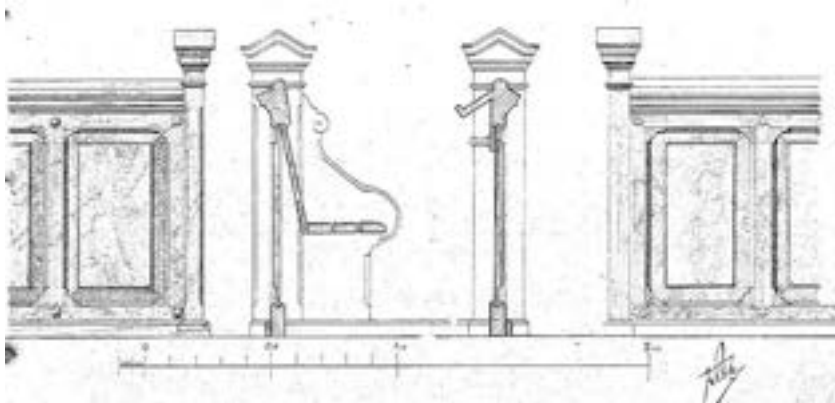
Yllä ja vasemmalla olevat valokuvat eteläisen lehterin porraskäytävästä ja eteisestä. Kuvat tammikuu 2025.

Oikealla Josef Stenbäckin suunnitelma uudeksi lehterin porraskäytäväksi ilmeisesti vuodelta 1894. Porraskäytävät ovat edelleen tässä asussa paitsi pintakäsittelyitään. Loimaan seurakunnan arkisto.

Penkit

Josef Stenbäckin vuonna 1894 piirtämät suunnitelmat Alastaron kirkon uusiksi penkeiksi. Yllä permannon penkit, alla sivuparven penkit. Loimaan seurakunnan arkisto.

Josef Stenbäckin vuonna 1894 suunnittelemat penkit ovat edelleen käytössä. Valokuvat: Edellisellä sivulla parven penkit. Yllä permannon penkin pääty nykyasussa. Oikealla yllä yksi penkkien päätykoristeista, jotka poistettiin 1953. Oikealla alla kuoria vasten sijaitseva penkin etulaita. Valokuvat tammikuussa 2025.

Altтарin alue

Josef Stenbäckin vuonna 1893 piirtämä suunnitelma Alastaron kirkon alttarin muutoksesta. Loimaan seurakunnan arkisto.

Ote kuvasta vuodelta 1927, jossa Josef Stenbäckin suunnittelema alttaritaulu on paikoillaan. Kuva: Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä 2561 /37.

Altтарin alaosa rakennettiin uudelleen vuosien 1896-97 muutoksissa Stenbäckin suunnitelmien mukaan. Lisäksi altтарin kehyksen päälle lisättiin kultainen risti, ja aiemmin kehyksen päällä olleet koristeet poistettiin. Altтарin kehystä myös laskettiin kokonaisuudessaan alaspäin⁵³. Näin ollen vanhan alttaritaulun alaosa eli ehtoollisen asettamista kuvaava maalaus, poistettiin kehyksestä. Kaksi muuta osaa jätettiin uuden krusifiksitaulun alle.⁵⁴

⁵³ Valokuvat ennen ja jälkeen Stenbäckin suunnitteleminen muutosten.

⁵⁴ Krusifiksi poistettiin 22.7.1953 ja sen alta paljastuivat nämä vanhat alttaritaulun osat. Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 22.7.1953. Alastaron seurakunnan arkisto.

Ajoittamaton valokuva Loimaan kunta, Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto.

Valokuva 1920-luvulta. Loimaan kunta, Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto.

Stenbäckin suunnittelemassa muutostyössä Alastaron kirkko siirtyi julkisivultaan uusrenesanssityyliin. Yksityiskohdiltaan sitä koristeltiin lukuisilla ristosymboleilla, niin ristivarren päädyn puuleikkauksin, saarnastuolin peilien koristein kuin parven kaiteen kaiverruksin. Dramaattisin ristosymboli tuli alttaritauluksi. Kultainen, sädehtivä jeesus ristillä tummaa taustaa vasten.

Katso Jumalan karitsa, joka pois ottaa mailman synnin.

Jeesus kristus, sama eilen, tänään ja iankaikkisesti.

Stenbäckin suunnittelemaa alttaritaulua ja numerotauluja säilytetään tällä hetkellä kirkon tornin toisessa kerroksessa. Kuvattu tammikuussa 2025.

Seinä-, lattia- ja alakattopinnot

Seinäpintojen yläosiin jätettiin vanhat pystypaneelit, ja ne peitettiin yhtenäisin paperoinnein ainakin päälaivan alueella. Paperoinnit maalattiin ja seinät jaoteltiin neliömäisiin alueisiin tummemmin reunaviivoin korostaen. Valokuvien mukaan ristosakaroiden alueet vaakapaneloitiin suunnitelmien mukaan. Seinien alaosiin tehtiin pystypaneloitu rintapaneeli, joka päättyi ikkunan alareunan tasalla olevaan vaakalistaan. Myös tornin seinien sisäpinnat paneloitiin.

Lattiapinnan käsittelystä emme tiedä tarkemmin, mutta todennäköisesti se maalattiin, kuten muutkin kirkon sisäpinnat. Kuorin lattia pinnoitettiin korkkimatolla.⁵⁵

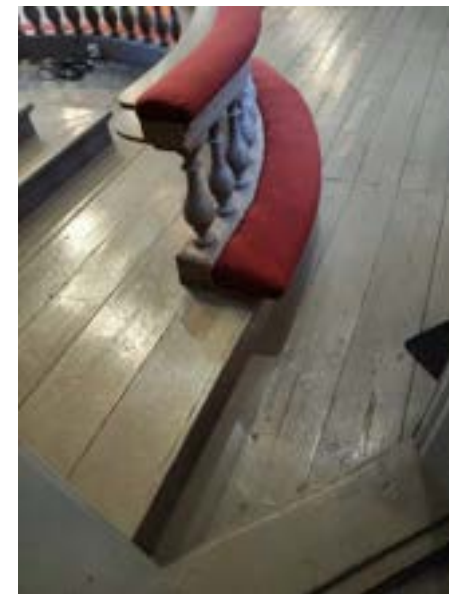
Kuva vuodelta 1927. Kuva: Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä 2561 /37.

Alakattoja ei muutettu rakenteellisesti vuoden 1896 korjaus- ja muutostöiden yhteydessä, sillä ne oli paperoitu ja listoin koristeltu vuonna 1893. Listojen väliset kentät kuitenkin koristeltiin uudelleen, ilmeisesti sabluunatekniikalla.

Kirkon sisätila muuttui näin ollen 1800-luvun lopulla merkittävästi. Käytännössä mitään muuta alkuperäistä, ts. 1751 rakennusvuodelta periytyvää, ei ollut näkyvässä, kuin alttarin kehystys ja kaide sekä urkuparvea kannattavat pylväät ja urkuparven portaat. Vanhat pinnat kuitenkin osin säilyivät uusien kerrosten alla. Vuoden 1841 tilanteesta säilyivät näkyvässä päälaivan rintapaneelit sekä lattiat.

Uuteen sakaristoon johtava oviaukko avattiin 1896. Valokuvat tammikuussa 2025.

⁵⁵ Museovirasto, Historian osasto. Kertomus Alastaron kirkossa 25.2.1953 toimitetusta tarkastuksesta

Ikkunat ja ovet

Kaikki ikkunat ja ovet oli määrä uusia muutostöiden yhteydessä.⁵⁶

Näin ei kuitenkaan tehty. Kustannuksen säästämiseksi, ja koska ikkunat vielä olivat hyväkuntoiset, uusittiin vain ristien päätyikkunat, jotta niistä saatiin Stenbäckin suunnitelmissa olleiden ikkunoiden levyiset.⁵⁷ Nämä uusitut ikkunat tehtiin vanhojen ikkunoiden mallin mukaisesti. On huomionarvoista, että niissä rakennusosissa, joiden lisäys on Stenbäckin työtä, ikkunat on toteutettu Stenbäckin julkisivusuunnitelmien mukaan. Esimerkiksi sakariston ikkunat ovat t-karmilliset. Joissain ikkunanpuitteissa on edelleen jäljellä osia vanhoista saranoista. Näin ollen voidaan olettaa, että muut kuin Stenbäckin rakennukseen lisäämien volyymien ikkunat ovat vanhemmat, mahdollisesti jopa 1840-luvulta. Joitain ikkunalaseja vaihdettiin 1897.⁵⁸

Sakariston eteisestä tehtiin uusi ovi kuoriin, aivan alttarin viereen. Uudet oviaukot tehtiin myös uusia parvien portaikkojen käyntejä varten.

Digitoitu postikortti Loimaa-seura Kurt Skogströmin kokoelma. Ajoittamaton. Kirkko Stenbäckin suunnittelemassa asussa.

⁵⁶ Loimaan seurakunnan arkisto. Josef Stenbäckin muutospirustukset 1894-96. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna www.kyppi.fi

Osa uloimmista puitteista on säilynyt 1840-luvulta. Sisäpuitteet lisättiin 1893. Ikkunoita ei muutettu Stenbäckin suunnitelmien mukaisiksi. Valokuva 2024.

⁵⁷ Kirkonkokouksen pöytäkirja 19.5.1894.

⁵⁸ Kirkonkokouksen pöytäkirja 23.5.1897.

Valokuvien ottamisajankohtaa ei tiedetä, mutta ne esittävät kirkkoa varsin pian Josef Stenbäckin suunnitteleminen muutostöiden jälkeen. Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto Yksä. Yllä kuva nro 2561 32, alla kuva nro 2561 31.

Vuosisadan vaihteen aika

Kirkkorakennus oli kristinuskon Suomeen tulon alkuajoista alkaen juurtunut syvälle seurakuntalaisten elämään. Rakennus oli merkittävä jo siksi, että kuten edellä on todettu, he myös itse rakensivat sen ja pitivät yllä sen kuntoa. Vielä 1800-luvun lopulla kirkko oli todennäköisimmin kooltaan suurin ja arvoltaan mahtavin rakennus, johon tavallinen seurakuntalainen eläessään astui. Tämä seikka tuli muuttumaan 1900-luvun taitteesta eteenpäin, kun kiihtyvä teollistuminen mahdollisti ja toisaalta edellytti uusien, suurten rakennustyyppien syntymisen ja toisaalta kun kulkeminen paikkakunnalta toiselle tuli arkipäiväisemmäksi.

1800-luvun puolella tavallisten ihmisten taloissa ja torpissa ei juuri nähty kalliista pigmenteistä sekoitetuilla öljymaaleilla maalattuja pintoja ja koristeellisia, kullasta ja hopeasta tehtyjä esineitä.

Kirkon valta ja merkityksellisyys ruumiillistuivat kirkkorakennukseen. Kirkossa käytiin säännöllisesti ja sinne pyrittiin pitkienkin matkojen takaa joko jalkaisin tai hevoskyydillä.

Marraskuun 24. päivä 1891 päivätyssä *kertomuksessa Alastaron seurakunnan tilasta*⁵⁹ tulee näkyväksi sadan kolmenkymmenen vuoden takainen ajan ilmapiiri. Seuraavissa kappaleissa kursiivilla kirjoitettu teksti on suoraa lainausta em. asiakirjasta.

Kertomuksen alussa todetaan yhteisen, julkisen jumalanpalveluksen pidetyn säädetyllä tavalla joka sunnuntai ja juhlapäivä, ja että seurakunnan jäsenet ovat sinne lukuisasti kokoontuneet. Rippi ja Herran Ehtoollinen on pidetty keskimäärin neljätoista kertaa vuodessa ja ovat useammat seurakunnan jäsenistä käyneet ripillä kaksi kertaa vuodessa.

Seurakuntalaisten kerrotaan käyttäytyneen tilaisuuksissa *sopivasti*.

⁵⁹ (Allekirjoittanut kirkkoherra E. Th. Lagus) Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

Myös lukukinkereille, joita myös järjestettiin neljätoista vuodessa, olivat seurakuntalaiset tulleet lukuisasti, *ja on siivo ja hyvä järjestys niissä aina vallinnut.*

Seurakunta järjesti uusille jäsenilleen varsin laajan rippikoulun. *Rippikoulu on alkanut syksyllä syyskuussa ja pidetty keskimäärin neljä viikkoa, kolme päivää viikossa. Keväällä on koulu alkanut toukokuun keskipoikkeilla ja pidetty noin kolmena päivänä viikossa juhannuksen päivään asti, jolloin lapset ensi kerran ovat käyneet Herran Ehtoollisella.*

Rippikouluun pääsi, kun sisälukutaito oli auttava, ja kun pyrkivä osasi ulkoa lukea m. koko Lutheruksen katkismuksen. Rippikoulussa opiskeltiin lähinnä Raamatun historiaa. Ainakin Alastarolla *pojat ja tytöt ovat yhtähaavaa käyneet koulua eikä siitä ole vähintäkään häiriötä syntynyt.*

Myös lasten perusopetus oli vielä 1800-luvulla osin seurakunnan tehtävä. *Ensimmäinen opetus lapsille on annettu osaksi kodissa, osaksi seurakunnan kiertokouluissa sekä kansakouluin pikkulasten kouluissa. Kiertokouluja, joita pidetään joka vuosi seitsemässä piirissä, kymmenen viikkoa kussakin, hoitavat yksi opettajatar ja v.t. urkuri. Kansakouluja löytyy kolme, joissa noin kahdeksankymmentä lasta vuosittain ovat käyneet.*

Kertomuksessa luetellaan myös seurakuntalaisten tekemät rikokset. Rikosluettelon mukaan eniten on harjoitettu rankaistavaa juoppoutta ja viinanmyymistä sekä vähäisessä määrin *metsänhaaskausta ja ihmisräikkäystä.* Merkille pantavaa on, että *salavuoteudesta* on ripitetty kymmeniä naisia, muttei yhtään miestä.

Lopuksi todetaan, että *hihhuleita löytyy seurakunnassa ainoastaan joku henkilö; muita lahkolaisia ei ollenkaan.* Waivaisten hoidon on kunnallislautakunta kaikin puolin hyvin ja taitavasti toimittanut.

---

⁶⁰ Killinen K., Kiinteitä muinaisjäänneksiä Loimaan kihlakunnassa, 1876. Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi.fi

Alastaron kirkkoa ympäröivä maisema

Edellisellä sivulla olevien valokuvien myötä päästään käsitykseen kirkon ympäristöstä, joka on varsin muokkaamaton. Maasto viettää itään kohti jokea. Vaihtelevan ikäistä puustoa kasvaa aivan lähellä kirkkoa ja kirkkomaata.

Vuodelta 1876 on säilynyt tutkielma Loimaan kihlakunnan kiinteistä muinaisjäänneksistä.⁶⁰ Tässä tutkielmassa kuvataan varsin seikkaperäisesti Alastaron puolentoista vuosisadan takaista maisemaa. Lisäksi on havainnollista kerrontaa Alastaron ja Loimaan seurakunnan yhteydestä. Seuraavassa muutamia katkelmia:

Verraten naapuripitäjiinsä, tasaisiin Huittisiin ja Loimaahan, voipi Alastaroa pitää jotenki kauniina. Pellot, pitäjän läpitte juoksevan Loimaanjoen kahden puolen, eivät ole niin täsmälleen vaakasuoraan ajetut kuin ensin mainituissa pitäjissä, ja kauniita kuusikko- ja lehtokunnahia kohoilee niiltä siellä täällä. Koillispuolella jokea on maa jotenkin tasaista metsämaata /... / pitäjän lounaispuoli on enemmän epätasaista, kukkulat, metsät ja suot vaihtelevat siellä. /... / Alastaro on ennen ollut Loimaan kappeli ja koska se on Loimaalta 'alas'päin, on se luonnollisesti siitä nimensä saanut.

Alastaron kirkon seutua, ajoittamaton kuva, ilmeisesti 1900-luvun alkupuoli, edustalla Loimijoki. Ulla Kaskiluodon arkisto.

Kirkonseutua 1900-luvun alussa. Postikortti.
Alastaron kotiseutuyhdistyksen arkisto.

1900-luvun alku

29. syyskuuta 1903 päivätty inventaari⁶¹ kertoo Alastaron kirkon vuosisadan alun muodon pääpiirteissään.

Alkukertomus on lyhennetty versio vanhemmista inventaareista. Kirkko todetaan korjatuksi ja *perin uudistetuksi* vuonna 1896. Kirkko kerrotaan tällöin myös muodostetun täydelliseksi ristikirkoksi ottamalla kirkon yhteyteen entisen sakariston ja sen vastapäässä olevan porstuan. Entisen sakariston sijaan rakennettiin samalla kertaa uusi sakaristo kirkon pohjoiseen päähän. Vielä luetellaan kirkon päämitat ja kerrotaan, että kirkkoon on kolme sisäänkäytävää ja eri käytävä sakaristoon. *Pääkäytävän edessä on etehinen, joka samalla muodostaa tornin pohjustan. Samoin kummankin ristihaaran sekä sakariston sisäänkäytävän edessä pieni etehinen. Sakariston etehisestä pääsee myös kirkkoon.*

⁶¹ Kansallisarkisto Turku, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkiston yksikkö E VI 10 1869-1906.

⁶² Piirustuksissa näkyy kuitenkin vain kaksi uunia kirkkosalissa ja yksi sakaristossa.

⁶³ Rovasti J.K. Mäkinen 15.5.1918. Museoviraston topografinen aineisto.

Istumapaikkoja kerrotaan olevan mukavasti 800 hengelle.

Urkuparvelle kerrotaan mentävän kirkon puolelta, ristiparville etehisistä. Kirkon kerrotaan olevan katetun mustalla öljymaalilla maalatuilla haapapaanuilla ja sakaristo galvanoiduilla pelleillä. *Kaikki portaat ovat hakatuista kivistä. Sakariston alle on laitettu viinikellari, johon mennään sakariston lattiassa olevasta luukusta.* Kirkossa on 3 lämmitysuunia ja sakaristossa 1.⁶² Sekä kirkossa että sakaristossa on trossilattia. Kirkon laki ja sisäseinät ovat paperoidut ja koristemaalauksilla maalatut. Kirkko ja urut ovat palovakuutetut 53000 Suomen markasta.

Suomen sisällissodan aika – maailmansotien aika

Alastaron kirkkorakennus selvisi vuoden 1918 levottomuuksista liki koskemattomana. Ristiä kerrotaan ammuttaneen, mutta se pysyi kuitenkin ehjänä. Jumalanpalvelukset voitiin pitää kaikkina pyhinä säännöllisesti, joskin joinain kertoina seurakuntalaisia ei uskaltanut paikalle montaakaan henkilöä.⁶³

1920-luvulla tehtiin ilmeisesti vain huoltotöitä. Kirkon julkisivu ja ikkunat maalattiin kesällä 1929.⁶⁴

1930-luvun alkupuolella, kun Josef Stenbäckin suunnittelemissa korjauksista ja muutoksista alkoi tulla liki 40 vuotta, kirkon havaittiin tarvitsevan jälleen korjauksia: Sisäkaton kattopaperointi oli revennyt toisen kamiinan yläpuolelta, kivijalan saumaus rapistui ja paanuja oli pudonnut katolta.⁶⁵ Alastaron seurakunnan arkiston Kirkkohallintopöytäkirjat käsittelevät mm. katon korjausasiaa usean vuoden ajan. Ilmeisesti yksimielisyyteen korjauksesta ei kuitenkaan päästy. Vielä alkuvuodesta 1939 kirkkoon oli suunnitteilla asentaa uusi paanukate tulevana kesänä, ja asia oli edennyt niin pitkälle, että asiasta oltiin yhteydessä myös

⁶⁴ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 23.9.1929. Alastaron kirkon arkisto.

⁶⁵ Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 18.4.1935, Alastaron seurakunnan arkisto III Ca1.

Muinaistieteelliseen toimikuntaan.⁶⁶ Kesän myötä ajatukset kuitenkin muuttuivat, ja syksyllä -39 suunniteltiin belgialaisen eterniittikatteen asentamista.⁶⁷

Sodan syttyminen pysäytti vesikatteen uudistamishankkeen sekä sisäkorjaukset. Toukokuussa 1940 todettiin, että *aikaisemmin päätetty kirkon vesikaton uudestaan laittaminen eterniitti-levyistä nyt on tilanteen johdosta mahdoton, niin korjataan kattoa paanuilta, joita asetetaan pudonneiden ja kokonaan lahonneiden tilalle. Sotatilanteen aiheuttaman tarveainevaikeuden ohi mentyä on katto päällystettävä kestävämmällä aineella.*⁶⁸

Sotien jälkeinen aika

Sisäkorjauksiakaan ei lähdetty sodan aikana tekemään, vaan odotettiin parempia aikoja.

Korjauksen suunnittelua jatkettiin jatkosodasta toipumisen jälkeen. Vielä vuonna 1948 ei kuitenkaan ollut mahdollista ryhtyä toteutukseen, sillä materiaaleja ei ollut juuri saatavilla.⁶⁹ Samalla kirkosta havaittiin lisää korjattavaa: Lattian todettiin olevan vailla eristettä. Paikalla kävi asian toteamassa ja neuvoja antamassa myös arkkitehti Paalanen Muinaistieteellisestä toimikunnasta. Lattian korjaukset aloitettiin joutuisasti ja saatiin päätökseen samana kesänä.⁷⁰

Ilmeisesti lattia nyt eristettiin ensi kerran. Uusi lattia päätettiin *ensiksi vaan öljytä, lopullisesta maalauksesta päätetään myöhemmin.*⁷¹

Muiden korjaustöiden tarkempaan suunnitteluun päästiin viimein 1950-luvulla.

Kirkko varustettiin sähkövalolla ja sähkölämmityksellä vuonna 1952.

⁶⁶ Kirkkoherran kirje muinaistieteelliselle toimikunnalle 12.1.1939, Museovirasto, topografinen aineisto

⁶⁷ Opetusministeriön kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 22.9.1939. Museovirasto, topografinen aineisto.

⁶⁸ Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 30.5.1940, Alastaron seurakunnan arkisto III Ca1.

Ilmeisesti kirkkoa korjaamassa olleiden henkilöiden nimikirjaimet ja vuosiluvut urkuparvelle johtavan portaan alla. Kuvattu 2024.

⁶⁹ Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 9.5.1948, Alastaron seurakunnan arkisto III Ca1.

⁷⁰ Tarkastuskertomus koskeva Alastaron kirkon korjaustöitä 6.3.1948

⁷¹ Kirkkohallintokunnan pöytäkirja helmikuu-syyskuu 1948, Alastaron seurakunnan arkisto III Ca1.

1950-luvun palauttavat korjaukset

Alastaron kirkossa tehtiin osin entisöivä korjaus- ja muutostyö 1950-luvulla. On merkille pantavaa, että työhön suhtauduttiin myös Museovirastossa nimenomaan palauttavana korjauksena. Stenbäckin puoli vuosisataa sitten laatimia suunnitelmia, joiden mukaan kirkko muutettiin 1800-luvun lopulla, pidettiin nyt 1950-luvulla varsin radikaaleina. Arkkitehti Bertel Strömmerin yhdessä kirkkoherran kanssa pitämänsä katselmuksen pöytäkirjassa vuodelta 1952 Strömmer nimittää monia yksityiskohtia suorastaan rumiksi. Sakaristoa hän kuvaa mauttomaksi ja epämuikavaksi.⁷²

Suunnittelijat 1950-luvulla

Muuan arkkitehti Sipilän nimi esiintyy Alastaron kirkkohallituksen pöytäkirjoissa 1950-luvun alussa. Jostain syystä Sipilän suunnitelmiin ei kuitenkaan oltu tyytyväisiä, vaan keväällä 1952 paikalle kutsuttiin arkkitehti Bertel Strömmer.⁷³ Strömmer suunnitteli kirkkovaltuuston pyynnöstä korjaukset elokuun 1952 alkuun mennessä.

Kokouksessa 8.8.1952 näistä suunnitelmista keskustellaan ja yksimielisesti todetaan, että kirkon korjaukseen on ryhdyttävä.

Strömmerin piirustuksia aiheesta ei kuitenkaan ole löytynyt. Arviolta 1950-luvulta on olemassa vain muutamia luonnostyyppisiä piirustuksia Alastaron kirkosta.⁷⁴ Strömmerin oman arkiston kerrotaan osin tuhoutuneen tulipalossa. Loppu kokoelmasta on lahjoitettu Arkkitehtuurimuseolle vuonna 1990.

Myös muita suunnittelijoita käytettiin. Arkkitehti Paavo Riihimäki muinaistieteellisestä toimikunnasta on signeerannut alttarin alueen muutosta koskevan piirustuksen 10.8.1953. Hän oli pöytäkirjojen mukaan myös monesti mukana työmaalla päättämässä korjausten suunnista. Hän

⁷² Alastaron kirkon katselmus 28.4.1952. Arkkitehti Bertel Strömmerin laatima pöytäkirja. Museovirasto, topografinen aineisto.

⁷³ B. Strömmer oli kutsuttuna 28.4.1952 pidettyyn kirkkohallintokunnan kokoukseen, jonka aikana tutustuttiin kirkkoon, ja jonka kokouksen jälkeen S. esitti huomioitaan kirkkovaltuuston kokouksessa.

on suunnitellut mm. kirkon väritystä ja ottanut kantaa vanhojen pintojen ja maalausten restaurointiin. Arkkitehti B. Strömmeriä ei näy pöytäkirjoissa enää 1953 jälkeen.

Bertel Strömmer

Arkkitehti Strömmer syntyi 11.07.1890 Ikaalisissa ja kuoli 18.04.1962 Tampereella. Hän kirjoitti ylioppilaaksi Tampereen lyseosta vuonna 1908 ja pääsi Teknilliseen korkeakouluun opiskelemaan arkkitehtuuria. Hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1913.

Strömmer työskenteli eri toimistoissa ja päätyi lopulta kaupunginarkkitehdiksi Tampereelle. Hän jäi eläkkeelle virasta 63-vuotiaana, mutta jatkoi oman toimistonsa nimissä suunnittelua aina elämänsä loppuun saakka.

Strömmer suunnitteli pääosin Tampereella, mutta myös muualla Suomessa. Strömmerin töinä tunnetaan esimerkiksi Kemin kaupungintalo, Iisalmen ja Forssan paloasemat sekä Porin vesitorni.⁷⁵

Paavo Riihimäki

Paavo Riihimäki syntyi 22.10.1903 Tampereella ja kuoli 9.4.1958 Helsingissä. Riihimäki valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1930. Riihimäki aloitti työuransa mittaamalla kesäisin kansanomaisia rakennuksia Kansallismuseon toimeksiannosta vuosina 1925 ja 1926.

⁷⁴ Museoviraston arkisto

⁷⁵ Arkkitehtuurimuseo, mfa.fi

Arkkitehdiksi valmistuttuaan Riihimäki työskenteli pitkään SOK:n rakennusosastolla suunnittelijana ja osastopäällikkönä. Riihimäki toimi myös yksityisenä arkkitehtina, ja vuodesta 1952 lähtien Muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehtina, minkä toimen puitteissa hän suunnitteli myös Alastaron kirkon palauttavaa korjausta.

Yksityisenä ammatinharjoittajana Riihimäki suunnitteli useita teollisuuslaitoksia ja asuintaloja sekä vanhojen kirkkojen entisöintejä. Hän kirjoitti myös artikkeleita ammatti- ja päivälehtiin.⁷⁶

1950-luvun mielipiteet-Strömmerin suunnitelmat

Ennen varsinaisten suunnitelmien laatimista, arkkitehti Bertel Strömmer kirjoitti mielenkiintoisen muistion⁷⁷, josta käyvät varsin hyvin ilmi hänen mielipiteensä edeltävän muutostyön eli varsinkin Stenbäckin suunnitelmien laadusta. Alla otteita muistiosta, jonka lomassa hän esittää myös varhaisia, myöhempään suunnitelmaan johtaneita ajatuksia korjaus- ja muutostöiden puitteista:

Ulkopuoli on suht. hyvässä kunnossa, vesikatto on uusittu kaksi vuotta sitten. Sakaristo on aikanaan tehty rumana lisäkkeenä kuoriosan perään ja sen rumuutta lisää hohtava galv. katto, jota ei ole peitetty paanuilla.

Sisäpuolen kunnostaminen oli aloitettu laittamalla kirkkoon sähkölämmitys n. vuosi sitten ja joukko uusia valaisimia. Viimeksi mainitut olivat vähemmän onnistuneesti kokonaisuuden kannalta sijoitetut, ja niiden antama

⁷⁶ Wikipedia-Paavo Riihimäki

⁷⁷ Bertel Strömmer, Alastaron kirkon katselmus 28. 4. 1952. Mukana kirkkoherra V. Rintamäki, 2 kirkkohallintokunnan jäsentä ja suntio.

valaistus oli epätasaisesti jakautuva ja riittämätön. Tämä johtui osaksi siitä, että kattokruunu-kysymys oli tykkäänän kesken. Niitä kyllä riippui katossa liikaakin, mutta olivat halpavalmisteisia (kahta parvilla olevaa barokkityylistä lukuun ottamatta) ja sähkövalolle sovittamatta.⁷⁸

Uusista valaisimista suurehkot loisteputkilampetit olivat tyypiltään mukiinmeneviä, mutta urkuperäisten alla ym. olleet tavalliset valaisimet näyttivät punertavavalloisina loisteputkien rinnalle sopimattomilta. Kaksi räikeästi kirkkoon näkyviä, alttaria kohti suunnattua valonheitintä poikkesivat kirkkotunnelmasta, mutta niille lienee vaikea löytää sopivampaa sijoitusta.

Ehdotuksena lausuin, että olisi hankittava kunnolliset kruunut, mahd. barokkityyliset, jolloin 2 vanhaa voitaisiin käyttää.⁷⁹

Keskilaivassa riittäisi 3 kpl. Valaistuksen määrää olisi lisättävä ja lamppujen paikkoja harkittava tasaisemman valaistuksen aikaansaamiseksi.

⁷⁸ Ilmeisesti tarkoitetaan niitä kruunuja, jotka tällä hetkellä on varastoitu tornin toiseen kerrokseen.

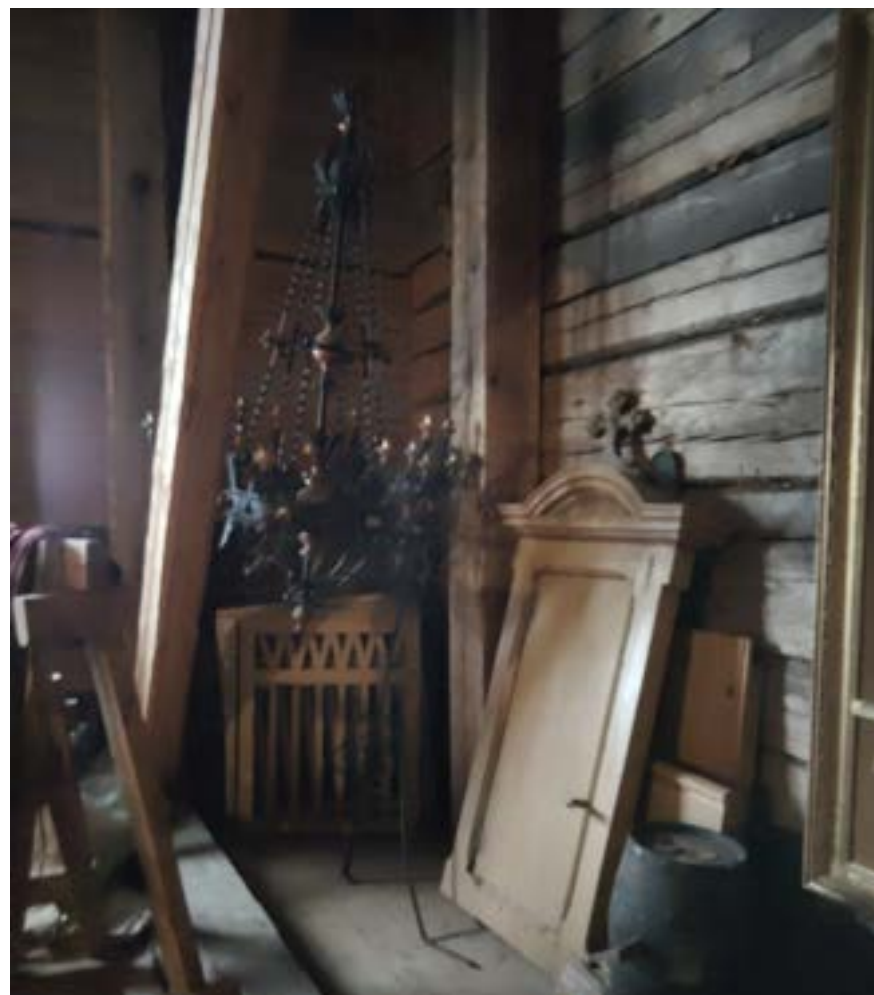
⁷⁹ Barokkityylisiä kruunuja on edelleen kaksi, lisäksi yksi kristallikruunu. Suurehkoja loisteputkilampetteja on neljä. Parvien alla on matalia, suoraan kattoon kiinnitettyjä valaisimia, jotka lienevät uudemmat. Sivuparvien pylväisiin on kiinnitetty kyntteliköt, jotka olivat kirkossa ainakin jo 1800-luvun lopulla.

Bertel Strömmerin mukaan nämä 1950-luvun alussa hankitut "suurehkot loisteputkilampetit olivat tyyppiltään mukiinmeneviä". Kuvattu 2024.

Nämä parvien pylväissä olevat kyntteliköt oli mahdollisesti poistettu 1950-luvun alussa sähkövalaisimien korvatesa kynttilänvalon, sillä niitä Strömmer ei tekstissään mainitse. Ne on myöhemmin palautettu.

Nämä tornin toisessa kerroksessa säilytettävät suuret, tummat kruunut lienevät ne, joita Strömmer kutsuu halpavalmisteisiksi.

Urkuparvi ja urut olivat huikean korkealla urkupillien hipoessa katon lakea. Synkkä varjumuodostus kirkon tässä osassa teki suorastaan masentavan vaikutuksen. Tyyllisesti urkuparven kaide oli siro ja mielenkiintoinen. Urut olivat vanhat ja vain 12 äänikertaiset, poljettavat. Kuorotilaa ei ollut. Ehdotuksena lausuin, että urkuparvea olisi alennettava noin 1 m:llä t.s. ikkunan poikkikamanaan asti, jolloin parvelle samalla saataisiin hiukan enemmän päivänvaloa. Urut tietenkin pudotettaisiin samalla. Urkuparvelle nykyisin kirkosta johtavat portaat voisi muuttaa tilavasta "asehuoneesta" (tornin eteisestä) alkaviksi.⁸⁰

Urkuparvelle johtavat portaat ovat edelleen samat, jotka tuotiin Loimaalta siirrettävän kirkon rakenteen mukana. Parven alareunassa on molempien porrashousujen kohdalla ilmeisen vanha kolous, jotta porrasta voi kulkea kumartamatta.

⁸⁰ Urkuparvea ei laskettu eikä portaikkoa siirretty.

Vanhat kamiinat piippuineen olivat vielä paikoillaan ja olisi ne tietysti ensi tilassa poistettava.

Kirkon sisäkatto oli aikanaan vuorattu pahvilla ja jaettu hauskoihin kuvioihin sekä 2 tuuman levyisillä listoilla ja maalattu. Katto oli kuitenkin kastunut ja repeillyt ja väriltäänkin turmeltunut. Ehdotukseni on, että katto vuorattaisiin insuliitilla ja entiseen tyyliin, mutta insuliittilevyn mitat huomioiden, jaettaisiin rimoilla kuvioihin sekä muun maalauksen yhteydessä maalattaisiin, mutta mieluummin akvarelli- kuin öljyväriillä.⁸¹

Liikoja koristemuotoja voisi jättää pois. Sorvatut timpermannimaiset kaiteet ym. detaljit sivuparvissa, saarnatuolissa ja alttarilla hyppäsivät tyylistä ikävästi. Penkkien tolmissa oli rumat ja hankalat hatut ja numerotaulut olivat kömpelöt ja huonosti sijoitetut.

Penkit olivat kohtalaisen kelvolliset, mutta alttarikoroketta olisi laajennettava etummainen penkkirivi poistamalla. Katafalkkia ei näkynyt, joten se puuttunee. Alttaritaulun tilalla oli kullattu varsin hyvä kristus veistos.

Ehdotuksenani esitin, että rumat kaiteet yms. oli uusittava urkuparvenkaiteen tyyliksi, jota tyyliä muutenkin voitaisiin mahd. paljon noudattaa, että penkkien tolpeista poistettaisiin liiat koristemuodot, että virsitaulut uusittaisiin ja niille valittaisiin uudet paikat, alttarikoroke laajennettaisiin kuten mainittu ja teetettäisiin siisti katafalkki. Alttaritaulun hankkimisesta on jo seurakuntalaisten kesken ollut

⁸¹ Katon paperointi poistettiin kokonaisuudessaan 1953 korjauksissa. Sen sijaan restauroitiin katon koristekuvioinnit.

puhetta.⁸² Silloin krusifiksin voisi siirtää, esim. johonkin seurakuntasaliin, ellei sille löydy sopivaa paikkaa kirkosta. Alttarin kaidetta uusittaessa olisi muistettava pikarihylly, joka nyt puuttui. Kaiteen mitoissa on myös jonkin verran tarkistamista.⁸³

Yllä: 1953 penkkien päistä poistettiin epäkäytännöllisinä pidetyt hatut, kuvassa vasemmalla. Oikealla olevan mustan, pylvään päätykoriste tms. alkuperä ei ole selvinnyt.

Oikealla: Sakariston ikkunan yksityiskohta. Ikkunat ovat 1800-luvun lopulta. Kuvat 2025.

⁸² Vanha alttaritaulu löytyi krusifiksia poistaessa sen alta, jolloin uuden hankkiminen ei ollut tarpeen.

⁸³ Krusifiksi on muiden kirkosta 1950-luvulla poistettujen esineiden ja rakennusosien kanssa tornin yläkerrassa. Strömmer ei oletettavasti tiennyt

Tornj-osassa eteishallin päällä oleva tila voitaisiin suht. helposti muodostaa 30-40 hengen kokoushuoneeksi, kotiseutumuseoksi tms. Ehdotukseen kuuluu, että se olisi varustettava mukavammalla portaalla ja kunnollisella ikkunalla. Eteishallin muodostamista arkkitehtonisesti arvokkaammaksi voitaisiin myös harkita, mutta sitä en vielä ehdottanut⁸⁴.

Sakaristo on nykyisellään mauton ja epämukavakin. Sen ulkoasu istuu huonosti kokonaisuudessa ja sisäpuoli on monimuotoisen sekava. Ikkunat hyppäävät tyylistä jne. Ehdotukseni olisi, että ikkunain malli muutettaisiin kirkonikkunain mukaiseksi ja niitä sekä koko laipio alennettaisiin. Kamiina poistettaisiin samoin seinäpaneelit

alttarin kaiteen alkuperää ehdottaessaan mittamuutoksia. Pikarihylly lisättiin kaiteen sisäpuolelle, mutta muita muutoksia ei tehty.

⁸⁴ Kokoelma rakennusosia on siirretty tornin toiseen osaan, mutta porrasta tai ikkunaa ei ole muutettu. Mitä Strömmer tarkoitti arkkitehtonisesti arvokkaammalla eteishallilla, sitä emme tiedä.

siten, että seinät voitaisiin siististi paperoida esim. enso-tapetilla ja maalata. Kattoon insuliittivuoraus. Nykyiset kaapit olisi korvattava kiinteillä seinäkaapeilla, sähkövarusteet piilotettava ja mielellään järjestettävä ulkokäynti vastakkaiselta puolen, jolloin nyk. eteistila tulisi rauhoitetuksi. Asianmukaiset valaistuslaitteet, verhot ym. tekisivät loppusilauksen.⁸⁵

Kuva sakariston laipiosta ja ikkunaseinästä 2025. Valaisin ilmeisesti 50-luvulta. Seinän panelointi jätettiin 1800-luvun asuun, mutta alakattoa ilmeisesti hieman laskettiin ja se verhoiltiin levyllä.

⁸⁵ Kamiinat poistettiin kirkosta. Ikkunoita ei muutettu. Panelointia ei poistettu. Laipiota ilmeisesti madallettiin hieman ja valaisimet uusittiin.

Maalaus on suoritettava kaikilta osin täydellisesti ja pääasiassa öljyväriä käyttäen. Alttarikorokkeen korkkimatto on uusittava ja sakaristo varustettava linoleumilla.

Tämän ensimmäisen katselmuksensa jälkeen kirjoitetun muistion jälkeen Strömmer laati suunnitelman Alastaron kirkon korjauksesta. Kirkkohallintokunta käsitteli suunnitelman kokouksessaan 30.1.1953. Kokouksessa päätettiin yksimielisesti, että kirkko korjataan. Tätä ennen Muinaistieteelliseltä toimikunnalta pyydettiin lausunto suunnitelmasta.

Strömmerin laatimaa suunnitelmaa ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole löytynyt.

Muinaistieteellisen toimikunnan historiallisen osaston johtaja Nils Cleve antoi lausunnon kyseisistä suunnitelmista helmikuussa 1953 ja lausunnosta sisällöstä saamme hyvän kuvan siitä mitä suunnitelma piti sisällään.

Cleve, samoin kuin Strömmer, nimittää Stenbäckin 1800-luvun lopulla suunnittelema korjauksia *ikävän tyyliksi*, niin ulkoseinien laudoitusten kuin *varsin silmään pistävien kirkkokuoneessa olevien osien suhteen*. Strömmerin muutosehdotukset tuntuvat koskeneen pääosin rauhottomaksi koetun kirkkotilan yksityiskohtien pelkistämistä niin, että tilasta tulisi siedettävämpi. Cleven mukaan kirkon sisustaa pilasivat ennen kaikkea alakaton rauhaton listoitus, sivulehterien kaiteet ja penkkien päädyt.⁸⁶

Strömmer oli ilmeisesti suunnitelmassaan ehdottanut, että katon paperivuorausta listoineen muutetaan. Cleve puolestaan suosittelee, että se poistetaan kokonaisuudessaan, ja että yläpohjan lämmöneristeeksi asennetaan lasivillamatto ullakon puolelta. Cleve suositteli alakattolaudan

⁸⁶ Museovirasto, Historian osasto. Kertomus Alastaron kirkossa 25.2.1953 toimitetusta tarkastuksesta.

esiin ottamista ja korjausta arkkitehtonisin ja akustiikkaan vaikuttavin perustein.

Sivuparvien suhteen Strömmer ehdotti vain kaiteiden muokkaamista urkuparven kaiteen mukaisiksi. Cleve sen sijaan ykskantaan ehdotti parvien poistamista kokonaan. Tiedämme että parvia ei poistettu, vaan tässä kohdin toimittiin Strömmerin suunnitelman mukaan, eli kaiteet yhtenäistettiin urkuparven kaiteiden mukaisiksi. Urkuparven osalta Cleve suositti sitä, että parvi saa jäädä entiselle korkeudelleen – Strömmer ehdotti sen laskemista – ja näin se myös jäi ennalleen.

Seurakunta oli jo tässä vaiheessa aikomuksessa hankkia uudet urut. Cleve ehdotti lausunnossaan, että vanha urkufasadi säilytetään uusista uruista huolimatta. Näin ei kuitenkaan tehty. Tämä johtuu oletettavasti siitä, että uudet urut ovat niin paljon leveämmät, että julkisivua olisi joka tapauksessa ollut tarve muokata.

Strömmerin ehdotus seinien päällystämistä ei ole tiedossa, mutta Cleve suosittaa, että vuosisadan vaihteessa asennettu kangas poistetaan vanhan pystypaneelin päältä, ja että ristisakaroidenkin seinäpinnat paneloidaan samanlaisella pystypaneelilla. Stenbäckin aikaista vaakapaneelia hän nimittää 'keittiöpaneliksi'. Toisena vaihtoehtona hän esittää sisvusakaroiden yhtenäistämisen muun seinäpinnan kanssa päällystämällä nekin paperoinnein.

Alattarialueen korjauksesta Strömmer ja Cleve olivat samaa mieltä. Vanha alttaritaulu haluttiin palauttaa ja muutoinkin alttarin aluetta haluttiin entistää alkuperäiseen asuunsa. Tähän kuului myös alttaria ympäröivän drapedia-maalauksen entistäminen. Altтарin, ja ilmeisesti koko kuorin, alueella ollut korkkimatto poistettiin. Vanhat lattialankut huollettiin ja

---

⁸⁷ 15.5.1953 Alastaron kirkon korjaus, yleistyöselitys, Tauno Haapanen rakennusmestari. Museoviraston topografinen aineisto.

maalattiin. Kuorin alueella olevat lattialankut ovat leveämmät ja ilmeisesti vanhemmat kuin muun kirkkotilan lankut.

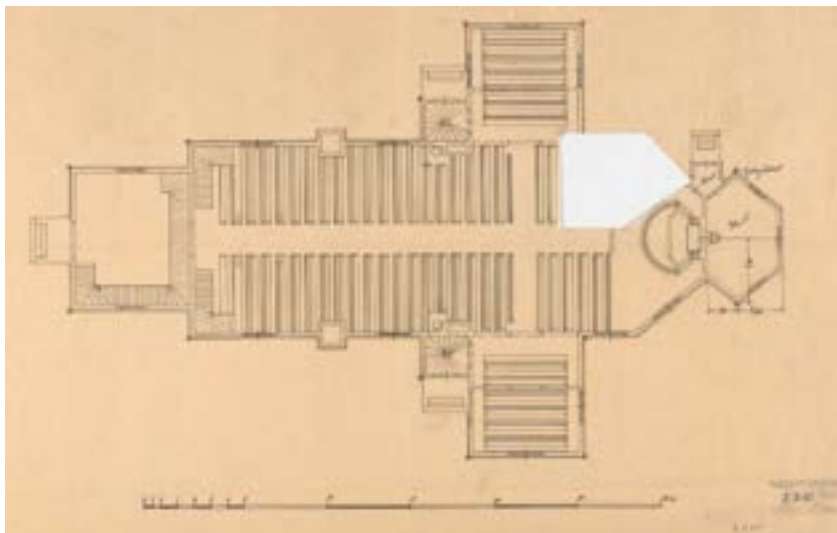
Penkkien päädyistä poistettiin tarpeettomina pidetyt hatut. Tätä kannattivat yksimielisesti ehdotuksessaan Strömmer ja lausunnossaan Cleve. Kirkkotilaa haluttiin siistiä myös korvaamalla Stenbäckin suunnittelemat numerotaulut yksinkertaisemmilla.

Suurista vuosisadan vaihteen rauta-kupari -valmisteisista kattokruunuista Clevekään ei pidä, mutta suosittaa kuitenkin pidättäytymästä niiden romutuksesta, kuten Strömmer ilmeisesti suunnitelmassaan ehdottaa. Sakaristoa Clevekin pitää "epäkodikkaana".

Rakennusmestari Tauno Haapasen työselityksestä⁸⁷ käy ilmi, että keskustelu kirkon alakaton pinnasta jatkui vielä alkukesällä 1953. Lopulta päädyttiin siihen, että kirkon katosta poistettiin listoitus ja paperointi.⁸⁸ Sivuparvet päätettiin säilyttää, mutta niiden kaiteet muutettiin Strömmerin ehdotuksen mukaisesti urkuparven kaiteiden kaltaisiksi. Lisäksi suunnitelmissa oli vielä tässä kohtaa uusia saarnastuoliin johtavan portaan kaide samanlaiseksi kuin urkuparvelle johtavan portaan kaide. Tätä ei kuitenkaan tehty.

Seinien yläosat peitettiin eristelevyillä. Ne maalattiin vaalean harmaiksi. Lisäksi muutkin sisäpinnat huoltomaalattiin. Sävyt selvitettiin väritutkimuksen yhteydessä 90-luvulla, ja ne ovat nähtävillä pintoihin jätetyissä väriportaisissa.

⁸⁸ Näin tehtiin. Mikäli lauta ei olisi ollut korjauskelpoinen, olisi katto uudestaan peitetty, Haltex-levyllä. Vain sakariston katto peitettiin Haltex-levyillä.

Alastaron kirkko/pääkerroksen mittauspiirustus. Signeeraamaton ja ajoittamaton, saattaa olla mittauspiirustus 1940-luvun lopun tilanteesta ennen muutoksia, sillä pohjapiirroksessa näkyvät vielä kamiinat, jotka poistettiin 1953. Museoviraston arkisto.

Tornin portaikko

Alastaron kirkon kirkkosalissa oli kaksi kamiinaa ja yksi sakaristossa. Tämän yllä olevan piirustuksen mielenkiintoinen yksityiskohta on eteistilan eli tornin juuren portaikko. Sen nousu on piirustuksen mukaan lähtenyt heti sisään astuessa oikealta ja kiertänyt eteisen kehikon sen syrjiä pitkin. Mikäli näin on ollut, olisivat nykyiset torniin johtavat portaat aikaisintaan 50-luvulta. Tätä nykyä sisätiloissa ei kuitenkaan ole mitään viitteitä portaiden

⁸⁹ Tosiasiassa alttarin ympärille maalattu verho tehtiin vasta 1850-luvun alussa, kun kirkko oli siirretty Loimalta Alastaroon. Maalauksen tekijä ei ole tiedossa.

muutoksista. Piirustuksesta on jostain syystä leikattu pois saarnastuolin alue.

Korjaustöiden aikaiset löydöt

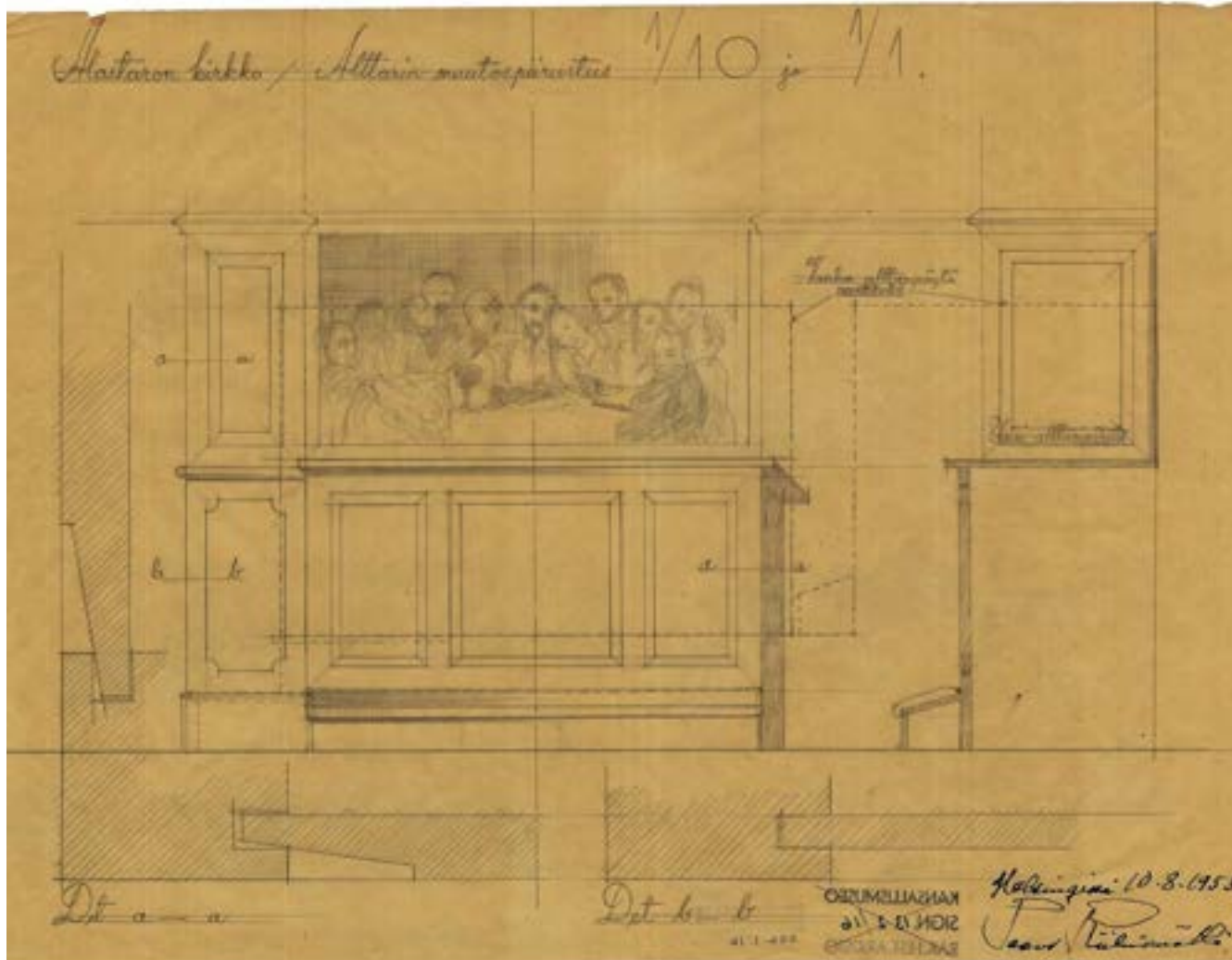
Heinäkuussa 1953 kirkon korjauksia oli aloitettu, tiettävästi Strömmerin suunnitelmien mukaisesti. 22.7.1953 pidettiin kirkossa tärkeä ja jännittävä kokous, jossa oli saapuvilla kirkkohallintokunnan jäseniä sekä arkkitehti Paavo Riihimäki.

2§

Arkkitehti Paavo Riihimäen läsnä ollessa nostettiin alttarilla ollut krusifiksi paikaltaan. Tämän alta paljastui esiin vanha maalattu alttaritaulu, joka esittää ristiinnaulitsemista ja taivaaseen astumista. Kangastapetteja poistettaessa huomattiin myöskin alttarin ympärillä olevan maalauksia.

Nämä maalaukset samoin kuin sakaristossa talletettuna olleet maalaukset todettiin hyvin arvokkaiksi, kirkkomaalari Jonas Bergmanin v. 1752 maalaamiksi.⁸⁹ Näiden löytöjen pohjalta voidaan ajatella kirkon entisöimistä. Seinäpahvien poistamista jatketaan ja asiantuntijain kanssa neuvotellaan myöhemmin uudelleen.

Kesän 1953 lopulla myös katon päällysteenä 1800-luvun lopulta alkaen olleet kankaat ja listat poistettiin. Vanhat kattolaudat todettiin tarpeeksi hyväkuntoisiksi niin, että ne voitiin jättää näkyviin sellaisenaan. Katto maalattiin ensin liimamaalilla (akvarellivärillä), mutta sen todettiin tarkastuksessa olevan puutteellisesti peittävä, joten maalityypiksi vaihdettiin öljymaali.

Alastaron kirkko/ alttarin muutospäristus. Alttaripöytä haluttiin palauttaa matalammaksi niin, että ehtoollista esittävä taulun alin osa voidaan asentaa takaisin paikalleen. Helsingissä 10.8.1953. Paavo Riihimäki. Museoviraston arkisto.

Altтарin alueen muutostöistä on säilynyt yksi varmuudella 1950-luvulta oleva suunnitelma. Vanha alttaripöytä määrättiin suunnitelmassa revittäväksi. Uusi alttaripöytä rakennettiin myös hieman alemmas kuin vanha eli kuorin korkoa laskettiin kokonaisuudessaan. Näin saatiin palautettua paikalleen vanha alttaritaulu kokonaisuudessaan.

Niin ikään vanhojen alttaritaulujen restauroinnista on säilynyt Oskari Niemen allekirjoittama kirjallinen suunnitelma.⁹⁰ Samassa asiakirjassa kerrottiin kirkossa nykyäänkin olevista entisistä lehterikaiteen peleistä, joiden todettiin olevan hyvässä kunnossa. Niiden saumat tiivistettiin ja puhdistettiin, ja niille tehtiin kapeat kehykset. Peilejä on jäljellä neljä alkuperäisestä kahdestatoista apostolista. Oskari Niemellä on ollut tieto, että

⁹⁰ Altтарitaulujen restaurointi 1953, 21.10.-23.10.1953, Oskari Niemi. Museovirasto, topografinen aineisto.

kahdeksan puuttuvaa apostolia olisi myyty huutokaupalla. Kirkossa jäljellä olevat apostolit ovat Pietari, Paavali, Matias ja Jacob nuorempi. On mahdollista, että nämä kaksitoista apostolia olisivat koristaneet jo Loimaan emäkirkon alttaria vastapäätä sijaitsevan parven kaidetta. Hannes Seppälän mukaan apostolit olisivat sijainneet 1791 rakennettujen sivuparvioiden kaiteiden peileissä.⁹¹ Joka tapauksessa on todennäköistä, että kuvat ovat seuranneet kirkkoa, kun sen rakenne siirrettiin Alastaroon.

Jäljellä olevat apostolit kuvattuina Alastaron kirkossa tammikuussa 2025.

⁹¹ Lähteen alkuperä ei ole selvillä.

Uudet urut

B.A. Thulén suunnittelemat urut poistettiin ja uudet, Kangasalan urkutehtaan urut asennettiin vuonna 1954.

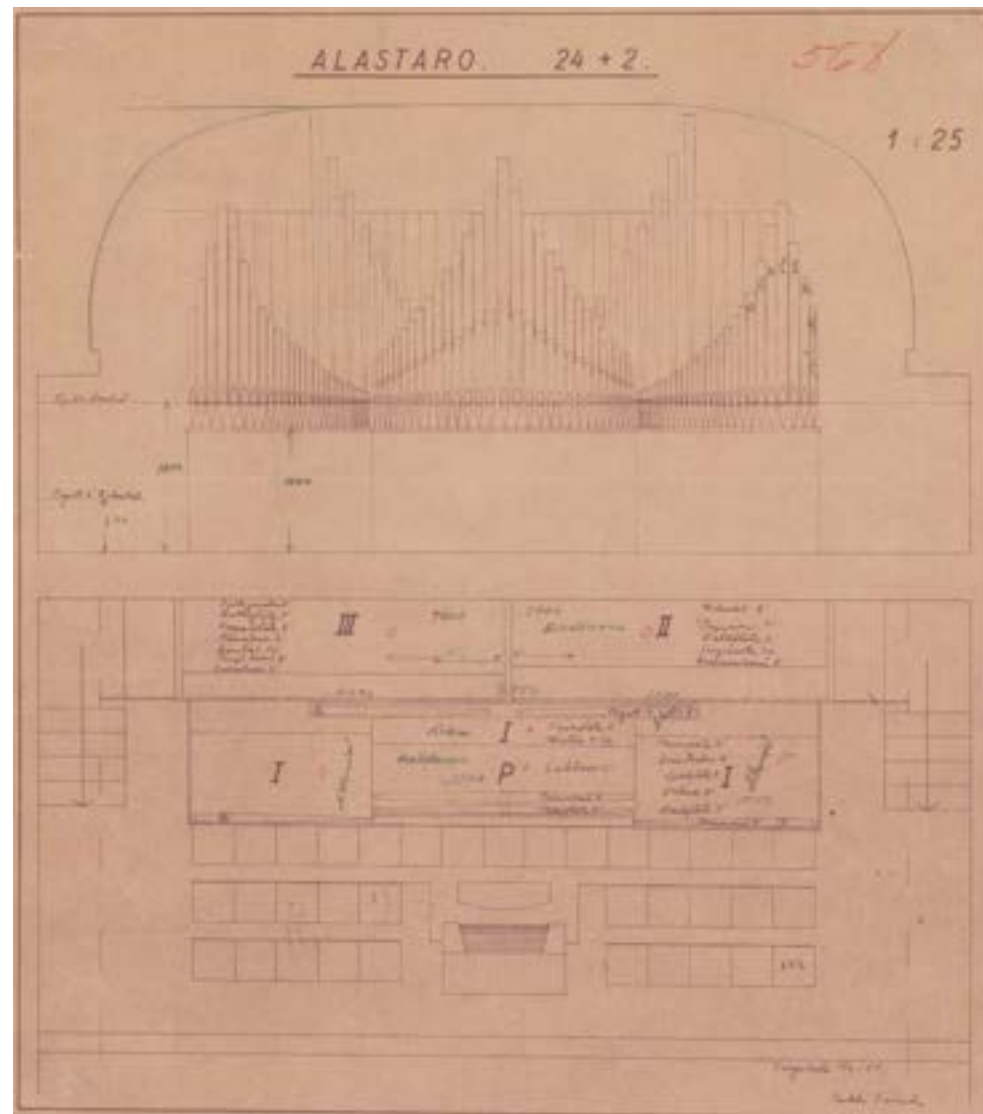

Vanhat urut päätettiin myydä Kirkkohallitukselle 400 000 markan hintaan. Tammikuulta 1954 on kuitenkin vielä pöytäkirjamerkintä, jonka mukaan kirkkohallitus olisi myöntänyt Merijärven seurakunnalle varat urkujen hankkimiseen Alastaron seurakunnalta. Kaupat tehtiin maaliskuussa 1954. Parven rakenteeseen ei tiettävästi tehty muutoksia urkujen asennuksen takia.

Urkuparven klaffituolit asennettiin samaan aikaan urkujen kanssa.

Vuonna 1953 asennetut Kangasalan urkutehtaan urut. Valokuvat tammikuussa 2025.

Kangasalan urkutehtaan suunnitelma urkujen sijoittelusta 1953. Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto.

1960-70 -luku

Tämän ajan muutokset koskivat pitkälti pintoja ja väritystä.

Julkisivumaalauksen sävyt suunnitteli arkkitehti Yki Nummi. Maalaustyöt suoritettiin kesällä 1969. Maalityyppinä käytettiin Pika-Teho lateksimaalia. Sisäpuolelta seinien eristyslevyllä peitetyt osuudet tapetoitiin kankaalla ja maalattiin vaalean ruskehtaviksi.

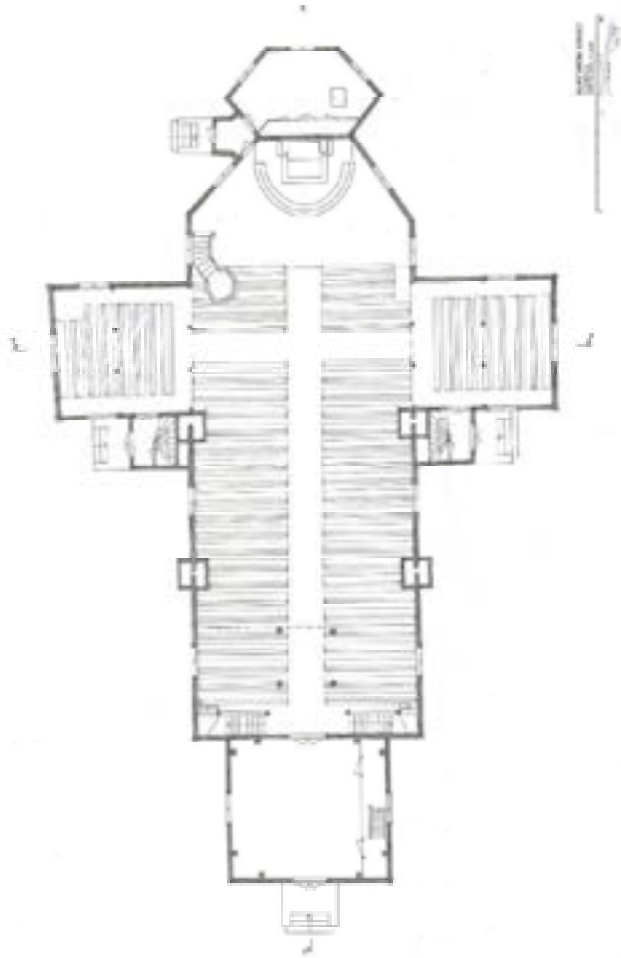
Urkuparvelle nousevan portaikon alla 1990-luvulla esiin otettua materiaalikerrostumaa seinässä. Ilmeisesti paperi ajoittuu 1800-luvun lopulle. 1970-luvun maalipintaa ei tässä ole otettu näkyville. Kuvattu 2024.

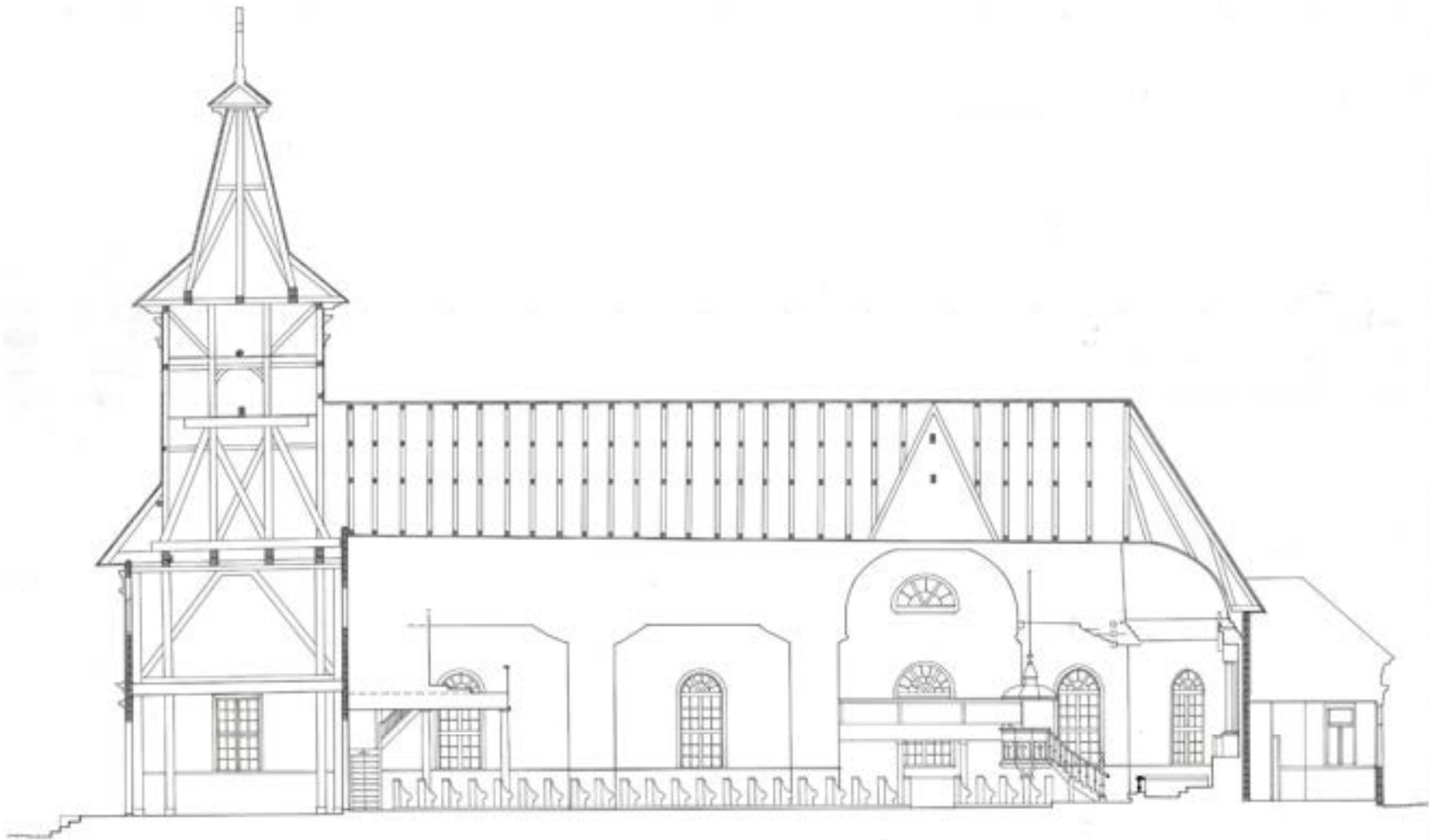

Urkuparvelle nousevan portaikon tukipilarissa 1990-luvulla esiin otettua maalikerrostumaa. Ylin esiinottokerros ajoittuu 70-luvulle. Kuvattu 2024.

Alastaron kirkon pohjapiirustus ja julkisivu. Ilmeisesti dokumentointipiirustuksia, jotka eivät suoraan liity suunnittelutoimenpiteeseen. Museoviraston kokoelmat.

Piirtänyt E. Jama ja V. Laine 1971.

Alastaron kirkon leikkauspiirustus. Ilmeisesti dokumentointipiirustus, joka ei suoraan liity suunnittelutoimenpiteeseen. Museoviraston kokoelmat. Piirtänyt E. Jama ja V. Laine 1971.

ALASTARON KIRKKO

1:100

1971

1990-luvun muutokset⁹²

Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio teki kattavan suunnitelman kirkon korjaus- ja muutostöistä vuonna 1993. Seuraavina vuosina korjattiin lahonneita lattiarakenteita, maalattiin kirkon julkisivu sekä tehtiin sisätilojen korjaus- ja muutostöitä.

Alastaron kirkon leikkauspiirustukset 1993. Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Leikkauspiirustuksina käytettiin kopioita Stenbäckin piirustuksista 1894, mikä osaltaan kertoo kirkon sisätilan muuttumattomuudesta.

Rakenteellisesti mittavin työ oli lattiarakenteen liki täydellinen purku, ryömintätilan orgaanisen materiaalin poistaminen, salaojitus, kapillaarikerroksen lisääminen ja tämän jälkeen lattiarakenteen rakentaminen takaisin. Vanhoja kantavia rakenteita käytettiin mittavasti uudelleen.

Lopulta kuitenkin valaistuksen integroiminen suoraan kattolaudan pintaan oli 1990-luvun kenties suurin näkyvä muutos kirkkosalissa. Valaistusta uusittiin myös muutoin. Lisäksi etummaisat penkkirivit poistettiin, jotta kuorin korotettua osaa saatiin hieman laajennettua. Tehtiin myös kuorin tasolle johtava ramppi. Sakaristoon rakennettiin wc ja pieni keittiö, sekä teknistä tilaa. Myös alttarin alueen verhoilut uusittiin.

⁹² Tämän kappaleen tiedot perustuvat Alastaron kirkon korjaustyön esisuunnitelmaan, Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio 1993, Kirkkohallituksen arkisto.

Valokuva 25.9.1995. Kirkon alapohjan korjaus. Loimaan kunta. Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto.

Tämän lisäksi pinnat lähinnä huoltomaalattiin. Koristemaalauksen osalta työt suoritettiin konservaattorin toimesta. Väriyysuunnitelman tueksi tehtiin väriyystutkimuksia. Uudet värisävyt etsittiin vastaamaan rakennusosien vanhoja sävyjä, mutta osin eriaikaisista kerroksista.

Lattiaa vuonna 1992 tutkittaessa korjaussuunnitelmaa varten, oli pääkannattajien kylkiin veistettynä löydetty nimikirjaimia ja vuosilukuja 1700- ja 1800-luvuilta. Näin on voitu olettaa, että vähintäänkin osa rakenteista on kuulunut jo Loimaalle 1751 rakennettuun kirkkoon. Suunnitelmassa todetaankin, että pyrkimyksenä on nimenomaan lattian korjaus, ei uusiminen. Lopulta salin lattian pääosa ilmeisesti jouduttiin sen huonon kunnan vuoksi pitkälti uusimaan. Kuorin lattialankkuja ei uusittu.

Kuvassa on kirkon itäjulkisivussa ylhäällä sijaitsevan ikkunan karmi. Karmin väriportaasta alas jatkuvassa osassa on erilainen profiili. Ikkunoiden puitteet on uusittu kirkkoa siirrettäessä 1841. Joitain ikkunoita uusittiin myös myöhemmin, mutta tämä kyseinen ikkuna on todennäköisesti yksi vanhoista säilyneistä. Kuvattu 2024.

Kuvassa on kirkon urkuparven kaide, johon on tehty väriporras. Kaide on oletettavasti 1800-luvun lopulta. Kaide uusittiin, kun ensimmäiset urut tuotiin kirkkoon 1882. Kuvattu 2024.

Eristyslevyillä ja kangastapetilla päällystetyt seinät oli määrä paperoida, mutta paperointia ei lopulta tehty, vaan uusi maalipinta toteutettiin suoraan kangastapetille.

Muita 1990-luvulla tehtyjä töitä olivat mm. sakariston kellarin tuulettuvuuden parantaminen, sakariston ja ristosakaroiden pikkuteisten kunnostus, ja portaikoiden alle sijoitettavien säilytystilojen rakentaminen.

Tornin osalta suunniteltiin laajemman esteettömän wc-tilan ja morsiustilan sijoittamista portaiden yhteyteen, mutta tämä ei toteutunut vaan seinälinja jäi 1950-luvulla rakennettuun sijaintiinsa. Tornin alaosaa suunniteltiin lämpimäksi ja näin ollen yläkertaan johtavaa aukkoa lämmöneristettäväksi. Morsiushuoneeksi suunnitellun tilan yhteyteen oli määrä tehdä myös pieni, kirkkosaliin antava ikkuna, mutta nämäkään muutokset eivät toteutuneet.

1990-luvun suunnittelussa, samoin kuin 1950-luvullakin pohdittiin kirkosta poistettujen rakennusosien näytteillä pitoa tornin toisessa kerroksessa. Tämän edistämiseksi ei kuitenkaan tehty toimenpiteitä.

Samalla kun muita toimenpiteitä suunniteltiin, tarkasteltiin mm. kattorakenteiden kuntoa. Rakenteita tuettiin pienissä määrin.

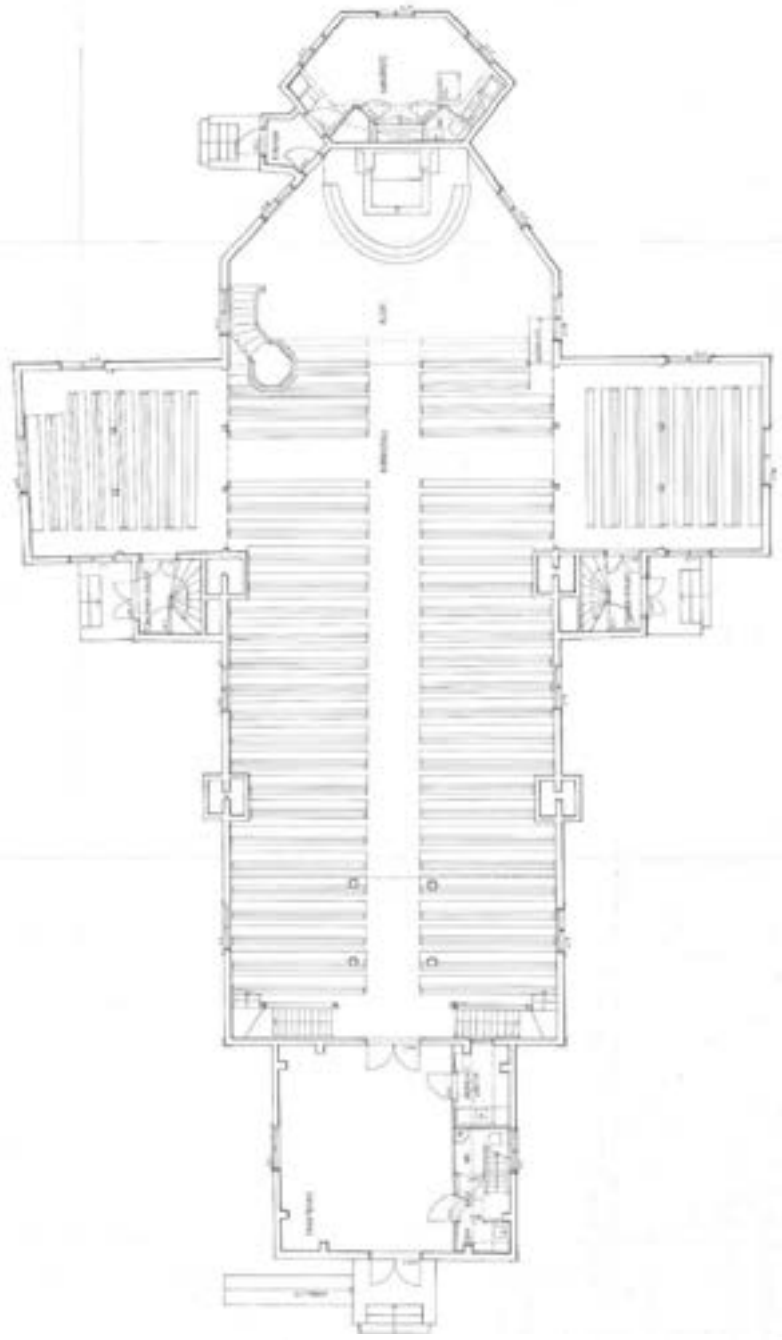
Ulkopuolen työt käsittivät 1960-luvun loppupuolen lateksin poistamisen kauttaaltaan ja korvaamisen öljymaalilla. Lisäksi tehtiin tarvittavia puupaikkakorjauksia julkisivun alaosiin ja osin myös alimpiin hirsiiin. Ikkunat kunnostettiin niin ikään hoitamalla käyntivarat, tiivistykset, liitokset ja kittaukset. Joitain ikkunoiden alaosia myös puupaikattiin. Pääsisäänkäynnin yhteyteen tehtiin luiska.

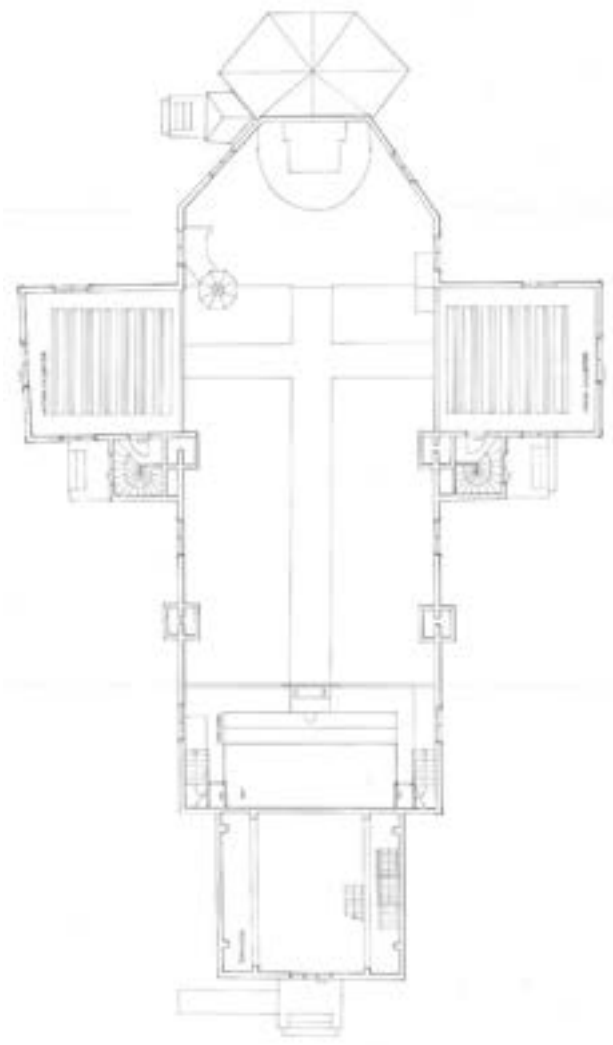
Alastaron kirkko 1990-luvulla saaneessaan asussa, kuvattuna 2025.

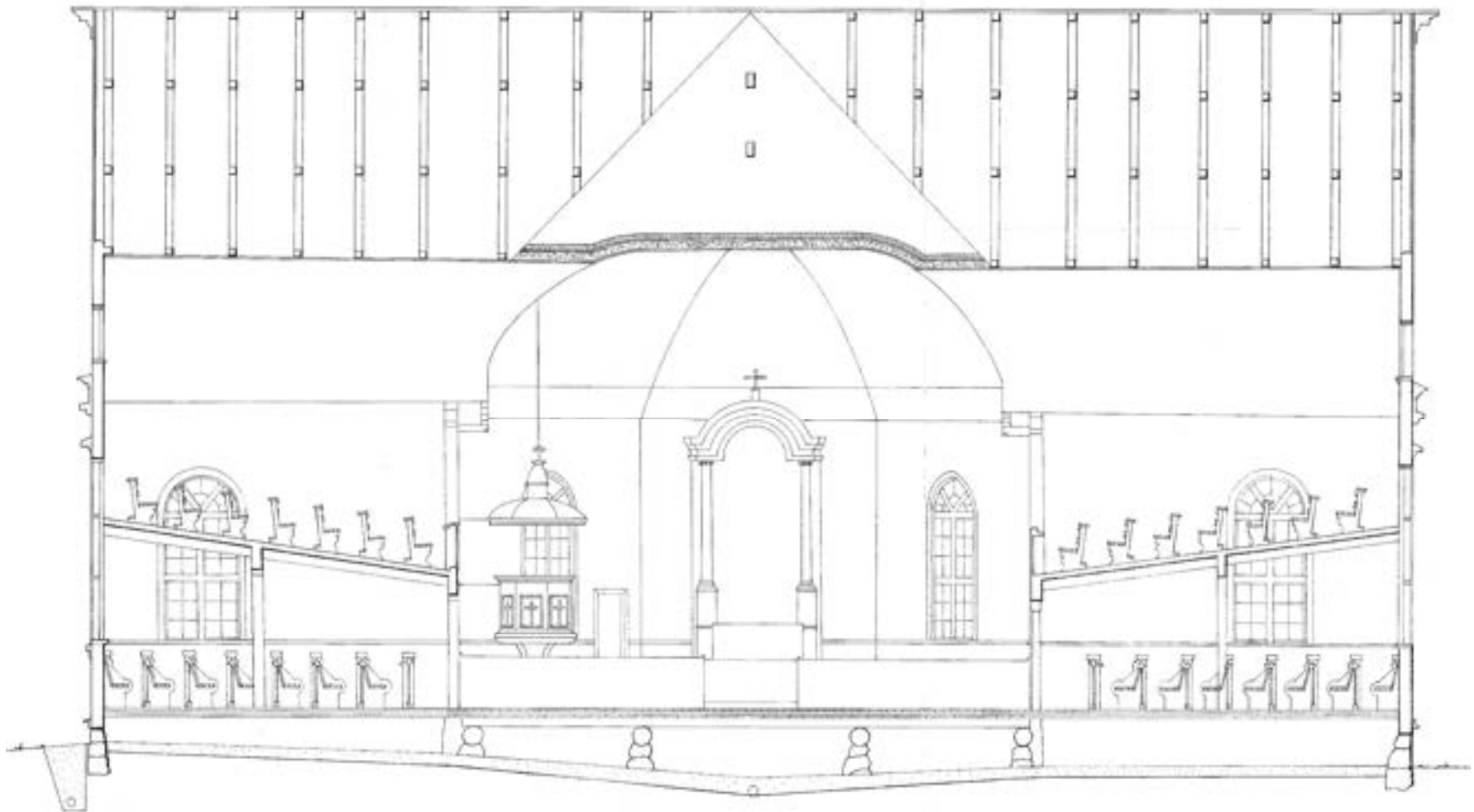

Valokuva 10.8.1997 korjaustyön kiitosjumalanpalveluksen jälkeen. Loimaan kunta. Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto. Kirkko on tämän selvityksen tekoaikaan samassa asussa kuin 1990-luvulla.

*Alastaron kirkon muutospiirustukset 1993. Vasemmalla pääkerros, oikealla parvikerros.
Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio*

Alastaron kirkon muutospiirustukset 1993, leikkaus. Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Piirustus perustuu 1971 piirrettyyn leikkauspiirustukseen V. Laine, E. Jama, Museoviraston kokoelmat. Laiho-Pulkkinen Raunion piirustus esittää yläpohjan eristyksen

ja ryömintätilan salaajituksen periaatteet. Lisäksi näemme, että kirkon sisätilaa ei muutettu rakenteellisesti tämän korjauksen myötä.

Alastaron kirkon perusmuoto, pitkänomainen keskilaiva kolmiseinäisine kuoripäytyineen, on alkuperäinen. Kuvassa näkyvät kirkkosalin ristinvarsiksi muutetut siivet olivat alkuperäisessä sommitelmassa matalia, erillisiä tiloja; sakaristo ja eteinen. Nykyistä eteishuonetta ja tornia ei alun perin ollut. Nykyinen vaalea sisävärimaailma on vuoden 1993 aikainen. Kuva 2024. Alastaron kirkon julkisivu etelästä 2000-luvun alussa. Loimaan kunta. Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto.

Muutokset uudella vuosituhanella

2000-luvulla kirkkoa ei ole korjattu merkittävästi. Tehdyt toimenpiteet liittyvät talotekniikkaan. Lisäksi on tehty tutkimus- ja suunnittelutyötä varsinkin julkisivun osalta. Reilu satavuotiaan julkisivun värikerrokset on tutkittu, ja suunnitelmat on laadittu julkisivun puukorjauksia ja huoltomaalausta varten.⁹³

⁹³ Alastaron kirkon julkisivujen värikartoitus 14.10.2024 Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Oy.

Arvoituksiksi jääneet muutoskohdat – kadonnut aineisto

Tornin portaiden mahdollisista muutoksista ei päästy tutkimuksen myötä varmuuteen. Vanhimpien kirkkoa esittävien piirustusten mukaan portaat olisivat olleet alun perin tornin länsisyrjällä. Arviolta 1950-luvun paikkeilta olevassa signeeraamattomassa pohjakuvassa portaat ovat itäsyryllä, mutta lähtevät heti oven luota ja kiertävät tornin sen syrjiä pitkin.

Tornin seinissä tai sisätiloissa ei kuitenkaan ole näkyvissä mitään, mikä viittaisi portaiden aiempiin toisiin sijainteihin. Ei myöskään ole tiedossa mitään sellaista toiminnallista muutosta, joka perustelisi portaiden siirtämistarpeen.

Kokonaisuutta arvioiden on todennäköistä, että nykyiset torniin johtavat portaat ovat tornin rakennusvuodelta ja alkuperäisellä paikallaan.

Vaikka muutoksia on mahdollista tulkita varsin pitkälle mm. inventaarioiden perusteella, antaisivat piirustukset lähteenä täsmällisempää tietoa. Pehr Johan Gylich tiedetään suunnittelijaksi kirkon siirrossa ja uudelleen pystytyksessä Loimalta Alastaroon, mutta hänen laatimansa piirustukset ovat olleet kadoksissa ainakin 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Tätäkin tutkimusta laatiessa on pöyhitty erinäisiä arkistoja; Alastaron kirkkoa suoraan koskevien arkistojen lisäksi myös Turun kaupunginarkistoa, Museoviraston, Kirkkohallituksen, Arkkitehtuurimuseon ja Museokeskuksen arkistoa niiden löytämiseksi, mutta tuloksetta.

Arvoitukseksi jäi myös kirkon vanhaa saarnastuolia koskeva ristiriitainen aineisto. Esiin tulleiden seikkojen valossa näyttää kuitenkin siltä, että Loimaan emäkirkon saarnastuoli siirrettiin aluksi kirkon mukana Alastaroon. Josef Stenbäckin uuden saarnastuolin myötä vanha saarnastuoli siirrettiin Turun linnan museoon, missä se tuhoutui toisen maailmansodan alettua. Saarnastuolia koskevat johtolangat on esitelty tarkemmin asiaankuuluvassa kappaleessa.

Kellotornin muutoksista ja mm. kellojen kannattavan rakenteen alkuperästä ja ajoituksesta ei ole varmaa tietoa. Kuitenkin, koska kirkosta tiedetään poistetun sapluunakuvioidun koristellut sidehirret 1800-luvun lopulla, ja koska kelloja kannattava rakenne on tehty sapluunakuvioiduista hirsistä, on varsin todennäköistä, että juuri sidehirret ovat päätyneet uusiokäyttöön kellotorniin.

Lähteistä ei selviä, kuka suunnitteli vuonna 1893 asennetun ruodekuvioidun alakaton. Useissa tutkimuksissa katon muutos yhdistetään Josef Stenbäckin 1894 suunnittelemaan kokonaisvaltaiseen muutostyöhön, mutta tosiasiasa alakatto paperoitiin ja ruoteet lisättiin jo 1893 samassa yhteydessä, kun kirkkoon asennettiin kamiinalämmitys ja ikkunat tuplattiin. On epätodennäköistä, että Stenbäck olisi suunnitellut alakaton muutosta jo tuolloin, sillä muutaman vuoden kuluttua tehdyssä remontissa hän muutti em. alakaton koristemaalauksia. Myöskään pöytäkirjojen mukaan Stenbäck ei ollut mukana kirkkohankkeessa vielä 1893.

1950-luvun palauttavien korjausten B. Strömmerin ja P. Riihimäen laatima piirustusaineisto on pitkälti kadonnut. Tämän ajan muutostöistä on kuitenkin paljon kirjallista tietoa, eikä kyseinen aika ole kaukana, joten näistä vaiheista olemme melko varmallalla pohjalla.

Kaiken kaikkiaan aineiston valossa on ollut mahdollista muodostaa kattava kuva Loimaan emäkirkon - Alastaron kirkon muutoshistoriasta.

Josef Stenbäckin 1894 suunnittelema saarnastuolin porras. Ikkunan karmi ja ulkopuite ovat vuodelta 1841, sisäpuite vuodelta 1882. Seinien, lattioiden ja ikkunoiden Pintakäsittelyt ovat 1990-luvulta.

4. Säilyneisyys

Julkisivu

Alastaron kirkko kuvattuna tammikuussa 2025. Kirkko on 1800-luvun lopun asussa, tosin pääläivan pääikkunat ja ristivarsien lunetit ja rosetti vuodelta 1841. Paanukate on uusittu viimeksi 1990-luvulla. Nykyinen maalipinta ja sisäänkäynnin ramppi myös 1990-luvulta.

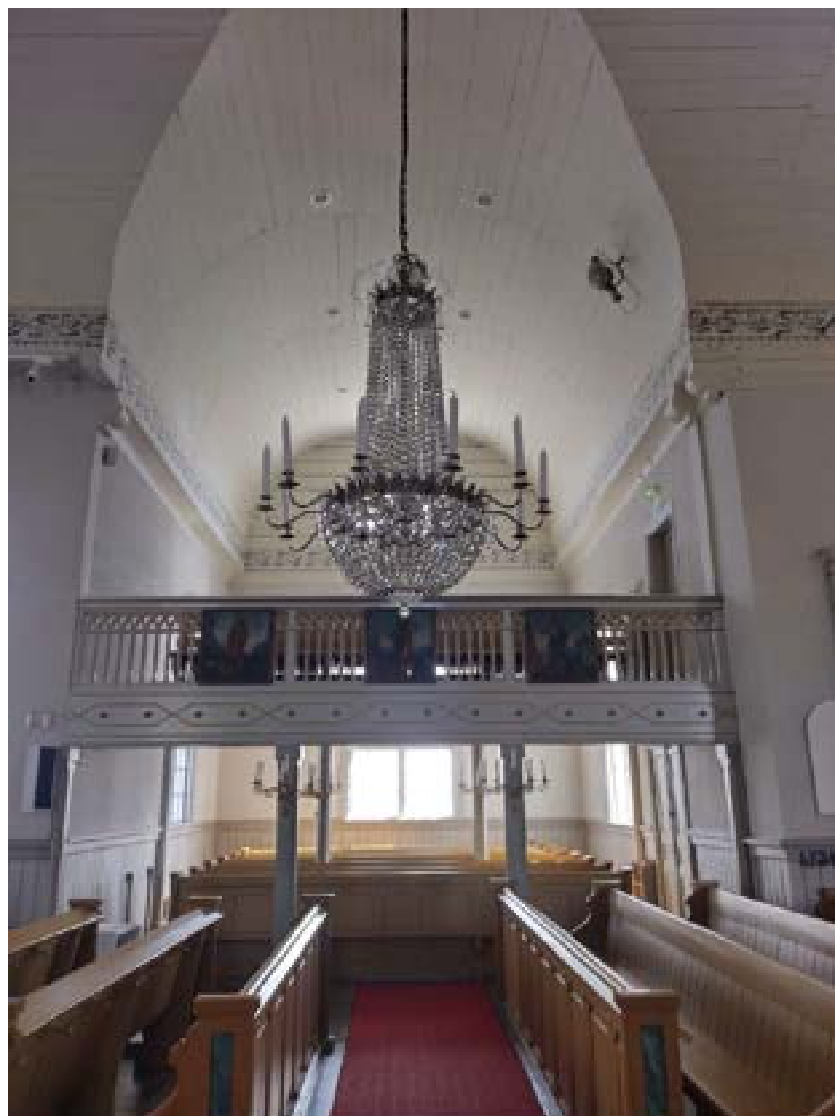
Kirkkosali

*Alastaron kirkko kuvattuna
toukokuussa 2024. Alttarilta
kohti urkuparvea.*

*Alastaron kirkko
kuvattuna
toukokuussa 2024.
Urkuparvelta
kohti alttaria.*

*Alastaron kirkko
kuvattuna
toukokuussa 2025.
Vasemmalla kohti
läntistä parvea,
oikealla kohti itäistä
parvea.*

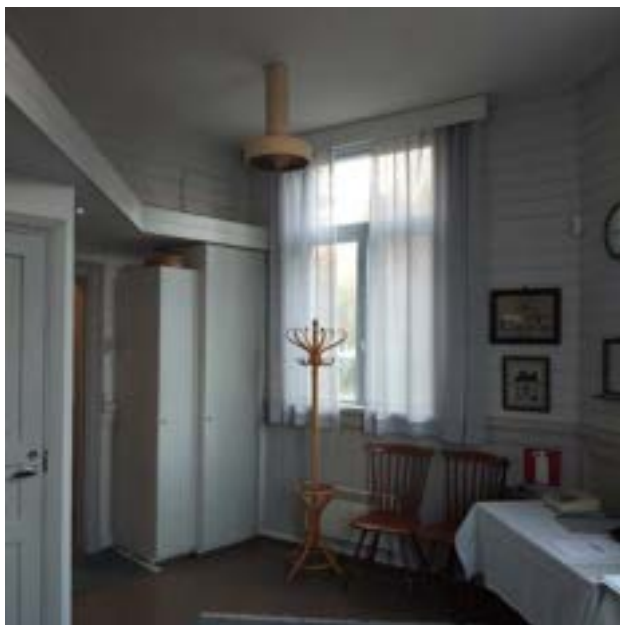

Yksityiskohtia Alastaron kirkon kirkkosalin sisätilan pinnoista, kuvattuna toukokuussa 2025.

Sakaristo

Alastaron kirkon sakaristo kuvattuna toukokuussa 2025.

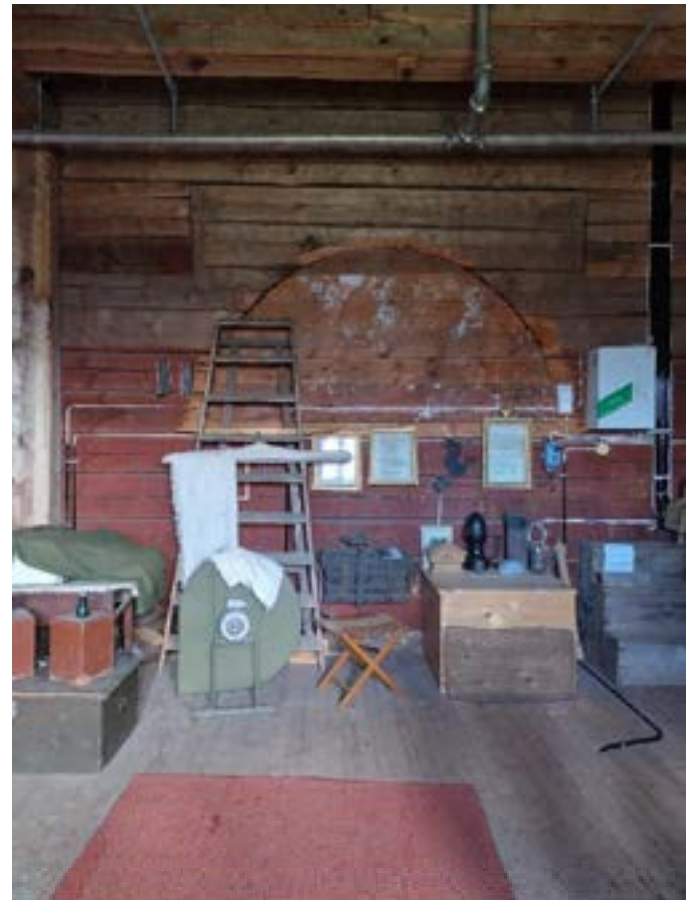
Tornin alaosa

Tornin alaosa kuvattuna toukokuussa 2025. On epäselvää, milloin pinnat on paneloitu nykyiseen asuunsa. Mahdollisesti se on tehty vasta 50-luvulla. Tornin toiseen kerrokseen johtavan portaan viereinen seinä on vailla paneelia ja vanha roiskemaalauus on näkyvissä.

Tornin kerrokset

*Vasemmalla: Torniin nouseaan pääkerroksen tasolta tikasmaista porrasta pitkin.
Keskellä: Toisesta kerroksesta nouseaan ylös kellojen samanlaista porrasta kuin ensimmäisestä toiseen kerrokseen. Oikealla: Tornin kirkkosalin vastaisella seinällä on näkyvissä 1882 ummistettu ikkuna-aukko.*

*Vasemmalla: Kirkonkellot ovat tornin kolmannessa kerroksessa.
Keskellä: Kellot on kannatettu hirsistä tehdyn telineen avulla. Oikealla: Hirsien pinta on koristeltu samanlaisella sapluunakuviolla kuin kirkkosalin katon alaosassa oleva koristekuviointi. Tiedetään että nykyisten siderautojen sijaan kirkkolaivan poikki kulkivat*

aiemmin sidehirret. Nämä hirret olivat Aaltoyliopiston arkistossa säilytettävän valokuvan mukaan (s. 32) koristetut samoin kuin kattojen alareunat. Valokuvissa 1895 ei enää näy sidehirsiiä vaan sideraudat. Näin ollen on mahdollista, että kelloja kannattavat rakenteet on uusittu samoihin aikoihin ja materiaalina käytetty em sidehirsiiä.

Yhteenveto muutoksista - yleiskatsaus säilyneisyyteen

Julkisivut

Kirkon julkisivut ovat muuttuneet sen liki 300 vuotisen historian aikana merkittävästi. Ensimmäiset yhdeksänkymmentä vuotta Loimaalla emäkirkkona palvellessaan kirkko koostui yhdestä päävolyyymista; kirkon päälaivasta, jonka pitkällä sivuilla oli matalammat osuudet, eteinen ja sakaristo. Kirkko oli muodoltaan varsin yksinkertainen, samoin julkisivu yksityiskohdiltaan. Pystylautaa, punamultaa ja tervattu paanukate. Pieniruutuiset, vaatimattoman kokoiset ikkunat. Loimaalla kirkko sijaitsi hirsiaidalla ympäröidyn kirkkomaan sisällä siten, että kuori oli kohti länttä.

Kun kirkko purettiin 1839 ja pystytettiin uuteen paikkaansa Alastaroon 1840-41, sen julkisivut säilyivät edelleen samanhenkisinä. Tosin sen volyyymi muuttui, kun päälaivaa korotettiin muutaman hirsikerran verran ja sivukehikot korotettiin pääkehikon korkeuteen. Lisäksi etuosaan rakennettiin torni. Kattorakennetta muutettiin siten, että katon kulma loiveni. Paanu pysyi vesikatteen materiaalina. Punamullatut pystylaudat siirrettiin kirkon rakenteen mukana Loimaalta, joten julkisivun yksinkertaisuus säilyi niiltä osin. Ikkunoita suurennettiin ja niitä lisättiin. Ikkunoiden yläosiin tehtiin lunetit. Myös korotettujen sivukehikoiden päätyihin ja urkuparven sekä torniosan seiniin tehtiin lunetti-ikkunat. Sakariston ikkunat olivat pienemmät kuin kirkon muut pääkerroksen ikkunat. Eteisessä ei ollut ikkunoita, vain ovi. Tornin alaosassa ei ollut ikkunoita.

Kirkkorakennus pystytettiin Alastaron kirkkomaalle pohjois-eteläsuuntaisena, kun Loimaalla se on ollut itä-länsisuuntainen. 1878 sakariston eteläseinään tehtiin mahdollisesti ovi. Tätä ovea kuitenkin näy enää 1895 valokuvassa. Oletettavasti näihin aikoihin silloisen sakariston muita pienemmät ikkunat suurennettiin vastaamaan muita pääkerroksen ikkunoita.

Julkisivu muuttui merkittävästi 1800-luvun lopulla, kun kirkon kuorin jatkeeksi rakennettiin uusi sakaristo ja pieni eteinen. Lisäksi tehtiin uudet pikkueteiset vanhan sakariston ja eteisen kylkiin; käynti sivuparville kulki nyt näiden uusien eteisten kautta. Torninkin alaosa, jota nyt alettiin käyttää pääeteisenä, sai ikkunat. Kirkon alkuperäinen sisäänkäynti eli nykyisen itäsakaran päätyovi muutettiin ikkunaksi. Tornin toisen kerroksen ikkuna muutettiin nykyiseksi kolmijakoiseksi kaari-ikkunaksi. Tornin yläosan luukut vaihdettiin. Huomionarvosta on, että päälaivan pääkerroksen ikkunat sekä muut lunetti-ikkunat sekä päätyjen rosetti-ikkunat säilytettiin tässä muutostyössä, eli ne ovat vuodelta 1841. Uudet ikkunat sovitettiin esteettisesti näihin vanhoihin. Julkisivulaudoitus uusittiin kokonaisuudessaan. Leveä, yksinkertainen pystylauta vaihdettiin nykyiseen listoituksin jäseneltyyn kapeampaan ponttilautaan, joka on asennettu rakennuksen alaosissa pystyyn ja yläosissa vaakaan. Ikkunat saivat nykyiset koristeelliset, uusrenessanssityyliset listoitukset, jossa paino on etenkin ikkunoiden yläosissa. Räystäslistaa koristeltiin konsolein. Samalla väritys muuttui punamullatusta vaaleammaksi ja maalin tyyppi öljymaaliksi. Pääeteisen eli tornin ulko-ovi on vuodelta 1893, sillä se vaihdettiin, kun kirkkoon asennettiin kamiinat. 1800-luvun lopun jälkeen Alastaron kirkon julkisivu on muuttunut vain värisävyiltään.

Sisätilat

Kirkon sisätilat ovat nekin kokeneet muutaman täydellisen muodonmuutoksen. Loimaalle rakennettu emäkirkko oli nykyistä matalampi, ja sen sisätila käsitti ainoastaan päälaivan kuoreineen. Ristisakarit olivat olemassa, mutta ne eivät kuuluneet kirkkotilaan. Tornia ei ollut, vaan kirkkoon käytiin etelästä asehuoneen kautta (nykyinen itäinen ristisakara).

Tiedämme että Loimaalla sijaitessaan kirkossa oli nykyisessäkin kirkossa sijaitseva urkuparvi sekä alttarikehystys ja alttarikaide. Kirkon penkkien ulkonäköä emme tiedä, sillä ne on uusittu kirkkoa siirrettäessä.

Voidaan olettaa, että kirkon lattialankut ovat olleet maalaamattomat ja hirsiseinät näkyvillä. Seinät ja kattokin ovat saattaneet olla pitkään täysin vailla pintakäsittelyä. Saarnastuoli, alttarikaiteet ja parven kaide ynnä muut tärkeät sisustuselementit ovat olleet pellavaöljymaalein maalatut jo

varhaisessa vaiheessa. Todennäköisesti kuoria vastapäätä olevan parven kaide on ollut peilikaide.

Kirkkoon on tullut huomattavasti vähemmän valoa kuin tänä päivänä. Ikkunat ovat olleet pienemmät ja pieniruutuiset, oletettavasti lyijylasiset. Myös kuorin päädyssä alttarin takana on ilmeisesti ollut ikkuna. Talviaamuisin kirkko on ollut kylmä ja pimeä.

Vuonna 1791 kirkkoon tehtiin lisätilan tarpeessa matalat sivuparvet, joiden peilejä koristamaan tehtiin 12 apostolin kuvaa. Näistä apostoleista on vielä neljä jäljellä. Koska tämäkään ei tuonut tarpeeksi tilaa Loimaan kasvavalle kirkkokansalle, myytiin kirkko kaikkineen alastarolaisille. Vuosien 1839-41 kirkko purettiin, siirrettiin, ja koottiin uudelle, nykyiselle paikalleen. Alkuperäistä perusmuotoa korotettiin, ja lisäksi myös sakaristo ja asehuone korotettiin kirkkolaivan korkoon. Ristisakarot olivat kuitenkin vielä pääkerroksen tasalla erillistä tilaa, mutta sakariston ja asehuoneen päälle tehtiin parvet. Parville tuli valoa päädyissä olevista lunetti-ikkunoista. Kaikki ikkunat suurennettiin ja niiden päälle tehtiin lunetti.

Kirkon päätyyn rakennettiin torni, jonka läpi saatiin valoa kuoria vastapäätä olevalle vanhalle parvelle. Uudet parvien kaitet rakennettiin todennäköisesti vanhan parven mallin mukaisiksi. Kirkossa oli siirron jälkeen paljon tuttuja yksityiskohtia kuten saarnastuoli, alttaritaulun kehystys ja alttarin kaide. Nyt sisätila kuitenkin myös paneloitiin ja yksityiskohtia, kuten parven kannattajat, alttarin pylväät ja seinän alaosat marmoroitiin. Seinien yläosat roiskemaalattiin.

Penkit uusittiin ja ne oli maalattu setripuun ja mahongin värisiksi. Ovet olivat yksilehtiset ja leveät. Sivuparville ja saarnastuoliin noustiin ristisakaroissa olevia portaita pitkin.

Viimeistään seuraavalla vuosikymmenellä alakatto maalattiin valkoisella liimamaalilla, ja kattokruunujen kiinnityskohtiin maalattiin sinisellä ja keltaisella koristekuviointi. Myös koko alakaton alareuna koristettiin ornamentein. Alttaritaulun ympärille maalattiin massiivinen sinivoittainen drapedia.

Vielä 1800-luvun loppupuolella kirkko sai ensimmäiset urkunsu, jolloin parven kaide muutettiin. Nykyinen urkuparven kaide onkin tältä ajalta. Urkujen taakse jäänyt lunetti-ikkuna ummistettiin. Pian tämän jälkeen

kirkkoon asennettiin kamiinat. Ikkunoihin lisättiin sisäpuutteet ja ovet uusittiin nykyisen kaltaisiksi peilioviksi. Pääovi on tältä ajalta. Lattiaa korjattiin ja katto paperoitiin. Kattoholveihin tehtiin ruoteita imitoiva koristelu kapeista rimoista.

Vuonna 1896 Kirkko sai nykyisen muotonsa. Koska uusi sakaristo lisättiin nyt kuorin taakse, ja pääkäynti kirkkoon siirrettiin tornin alakerran kautta, voitiin ristisakarot liittää kokonaisuudessaan osaksi kirkkosalin tilaa. Sivuparviin tehtiin sorvattujen pylväiden kannattamat avokaiteet. Kiinteää sisustusta uusittiin laajasti mm. kirkonpenkit ja saarnastuoli. Alttarin aluetta muutettiin. Alttaritauluksi asennettiin suurikokoinen kullattu krusifiksi. Aiemmin marmoroidut pylväät muutettiin ruskean sävyisiksi. Altaria ympäröinyt drapedia peitettiin.

Seuraavat suuret muutokset tulivat tekniikan muodossa. Vuonna 1952 kirkkoon saatiin sähkövalo ja sähkölämmitys. Enää jumalanpalvelukseen ei tultu pimeään ja kylmään kirkkoon, vaan valoisaan ja suhteellisen lämpimään.

Suurin muutos 1950-luvulla oli kuitenkin ehkäpä ajan mielipideilmapiiri, joka muuttui siten, että kirkon 1800-luvun lopulla tehdyt muutokset nähtiinkin nyt liiallisina, ja sisätiloja haluttiin palauttaa lähemmäs 1800-luvun alun aikaa.

Sivuparvien kaitteet yhtenäistettiin urkuparven kaitteen kanssa. Sisustusta pyrittiin entistämään ja värytystä uusittiin. Katon ruodejäljitelmät poistettiin. Kattokruunujen kiinnityskohtien ja katon alareunan koristekuviot sekä alttarikehystä ympäröivä drapedia entistettiin. Penkkien yksityiskohtia yksinkertaistettiin ja alttari restauroitiin. Vanha alttaritaulu palautettiin näkyville kultaisen krusifiksin alta. Kirkon sisäseinien yläosa peitettiin eristyslevyllä ja roiskemaalattiin vastaamaan 1840-luvun pintaa. Kirkko sai myös uudet urut. Seuraava mittavampi korjaus tehtiin 1990-luvulla. Muutokset käsittivät kuitenkin lähinnä pintojen muutoksia.

Sakaristoon rakennettiin tekninen tila, wc, ja keittiö. Valaistusta uusittiin, ja osa kirkkosalin valoista upotettiin suoraan alakattoon.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kirkko on kasvanut liki kolmen sadan vuoden aikana niin konkreettisesti korkeus- ja pituussuunnassa, kuin kuvainnollisesti syvyysuunnassakin. Uudet kerrokset ovat pääosin tulleet peittämään vanhoja, mutta joitain elementtejä on myös täysin poistettu ja korvattu uusilla.

Tänä päivänä niin kirkon ulko- kuin sisätiloissakin on havaittavissa elementtejä sen kaikilta muutosajoilta, myös aivan varhaisimmilta rakennushetkiltä.

Vasemmalla: Torni kuvattuna etelästä. Torni lisättiin kirkon eteläpuolelle 1841. Julkisivu muutettiin nykyisen kaltaiseksi 1895-96.

Oikealla: Tornin läntinen julkisivu, johon lisättiin ikkuna 1895-96. Julkisivu maalattiin viimeksi 1990-luvulla, jonka toimenpiteen tieltä vanhat maalikerrokset poistettiin.

Säilyneisyyskaaviot

Pohjapiirros pääkerros.

Merkinnot tehty Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio pohjapiirustukseen vuodelta 1993.

1751 kirkon rakentamisaikaiset, tähän päivään asti säilyneet elementit. Hirsirunkorakenne pääosiltaan, alttarin kehys ja kaide, urkugarven pilarit ja portaat. Myös osa lattiarakenteesta, mahdollisesti osa yläpohjan rakenteesta ja alakattolaudoitus.

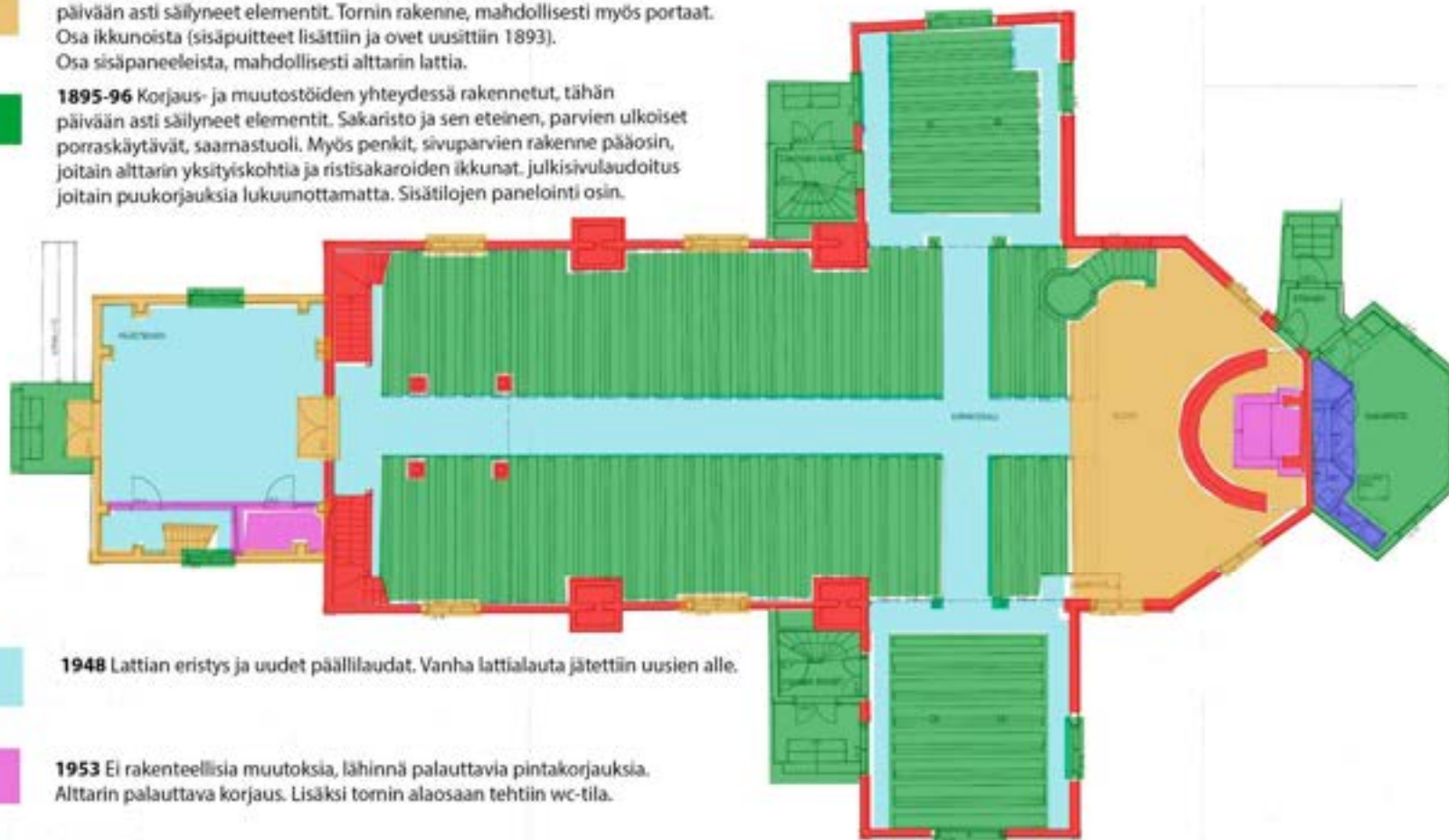
1841 Kirkon nykyiseen sijaintiin siirron yhteydessä rakennetut, tähän päivään asti säilyneet elementit. Tornin rakenne, mahdollisesti myös portaat. Osa ikkunoista (sisäpuutteet lisättiin ja ovet uusittiin 1893). Osa sisäpaneeleista, mahdollisesti alttarin lattia.

1895-96 Korjaus- ja muutostöiden yhteydessä rakennetut, tähän päivään asti säilyneet elementit. Sakaristo ja sen eteinen, parvien ulkoiset porraskäytävät, saamastuoli. Myös penkit, sivuparvien rakenne pääosin, joitain alttarin yksityiskohtia ja ristosakaroiden ikkunat. julkisivulaudoitus joitain puukorjauksia lukuunottamatta. Sisätilojen panelointi osin.

1948 Lattian eristys ja uudet päällilaudat. Vanha lattialauta jätettiin uusien alle.

1953 Ei rakenteellisia muutoksia, lähinnä palauttavia pintakorjauksia. Alttarin palauttava korjaus. Lisäksi tornin alaosaan tehtiin wc-tila.

1994-96 Ei rakenteellisia muutoksia. Sakariston tekninen tila, keittiö ja wc. Lisäksi sisäkorjauksia ja julkisivun korjauksia.

Pohjapiirros parvikerros.

Merkinnöt tehty Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio pohjapiirustukseen
vuodelta 1993.

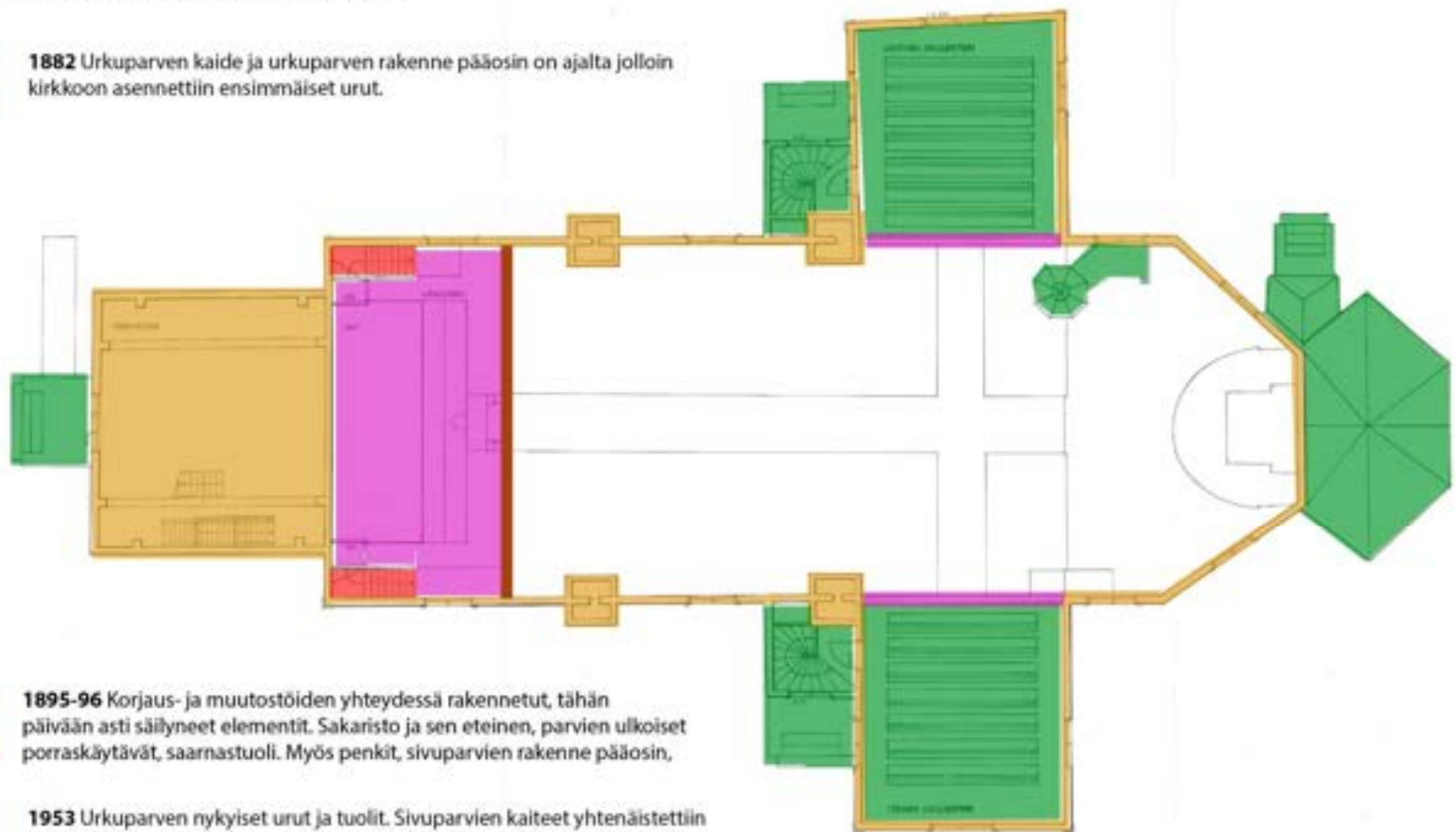
1751 kirkon rakentamisaikaiset, tähän päivään asti säilyneet elementit. Urkuparvelle nousevat portaat.

1841 Kirkon nykyiseen sijaintiin siirron yhteydessä rakennetut, tähän päivään asti säilyneet elementit. Tomin rakenne, mahdollisesti myös portaat. Hirsikehikoiden yläosat (rakennusta korotettiin kun se siirrettiin nykyiselle paikalleen) Osa ikkunoista (sisäpuutteet lisättiin 1893).

1882 Urkuparven kaide ja urkuparven rakenne pääosin on ajalta jolloin kirkkoon asennettiin ensimmäiset urut.

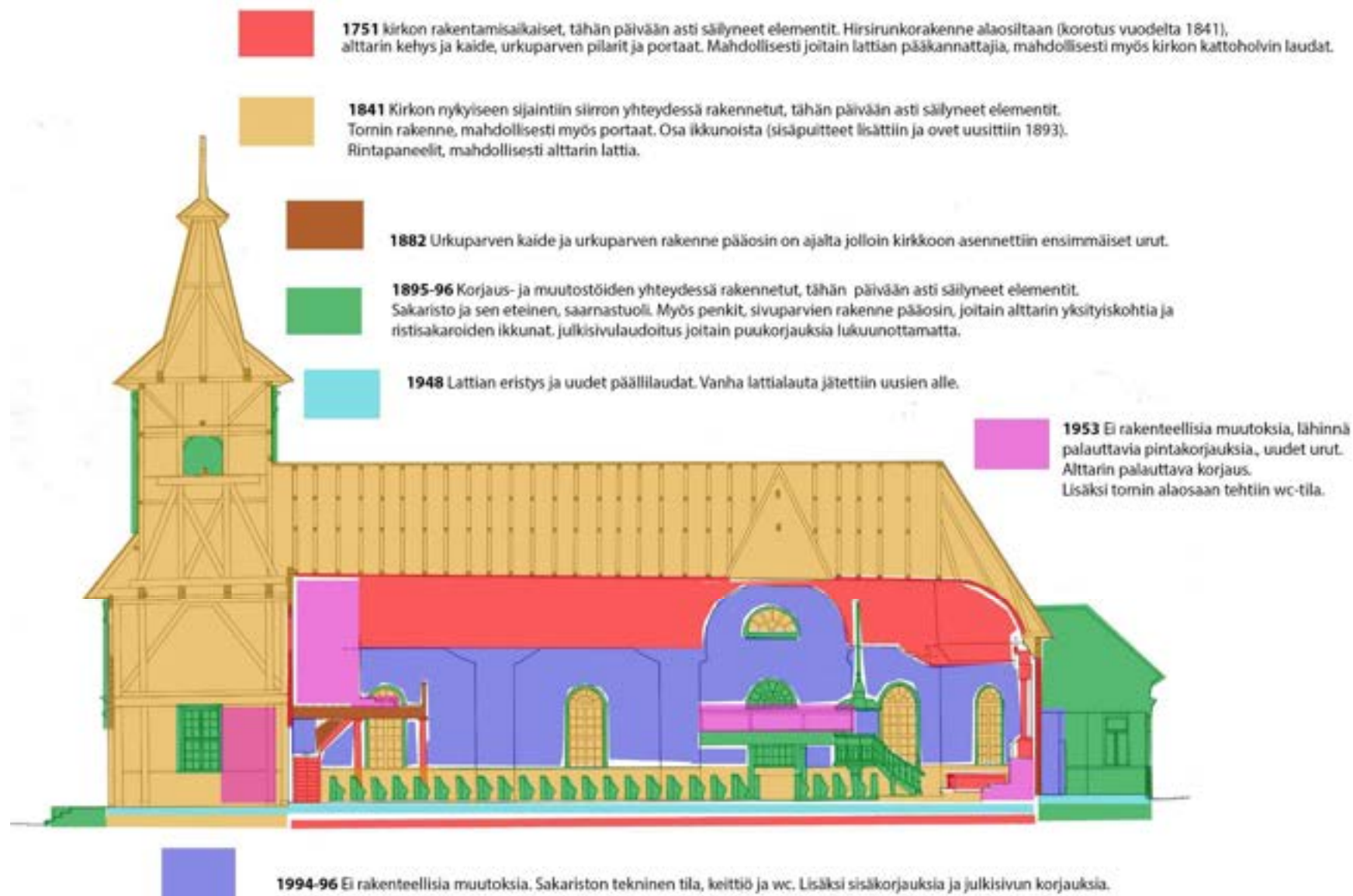
1895-96 Korjaus- ja muutostöiden yhteydessä rakennetut, tähän päivään asti säilyneet elementit. Sakaristo ja sen eteinen, parvien ulkoiset porraskäytävät, saarnastuoli. Myös penkit, sivuparvien rakenne pääosin,

1953 Urkuparven nykyiset urut ja tuolit. Sivuparvien kaiteet yhtenäistettiin urkuparven kaiteiden kanssa.

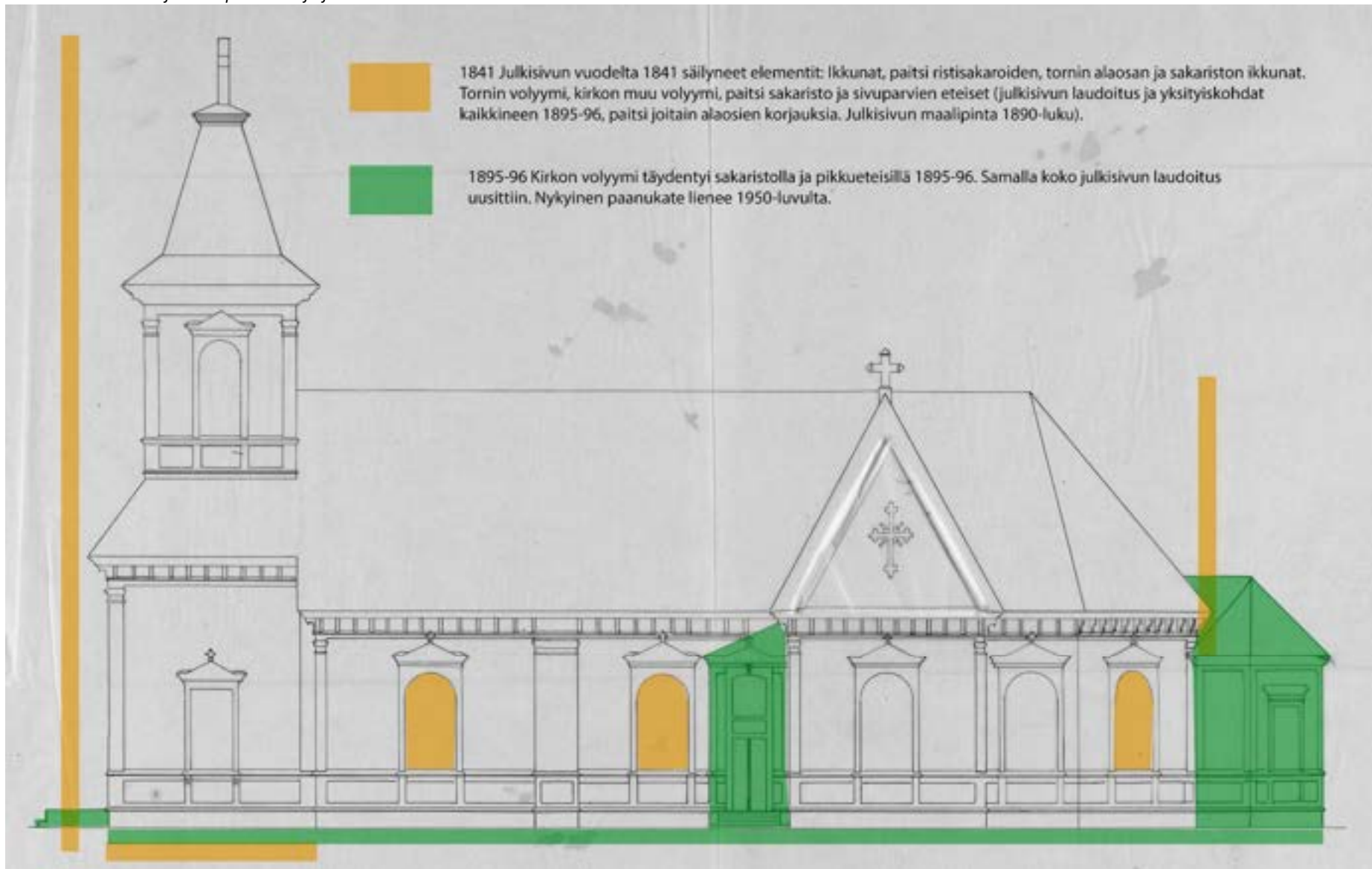
Leikkauspiirros.

Merkinnöt tehty leikkauspiirrokseen vuodelta 1971 E.Jama ja V.Laine,
Museovirasto.

Julkisivupiirros.

Merkinnät tehty signeeraamattomaan ja ajoittamattomaan, Kansallismuseon kokoelmista olevaan julkisivupiirroksen jäljennökseen.

5. Arvot ja niiden säilyttämisen keinot

Alastaron kirkko ympäröivässä maisemassa 1841 - 2024

Tutkimuksen alainen kirkkorakennus on sijainnut alun perin, liki sata vuotta, toisaalla. Kirkko oli rakennuspaikassaan Loimaalla, Loimijoen länsipuolella, mitä todennäköisimmin alueen korkeimmalle kohoava rakennus, vaikkei siinä vielä ollut tornia. Se sijaitsi massiivisen kirkkoaidan ympäröimänä. Sisään kirkkomaalle käytiin etelässä sijaitsevan erillisen tornin läpi ja edelleen kirkkoon kuljettiin kirkkolaivan eteläpuolella sijaitsevan matalan eteisen läpi.

Vaikka sijainti ja maisema ovat muuttuneet, on yksi olennainen asia säilynyt; kirkko on edelleen ympäristönsä korkein rakennus ja maamerkki. Sitä katsotaan ja se voidaan nähdä jo kaukaa. Nykysijainnissa tämä on mahdollista etenkin etelästä ja idästä, heikoimmin pohjoisesta. Tätä arvoa on kaikin keinoin vaalittava. Ympäröivä kirkkomaa osaltaan pitää huolen siitä, ettei kirkkorakennuksen lähelle asetu massalla tai korkeudella kilpailevaa toista rakennusta.

Mitä avoimempaa kirkkoa ympäröivä alue voidaan pitää, sitä paremmin sen maamerkkimäinen luonne säilyy.

Arvo: maamerkkimäisyys

Säilyttämisen keinot: Ei korkeaa tai massiivista lisärakentamista lähelle kirkkorakennusta.

---

⁹⁴ Onko genius loci kiinnittynyt ja siirrettävissä rakenteiden mukana vai onko rakennuspaikka olennainen osa rakennuksen olemusta? Yleensä rakennusten muutoksia arvioidaan pitäen rakennusosien vaihtumista kiinteästä rakennusrungosta taitekohtina rakennusarkeologisessa mielessä. Tämä onkin käytännöllinen tapa yleensä varsin paikallaan pysyvien rakennusten kohdalla. Tästä esimerkkinä ikkunoiden uusiminen; Ikkuna katsotaan alistaiseksi osaksi rakennusta eikä ikkunan vaihtaminen vielä muuta rakennusta toiseksi. Uudesta

Käyttäjien tarpeiden muutosten vaikutus kirkkorakennukseen 1751-1839 ja 1841 -

Alkuperäinen sijainti, sekin Loimijoen varrella sen yläjuoksuun oli oletettavasti ympäristönä varsin samanlainen, kuin paikka, johon rakennuksen hirret pystytettiin uudestaan.

Kun rakennus kävi rakentajilleen Loimaalla liian ahtaaksi, sen käyttöarvo nähtiin toisaalla niin korkeaksi, että se kannatti purkaa, siirtää ja pystyttää toisaalle. Kirkko muutti Alastaroon. Tämän jälkeen käyttäjien tarpeet ovat edelleen muuttuneet, lähinnä tilatarpeen kasvaessa siten, että kirkkoa on laajennettu. Myös lämmitys- ja valaistustekniikkaa sekä rakennuksen vaipan lämmönpitävyyttä on kunkin aikakauden mukaisesti muutettu.

Yhtenä kirkon arvoista voidaankin pitää sitä, että se on säilyttänyt suuren osan alkuperäisestä rakennusmateriaalista siirtyessään ensin paikasta toiseen ja lisärakentamisen kerrokset ovat tulleet alkuperäisen yhteyteen. Mikäli rakennus riisuttaisiin pintaverhouksistaan, sen rakenteen muutokset olisi mahdollista lukea hirsikehikoiden liitoksista ja varausten työstötavoista. Kuluvia, herkimpiä osia kuten ikkunat ja julkisivu- ja kattovuoraus on toki vaihdettu. Se, onko kirkkorakennus tällä nykyisellä paikallaan ja muutosten kera sama, kuin sen lähtöpaikalla, lienee kuitenkin enemmän filosofinen kuin konkreettinen.⁹⁴

Arvo: Alkuperäiset materiaalit (myös nykyisten pintojen alla), muutosten tuomat kerrostumat.

Säilyttämisen keinot: Kaikki mahdollinen alkuperäinen materiaali säilytetään mahdollisissa muutoksissa. Ajan tuomien kerrostumien

ikkunasta näkee saman maiseman kuin vanhasta, ainakin mikäli ikkuna asetetaan samaan kohtaan ja samansuuruisena. Alastaron kirkkoon on aikaa myöten lisätty erinäisiä osia kuten sakaristo ja eteisiä. Julkisivua on vuorattu ja maalattu eri väreihin. Kirkon pääläiva on kuitenkin pysynyt sama-aineisena. Oletettavasti juuri tämä ydinrakenteen säilyminen luo sillan yli ajan ja paikan, ja voidaan edelleen puhua samasta rakennuksesta, kuin joka rakennettiin liki kolmesataa vuotta sitten aivan toisena aikana, toiseen paikkaan.

materiaaleissa ja tiloissa annetaan näkyä mahdollisten uusien muutosten läpi.

Rakennuksen sisätila

Alkuperäisellä paikallaan Loimaalla kirkkoon tuleva tapasi kirkkolaivan sivusta. Lännessä sijaitsevassa kirkkolaivan päädyssä oli kyllä sisäänkäynti, mutta tavallisessa tilanteessa kirkkokansa käytti kirkkolaivan eteläisivulla olevaa eteistä sisäänkäyntinään. Kuori oli näin ollen sisään tullessa oikealla, päädyn parvi vasemmalla ja sakaristo vastapäätä.

Sisätilaan käydään tänäkin päivänä etelästä, mutta kirkkolaivan päästä, urkuparven alta. Kirkon sisätila aukeaa pitkänä näkymänä suoraan alttarille, ei enää kohti pitkää sivua ja saarnastuolia. Kirkon sisätila myös laajeni ja monimuotoistui, kun eteisenä ja sakaristona alun perin palvelleet kehikot korotettiin ja otettiin osaksi kirkon sisätilaa.

Arvo: Alkuperäiset materiaalit (myös nykyisten pintojen alla), muutosten tuomat kerrostumat.

Säilyttämisen keinot: Kaikki mahdollinen alkuperäinen materiaali säilytetään mahdollisissa muutoksissa. Ajan tuomien kerrostumien materiaaleissa ja tiloissa annetaan näkyä mahdollisten uusien muutosten läpi.

Hävinneet ominaisuudet: Kirkon sisätilan kokemus sellaisena kuin se alun perin oli, on hävinnyt kahdella tapaa: Kirkkoon tullaan sisälle kirkkolaivan päädyssä, ei enää sivusta. Sisätila on myös menettänyt yksinkertaisen suorakulmaisen volyyminsa.

Palauttamisen keinot: Yllä mainittuja ominaisuuksia ei voi palauttaa hävittämättä nykyisiä olennaisia arvoja ja ominaisuuksia.

Rakennuksen julkisivu

Kirkkorakennus on tänä päivänä voimakkaan uusrenessanssityylinen. Kuorin ulkopuolelle työntyvä monikulmainen sakaristo antaa kirkolle ominaisen leiman. Vaikka rakennus on muuttunut vuosisatojen saatossa paljon, on sen massa kuitenkin moninaisuudessaankin säilynyt liki

peilisyymmetrisenä siten, että symmetriakeskus kulkee päälaiavan keskikäytävän keskellä.

Rakennuksen massan muutoskestävyys voidaan mitata sillä, että sen tulisi jatkossakin säilyä symmetrisenä.

Toisaalta julkisivun yksityiskohtien muutoskestävyys riippuu pienipiirteisemmin mm. materiaalien tyypeistä, profiileista, suunnista ja värisävyistä sekä maalityypeistä.

Julkisivun mahdollisissa korjauksissa on pidettävä periaatteena säilyttävää korjaamista. Kaikki korvattava materiaali on korvattava samanlaisella. Mahdollisia lisäyksiä, kuten esteettömyyttä parantavia rampeja, sisäänkäyntiä suojaavia katoksia tai muuta lisärakentamista on pyrittävä suunnittelemaan osaksi rakennusta ja sen tyyliä mukaillen. Julkisivua ei pidä muuttaa tai osia purkaa ilman vahvaa perustetta. Materiaalien on oltava ns. aitoja eli kiveä, puuta, rautaa. Jäljitelmiä ei pidä käyttää.

Arvo: 1800-luvun lopun materiaalit ja tyyli, osa ikkunoista 1840-luvulta.

Säilyttämisen keinot: Kaikki mahdollinen alkuperäinen materiaali säilytetään mahdollisissa korjauksissa. Mikäli julkisivun osia joudutaan korvaamaan uusilla, pitäydytään tarkasti alkuperäisen kaltaisissa profiileissa ja materiaalivahvuuksissa. Värisävyt ja maalityyppi ovat olennainen osa tyyliä, ja niiden tulisi tulevaisuuden huolto- ja korjaustöissä perustua kyseisen julkisivun varhaisimpiin värisävyihin ja maalityyppihin.

Hävinneet ominaisuudet: 1750-luvun selkeä koruton yksinkertaisuus ja julkisivun alkuperäiset materiaalit.

Palauttamisen keinot: Yllä mainittuja ominaisuuksia ei voi palauttaa hävittämättä nykyisiä olennaisia arvoja ja ominaisuuksia.

Lähdeluettelo

Arkistot

Loimaan seurakunnan arkisto

Josef Stenbäckin muutospiirustukset 1894.

Alastaron seurakunnan arkisto

Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1935-1959 III Ca1.

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1882-1933 II Cb3.

Kirkonkokouksen pöytäkirjoja 1894 alkaen II Ca9.

Kansallisarkisto, Turun toimipiste

Turun arkkhiippakunnan tuomiokapitulin arkiston Alastaron seurakuntaa koskevat arkistoasiakirjat

Kansallisarkiston Turun toimipisteessä säilytettävä Loimaan seurakunnan arkisto

Alastaron kirkon tilit: 1757-1831

Aalto-yliopiston kuvakokoelma

Kirkkohallituksen arkisto

Alastaron kirkko – korjaustyön esisuunnitelma Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio 1993

Museoviraston arkisto

Piirustuksia ja topografinen aineisto

Alttaritaulujen restaurointi 1953, 21.10.-23.10.1953, Oskari Niemi.

Arkkitehtuurimuseon arkisto

Loimaan kunta

Jaakko ja Tuulikki Mäkimattilan arkisto

Loimaa-seura ry

Valokuvia

Turun kaupunginarkisto

Kirjalliset lähteet

Klemetti Heikki:

Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla, Porvoo 1927

Lindberg Carolus:

Suomen kirkot - Die Kirchen Finnlands, Helsinki 1939

Haapio Markku toim. ja Luostarinen Laura:

Suomen kirkot ja kirkkotaide 2

Seppälä Hannes:

Loimaan kirkko 1751-1837, Loimaan historia I, Seurakuntaelämä, 1939.

Kirjassa on käytetty viitteitä, mutta viitteiden selitysluettelo ei tämän tutkimuksen yhteydessä löytynyt, vaikka käytössä oli kaksi eri painosta samasta kirjasta. Kirjoittaja kertookin esipuheessaan kiirehtineensä tekstin julkaisemista puolikkaana, jotta se ehtisi julki Seurakunnan 500-vuotisjuhlallisuuksiin. Tarkoituksena on ollut julkaista myöhemmin lisää, mutta tietävästi loppua käsikirjoitusta ei koskaan julkaistu.

Riska Tove:

Suomen kirkot 10, Alastaron, Mellilän ja Metsämaan kirkot.
Museovirasto, Valtion painatuskeskus 1980.

Selvitykset, raportit, pienpainatteet

Toropainen Veli-Pekka, Talonpoika kirkon palvelijana, Academia.edu.

Killinen K., Kiinteitä muinaisjäänneksiä Loimaan kihlakunnassa, 1876.
Kyppi.fi

Männistö Sami:

Alastaron kirkot ja hautausmaat, ajoittamaton, ilmeisesti 2010-luvulta.

Muut lähteet**Pentti Pelto:**

Kaksi suomalaista urkuperinnettä, Sibelius-Akatemia. Vammala 1994.

Kirkkoherran kirje muinaistieteelliselle toimikunnalle 12.1.1939.
Museovirasto, topografinen aineisto.

Opetusministeriön kirje Muinaistieteelliselle toimikunnalle 22.9.1939.
Museovirasto, topografinen aineisto.

Sähköiset lähteet

www.kyppi.fi Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna

expo.oscapps.jyu.fi:
vanhakartta-portaali

www.finna.fi

www.astia.fi

www.loimaa.fi

digi.kansalliskirjasto.fi :

digitoidut paikallislehdet :

Aura

Kunnallisia Sanomia Loimaalta, Alastarolta, Metsämaalta ja Mellilästä

Museoviraston RKY-verkkosivut

Museovirasto, Kulttuuriympäristön kuvakokoelma

kartat.sweco.fi/static/loimaa/kaavayhdistelma/alastaro/